СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXVI СЪЕЗДИ

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ТОШКЕНТ ҲАҚИҚАТИ

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ КОМИТЕТИ ВА ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИ ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ СОВЕТИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1928 ЙИЛ 11 ДЕКАБРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

№ 37 (7427).

24 ФЕВРАЛЬ
СЕШАНБА

Баҳоси 4 тийин.

ИНФОРМАЦИОН БИЛДИРИШ

1981 йил 23 февраль эрталаб соат 10 да, Москвада, Кремлнинг Съездлар саройида Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг навбатдаги XXVI съезди ўз ишини бошлади. Ҳозир бўлган барча кишилар самимий кутиб олган КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ Л. И. Брежнев қисқача кириш нутқи сўзлаб съездни очди.

Делегатлар съезд президиуми, секретариати, редакцион ва мандат комиссияларини якдиллик билан сайлайдилар.

Раислик қилувчи — КПСС МК Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС МК секретари ўртоқ М. А. Суслов КПСС Марказий Комитетининг таклифига биноан Коммунистик, ишчи партиялар, миллий-демократик партияларнинг делегациялари съездга келганлигини маълум қилади. Съезд чет эллик меҳмонларни қизғин табриклайди.

Шундан кейин съезднинг қуйидаги кун тартиби тасдиқланади:

1. КПСС Марказий Комитетининг Совет Иттифоқи Коммунистик партияси XXVI съездига ҳисобот доклади ҳамда ички ва ташқи сиёсат соҳасида партиянинг навбатдаги вазифалари — докладчи КПСС Марказий Комитети Бош секретари ўртоқ Л. И. Брежнев.

2. КПСС Марказий ревизия комиссиясининг ҳисоботи — докладчи Марказий ревизия комиссиясининг раиси ўртоқ Г. Ф. Сизов.

3. СССРни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1981—1985 йилларга ва 1990 йилгача бўлган даврга мўлжалланган асосий йўналишлари — докладчи СССР Министрлар Советининг Раиси ўртоқ Н. А. Тихонов.

4. Партиянинг марказий органларини сайлаш.

Бутун зал аҳли гулдурос, давомли қарсак, олқишлар билан кутиб олган КПСС МК Бош секретари ўртоқ Л. И. Брежнев КПСС Марказий Комитети номидан ҳисобот доклади қилди. Доклад қизгин қарсаклар билан кўп марта бўлиниб турди. Доклад тугагандан кейин залда гулдурос қарсаклар бошланиб кетади. XXVI съезд делегатлари ва меҳмонлари ўринларидан даст туриб ўртоқ Л. И. Брежневни самимий табриклайдилар. «Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг ленинчи Марказий Комитетига шон-шарафлар!», «Яшасин Совет Иттифоқи Коммунистик партияси!», «Улуғ совет халқига шон-шарафлар!», «Яшасин КПСС билан совет халқининг бузилмас бирлиги!», деган табрик сўзлари янграйди.

Кечқурунги мажлисда КПСС МК Сиёсий бюроси аъзоси, КПСС МК секретари ўртоқ А. П. Кириленко раислик қилди. Съезд КПСС Марказий ревизия комиссиясининг ҳисоботини тинглади, Марказий ревизия комиссиясининг раиси ўртоқ Г. Ф. Сизов ҳисобот докладини қилди. Сўнгра КПСС Марказий Комитетининг Совет Иттифоқи Коммунистик партияси XXVI съездига ҳисоботи ҳамда ички ва ташқи сиёсат соҳасида партиянинг навбатдаги вазифалари тўғрисидаги докладини, шунингдек КПСС Марказий ревизия комиссиясининг ҳисоботини муҳокама қилиш бошланади. Музокараларда КПСС Москва шаҳаркомининг биринчи секретари В. В. Гришин, Украина КП Марказий Комитети биринчи секретари В. В. Шчербицкий ўртоқлар сўзга чиқдилар.

Совет Иттифоқи қаҳрамонона Қуролли Кучларининг делегацияси КПСС XXVI съездини табриклашга келди. Шон-шуҳратга бурканган жанговар байроқлар залга олиб кирилади. Съезд делегатлари ва меҳмонлари Ватан ҳимоячиларини гулдурос қарсаклар билан кутиб оладилар. Гвардиячи Иркутск—Пинск мотоўқчи дивизияси командири генерал-майор Ф. М. Кузьмин Совет Қуролли Кучларининг шахсий составн номидан табрикномани ўқиб берди. У совет халқи ўзининг Қуролли Кучларига — Ватанининг қудратли ва ишончли қалқонига, коммунизм қурилишининг содиқ посбонига дадил умид боғлаши мумкин, деб ленинчи Марказий Комитетга, Марказий Комитет Сиёсий бюросига, ўртоқ Леонид Ильич Брежневга ваъда берди.

МОСКВА. Кремлнинг Съездлар саройи. 1981 йил 23 февраль. КПСС XXVI съезди президиуми. Минбарда — КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ Л. И. Брежнев. (ТАСС — ЎзТАГ фотоси).

КРЕМЛНИНГ СЪЕЗДЛАР САРОЙИ, 23 ФЕВРАЛЬ

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXVI съезди 23 февраль куни Кремлнинг Съездлар саройида тантанали вазиятда иш бошлади.

Эрталаб соат 10. Съезд делегатлари ва меҳмонлари КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ **Л. И. Брежневни**, Марказий Комитет Сиёсий бюросининг аъзолари **Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громико, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Шчербицкий** ўртоқларни узоқ давом этган гулдурос қарсаклар билан кутиб оладилар.

КПСС Марказий Комитетининг таклифига биноан съездга келган Коммунистик, ишчи ва миллий-демократик партиялар делегацияларининг раҳбарлари КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзолари билан биргаликда президиум ложаларидан жой оладилар.

Леонид Ильич Брежнев залда ҳозир бўлганларга мурожаат қилиб, бундай деди:

Делегат ўртоқлар! Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXVI съездига 5002 делегат сайланди. Съездда 4994 делегат қатнашмоқда. Касаллик ва бошқа узрли сабаблар билан 8 делегат иштирок қилмаяпти. КПСС Марказий Комитетининг топширувига биноан Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXVI съездини очиқ деб эълон қиламан.

Съездлар саройи гумбазлари остида узоқ давом этган гулдурос қарсаклар янграйди.

Сўнгра ўртоқ Л. И. Брежнев бундай деди:

Ўртоқлар! Биз съезднинг раҳбар органларини — президиумни, секретариатни, редакцион ва мандат комиссияларини сайлашимиз керак.

Давом этиб келаётган анъанага мувофиқ, 20 февраль куни Кремлда республика, ўлка ва область партия ташкилотлари делегациялари вакиллари кенгашининг мажлиси бўлди. Бу мажлисда съезд раҳбар органларининг составн ҳақидаги таклифлар тайёрланди. Кенгашнинг таклифлари сизнинг муҳокамангизга қўйилади. Бу таклифлар рўйхатга олиш вақтида барча делегатлар қўлига топширилган эди.

Аввало биз съезднинг президиуми тўғрисидаги масалани кўриб чиқишимиз керак. Делегациялар вакилларининг кенгаши президиумни 124 кишидан иборат составда сайлашни таклиф этади.

Делегатлар съезд президиумини бир овоздан сайлайдилар.

Съезднинг секретариати, редакцион комиссияси ва мандат комиссияси бир овоздан сайланади.

Шундан кейин КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари ўртоқ М. А. Суслов нутқ сўзлади.

Ўртоқ М. А. СУСЛОВ нутқи

Ўртоқлар! Биз КПСС Марказий Комитетининг таклифига биноан планетамизнинг ҳамма қитъаларидаги 109 мамлакат коммунистик, ишчилар, миллий-демократик партиялар ва бошқа партия ҳамда ташкилотларнинг 123 делегацияси XXVI съездга келганлигини зўр мамнуният билан маълум қиламиз. **(Қарсаклар).**

Съездда ҳозир бўлган чет эл делегацияларининг рўйхати съезд делегатларига тарқатилган.

Сизнинг номингиздан, барча совет коммунистлари номидан азиз меҳмонларни чин кўнгилдан табриклашга, ўз вакилларини съездимизга юборган партияларнинг раҳбарларига самимий миннатдорчилик изҳор қилишга ижозат бергайсиз. Съездда халқаро коммунистик, ишчилар ҳаракати ва озодлик ҳаракатининг таниқли арбоблари ҳозир бўлганлиги интернационализмнинг, замонамиздаги революцион кучларнинг бирдамлиги ва жипслиги ғоялари ҳаётий кучга эга эканлигини яққол тасдиқлайди. **(Қарсаклар).**

Съезд ишида социалистик мамлакатлар 12 қардош партияларининг делегациялари қатнашмоқда. Биз янги, чинакам адолатли жамиятни барпо этаётган, халқларнинг тинчлиги ва хавфсизлиги ишини қаттиқ туриб ҳимоя қилаётган социализм мамлакатларининг коммунистларини қизгин табриклаймиз. **(Қарсаклар).**

Бу залда Ғарбий Европа, АҚШ, Канада, Австралия ва Янги Зеландиядаги 24 Коммунистик ва ишчи партияларининг делегациялари ўтиришибди. Эксплуатацияга, монополиялар зулмига қарши, меҳнаткашларнинг ҳуқуқлари учун, тинчлик, демократия ва социализм учун мардона курашчиларга қардошлик саломи. **(Қарсаклар).**

Бизнинг съездимизда Осиё ва Океания мамлакатларидаги 27 Коммунистик ва ишчи партияларининг вакиллари ҳозир бўлди. Биз империализмга ва гегемонизмга қарши, ўз халқларининг миллий мустақиллиги ва социал тараққиёти учун, қитъада тинчлик ва хавфсизлик учун курашаётган бу партияларнинг делегацияларини чин кўнгилдан табриклаймиз. **(Қарсаклар).**

Бу ерда Африка мамлакатларидаги 31 Коммунистик ва ишчи партияларининг делегациялари биз билан ёнма-ён ўтирибдилар. Қитъани мустамлакачилик ва ирқчиликдан узилкесил озод қилиш учун, Африка халқларининг эркин, мустақил ва прогрессив тараққиёти учун мардона курашчиларни қардошларча табриклашга ижозат бергайсиз. **(Қарсаклар).**

Лотин Америкасидаги 29 Коммунистик ва ишчи партиялари ўз делегацияларини съездга юбордилар. Биз империализмга, реакция ва фашизмга қарши, қитъадаги мамлакатларнинг эркин демократик ривожи учун, социал тараққиёт учун курашаётган коммунистик ҳаракатдаги ўртоқларимизни табриклаймиз. **(Қарсаклар).**

Ўртоқлар!

Бу ерда миллий ва социал озодлик кучларининг катта ва нуфузли отряди кўпгина миллий-демократик партияларнинг делегациялари ҳозир бўлганлигини ҳам мамнуният билан қайд этиб ўтамиз. Уларни съезд номидан дўстона табриклашга ижозат бергайсиз. **(Қарсаклар).**

КПСС мунтазам равишда дўстона мулоқот ва алоқа боғлаган бошқа партиялар, сиёсий ҳаракатлар ва ташкилотларнинг вакиллари ва делегациялари съездга келишди. Совет коммунистларининг XXVI съезди ана шу азиз меҳмонларни табриклайди. **(Қарсаклар).**

Ўртоқлар!

Биз XXV съезддан кейин ўтган даврда оғир жудоликка учрадик. Партиямиз ва Совет давлатимизнинг таниқли арбоблари: Алексей Николаевич Косигин, Андрей Антонович Гречко, Федор Давидович Кулаков, Петр Миронович Машеров, Мстислав Всеволодович Келдиш вафот этдилар.

Шу йиллар ичида жаҳон коммунистик, ишчилар ҳаракати ва миллий озодлик ҳаракати ишчилар синфининг, барча меҳнаткашларнинг иши учун, демократия ва социализм учун кўпгина мардона курашчилардан айрилиб қолди. Иосип Броз Тито, Людвик Свобода, Тон Дик Тханг, Арнедо Альварес, Кнуд Есперсен, Луиджи Лонго, Макс Рейман, Ҳуари Бумиддин, Агостиньо Нето, Мариан Нгуаби вафот этдилар.

Биз вафот этган ва ҳалок бўлган дўстларимиз ва сафдошларимизнинг номини ҳамиша ўз дилимизда сақлаймиз.

Ўртоқ М. А. Суслов уларнинг хотирасини бир дақиқа сукут сақлаб эсга олишни таклиф этади. Ҳамма ўрнидан туради.

Шундан кейин съезд XXVI съезд ишининг кун тартиби ва регламентини кўриб чиқади.

КПСС XXVI съездининг қуйидаги кун тартиби бир овоздан тасдиқланади:

1. КПСС Марказий Комитетининг Совет Иттифоқи Коммунистик партияси XXVI съездига ҳисобот доклади ҳамда ички ва ташқи сиёсат соҳасида партиянинг навбатдаги вазифалари — докладчи КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ Л. И. Брежнев.

2. КПСС Марказий ревизия комиссиясининг ҳисоботи — докладчи Марказий ревизия комиссиясининг раиси ўртоқ Г. Ф. Сизов.

3. СССРни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1981—1985 йилларга ва 1990 йилгача бўлган даврга мўлжалланган асосий йўналишлари — докладчи СССР Министрлар Советининг Раиси ўртоқ Н. А. Тихонов.

4. Партиянинг марказий органларини сайлаш.

Съезд кун тартибидаги биринчи масалани кўриб чиқишга киришади.

КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботи ҳамда ички ва ташқи сиёсат соҳасида партиянинг навбатдаги вазифалари тўғрисида доклад қилиш учун КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ **Леонид Ильич Брежнев**га сўз берилади.

Съезд делегатлари ва меҳмонлари Леонид Ильич Брежневни узоқ давом этган гулдурос қарсаклар билан кутиб оладилар. Ҳамма ўрнидан туради.

Ўртоқ Л. И. Брежневнинг доклади зўр эътибор билан тингланди ва бир неча бор давомли қарсаклар билан бўлиниб турди.

Залдагилар ўртоқ Л. И. Брежневнинг якунловчи сўзларини гулдурос, давомли қарсаклар билан кутиб олдилар. Съезд делегатлари ва меҳмонлари ўринларидан турадилар. Совет Иттифоқи Коммунистик партияси, унинг ленинчи Марказий Комитети, улуғ совет халқи шарафига айтилган табрик сўзлари Съездлар саройининг гумбазлари остида янграйди.

* * *

Кечки мажлисда раислик қилувчи КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари ўртоқ **А. П. Кириленко** КПСС Марказий ревизия комиссиясининг ҳисобот докладини қилиш учун комиссия раиси ўртоқ **Г. Ф. Сизов**га сўз берди.

Делегатлар шундан кейин КПСС Марказий Комитетининг ҳисобот доклади ҳамда ички ва ташқи сиёсат соҳасида партиянинг навбатдаги вазифалари, КПСС Марказий ревизия комиссиясининг ҳисобот докладини муҳокама қилишга киришдилар.

Съезд ўз ишини давом эттирмоқда. (ТАСС).

СЪЕЗДНИНГ РАҲБАР ОРГАНЛАРИ

ПРЕЗИДИУМ

Аксенов А. Н.
Аксенов Н. Ф.
Александров А. П.
Алиев Г. А.
Амбарцумян В. А.
Андропов Ю. В.
Антонов А. К.
Архипов И. В.
Аухадиев К. М.
Ашимов Б. А.
Байбаков Н. К.
Бирюкова А. П.
Богомяков Г. П.
Бодюл И. И.
Бондаренко И. А.
Бородин А. М.
Бородин П. Д.
Брежнев Л. И.
Бугаев Б. П.
Ватченко А. Ф.
Вайно К. Г.
Виноградов В. П.
Воропаев М. Г.
Восс А. Э.
Ғапуров М. Г.
Голдин Н. В.
Голубева В. Н.
Гончар А. Т.
Горбань Г. Я.
Горбачев М. С.
Горшков Л. А.
Гришин В. В.
Гришкявичус П. П.
Громико А. А.
Гроссу С. К.
Гусев В. К.
Дементьева Р. Ф.
Демирчян К. С.
Демичев П. Н.
Добрик В. Ф.
Долгих В. И.
Димшиц В. Э.
Ельцин Б. Н.
Ельченко Ю. Н.
Епишев А. А.
Зимянин М. В.
Злобин Н. А.
Капитонов И. В.
Катушев К. Ф.
Качаловский Е. В.
Качура Б. В.
Кириленко А. П.
Киселев Т. Я.
Коноплев Б. В.
Конотоп В. И.
Костандов Л. А.
Круглова З. М.
Кузнецов В. В.
Куличенко Л. С.
Кулиджанов Л. А.
Кунаев Д. А.
Курапов Н. Г.
Лигачев Е. К.
Лесняк Д. Е.
Ломакин В. П.
Ляшко А. П.
Макеев В. Н.
Манякин С. И.
Марков Г. М.
Мартинов Н. В.
Марчук Г. И.
Медунов С. Ф.
Микулич В. А.
Мовчан Г. М.
Мўйдинова С.
Муравьев Е. Ф.
Мураховский В. С.
Мусахонов М. М.
Мусин Р. М.
Нагорнов С. Д.
Никитина Т. А.
Николаева-Терешкова В. В.
Новиков И. Т.
Нуриев З. Н.
Огарков Н. В.
Пастухов Б. Н.
Патоличев Н. С.
Патон Б. Е.
Пельше А. Я.
Пономарев Б. Н.
Радюкевич Л. В.
Расулов Ж.
Рашидов Ш. Р.
Романов Г. В.
Русаков К. В.
Содиқов О.
Секачева Р. И.
Семенов И. М.
Сизов Г. Ф.
Смирнов Л. В.
Соловьева Я. В.
Соломенцев М. С.
Суслов М. А.
Тализин Н. В.
Тихонов Н. А.
Томский Н. В.
Устинов Д. Ф.
Усубалиев Т. У.
Федирко П. С.
Филатов А. П.
Хренников Т. Н.
Христораднов Ю. Н.
Черненко К. У.
Черний А. К.
Чиряев Г. И.
Чичеров В. С.
Шакиров М. З.
Шаталов В. А.
Шеварднадзе Э. А.
Шибаев А. И.
Школьников А. М.
Шолохов М. А.
Шчербицкий В. В.
Яснов М. А.

СЕКРЕТАРИАТ

Банников Н. В.
Барезин А. И.
Боголюбов К. М.
Всеволожский М. Н.
Гончаренко Б. Т.
Греков Л. И.
Жаринов В. Н.
Игнатов В. Н.
Капин И. П.
Кандренков А. А.
Клименко И. Е.
Куанышев О. С.
Кузнецов И. М.
Кулакова К. Ф.
Куликов В. Г.
Кэбин И. Г.
Нўъмонов К. (Яшин)
Песков Ю. А.
Петровичев Н. А.
Поляков И. Е.
Пономарев М. А.
Приезжев Н. С.
Прокопьев И. П.
Пугачев Ю. Н.
Соколов И. З.
Соловьев Ю. Ф.
Федосеев П. Н.
Хасая Н. Х.
Черненко К. У.
Птицин В. Н.
Стрельников В. П.
Толкунов Л. Н.
Трапезников С. П.
Тяжельников Е. М.
Умаханов М.-С. И.
Хомяков А. А.
Худойбердиев Н. Ж.
Юнак И. Х.

РЕДАКЦИОН КОМИССИЯ

Алексеев П. Ф.
Афанасьев В. Г.
Бровиков В. И.
Вирибаев А. Л.
Донейбаева К. Б.
Дибенко Н. К.
Дьячкова Л. И.
Замятин Л. М.
Зимянин М. В.
Имашев С. Н.
Кириченко Н. К.
Куликова А. П.
Лапин С. Г.
Лосев С. А.
Лошченков Ф. И.
Марисов В. К.
Морозов И. П.
Мисниченко В. П.
Орлов В. П.
Павлов Г. П.

МАНДАТ КОМИССИЯСИ

Авраменко С. С.
Алиева С. С.
Андреев Г. Н.
Баландин А. Н.
Балгидин Ю. Н.
Беспалов И. П.
Бородин Л. А.
Власов А. В.
Георгадзе М. П.
Григорьева А. В.
Гудков А. Ф.
Дригин А. С.
Ермин Л. Б.
Кабалоев Б. Е.
Кавун В. М.
Капитонов И. В.
Качин Д. И.
Клюев В. Г.
Князев Ф. К.
Колбин Г. В.
Коновалов Н. С.
Леонов П. А.
Лубенников Е. В.
Мальбахов Т. К.
Маслова А. В.
Мешков Ф. С.
Мирошхин О. С.
Модогоев А. У.
Моргун Ф. Т.
Набиев Р.
Нимакова М. Н.
Петрова М. Г.
Покровский С. С.
Попов Б. В.
Пятков В. Е.
Раҳимов Б. Р.
Рубэн Ю. Я.
Сенькин И. И.
Сизенко Е. И.
Точило А. М.
Трунов М. П.
Фомиченко К. Е.
Ширшин Г. Ч.
Щелоков Н. А.
Язкулиев Б.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ XXVI СЪЕЗДИГА ҲИСОБОТ ДОКЛАДИ ҲАМДА ИЧКИ ВА ТАШҚИ СИЁСАТ СОҲАСИДА ПАРТИЯНИНГ НАВБАТДАГИ ВАЗИФАЛАРИ

КПСС Марказий Комитети Бош секретари ўртоқ Л. И. БРЕЖНЕВнинг 1981 йил 23 февралда қилган доклади

Делегат ўртоқлар! Ҳурматли меҳмонлар!

Партиямизнинг навбатдаги, йигирма олтинчи съезди ўз ишини бошлади. **(Қарсаклар).** Ҳамиша бўлганидек, съезд қилинган ишларни якунлаши, келгусидаги вазифаларни белгилаши лозим.

Босиб ўтилган йўлга назар ташлаб, қатъий айтиш мумкинки, XXV съезд ижтимоий тараққиётнинг асосий тенденцияларини ва йўналишларини тўғри белгилади. **(Қарсаклар).** Партиянинг ленинча бош йўли комил ишонч билан амалга оширилмоқда: аввалги съездда ўртага қўйилган вазифалар умуман муваффақиятли ҳал этилди. **(Қарсаклар).**

Ўнинчи беш йиллик якунида мамлакатнинг миллий бойлиги анча кўпайди. Унинг ишлаб чиқариш ва илмий-техникавий потенциали ўсди, Совет давлатининг мудофаа қобилияти мустаҳкамланди. Халқимизнинг фаровонлик ва маданият даражаси ортди.

Совет халқлари оиласи янада жипслашди, янада аҳилроқ ҳаёт кечирмоқда. **(Қарсаклар).**

СССРнинг янги Конституцияси қабул қилинганлиги жуда катта воқеа бўлди. У социалистик демократияни ривожлантиришнинг янада юқори босқичини очди. Совет кишилари жамият ва давлат ишларини бошқаришда тобора активроқ қатнашмоқдалар.

Ўтган беш йил мобайнида партия билан халқнинг бузилмас бирлиги янада кўпроқ мустаҳкамланди. У жамиятимиз қудратли кучининг манбаи бўлиб келди ва шундай бўлиб қолмоқда! **(Қарсаклар).**

Халқаро соҳада ҳисобот даври мураккаб ва жўшқин давр бўлди. Бу давр, аввало, жаҳон сиёсатидаги икки йўлнинг шиддатли кураши билан ўтди. Бу йўлларнинг биринчиси қуролланиш пойгасини жиловлаш, тинчлик ва кескинликни юмшатишни мустаҳкамлаш, халқларнинг суверен ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш йўли бўлса, иккинчиси, кескинликни юмшатишга путур етказиш, қуролланиш пойгасини кучайтириш йўли, дўқ-пўписа ва ўзгаларнинг ишларига аралашиш, озодлик курашини бостириш сиёсатидир.

Бу йиллар Совет Иттифоқи ва социалистик ҳамдўстликдаги бошқа мамлакатларнинг куч-қудрати, активлиги ва обрў-эътибори янада ўсган йиллар бўлди.

Халқларнинг революцион кураши янги зафарлар билан нишонланди. Эфиопиядаги, Афғонистондаги, Никарагуадаги революциялар, Эрондаги халққа қарши шоҳ салтанати ағдариб ташланганлиги бунинг далилларидир. 70-йиллар ҳақиқатда мустамлакачи империяларнинг тугатилиши билан якунланди.

Дунёда империалистик ҳукмронлик доираси торайди. Капитал мамлакатларидаги ички зиддиятлар ва улар ўртасидаги рақобат кескинлашди. Империализмнинг — аввало, Америка империализмининг сиёсатидаги агрессивлик кескин кучайди.

80-йилларнинг бошларида халқаро уфқдаги булутлар қуюқлашган бир шароитда Совет Иттифоқи янги уруш хавфини йўқотиш учун, кескинликни юмшатишни сақлаб қолиш ва чуқурлаштириш учун курашни сабот билан давом эттирди, амалда дунёдаги кўпчилик мамлакатлар билан ўзаро манфаатли ҳамкорликни ривожлантирди.

Биз ҳисобот даврида бошқа тинчликсевар давлатлар билан, Ғарбдаги реалистик фикрловчи доиралар билан биргаликда қуролланиш пойгасига қарши курашни давом эттирдик.

Башарти, ҳар бир совет кишисидан — коммунист ёки партиясиздан, кейинги йилларда партиямиз йўли аввало нималар билан нишонланди, деб сўрасангиз, бунга, бу йўл, аввало, тинчликни сақлаб қолишга муваффақ бўлинаётганлиги билан нишонланди, деган жавобни эшитасиз. **(Давомли қарсаклар).** Турли ёш ва касбдаги кишилар чин кўнгилдан «бунинг учун раҳмат сенга, партия», — демоқдалар. **(Давомли қарсаклар).**

Эндиликда Совет Иттифоқи ва унинг иттифоқчилари ер юзидаги тинчликнинг ҳар қачонгидан ҳам мустаҳкамроқ таянчи бўлиб турганлиги ҳозир мутлақо равшан.

Умуман, ўртоқлар, XXV съезддан кейинги давр мураккаб бўлди. Мамлакатнинг хўжалик ривожида ҳам, халқаро аҳволда ҳам бир талай қийинчиликлар рўй берди.

Шунга қарамай, белгиланган мақсадларга эришилди. Бу — социалистик тузумнинг жуда катта имкониятларидан, совет халқининг фидокорлигидан, ленинчи партиямизнинг принципиал, синфий сиёсати тўғрилигидан яна бир карра далолат беради.

I. КПССнинг ХАЛҚАРО СИЁСАТИ ТЎҒРИСИДА

Бизнинг тинчликни мустаҳкамлаш йўлидаги, халқаро кескинликни юмшатишни чуқурлаштириш йўлидаги курашимиз — аввало, совет халқи олдида турган бунёдкорлик вазифаларини ҳал қилиш учун унга зарур ташқи шароитларни таъминлаб бериш йўлидаги курашдир. Шу тариқа биз чинакам жаҳоншумул характердаги проблемани ҳам ҳал этамиз. Чунки ҳозир биронта халқ учун тинчликни сақлаб қолишдан ҳам, ҳар бир кишининг энг биринчи ҳуқуқи — яшаш ҳуқуқини таъминлашдан ҳам зарурроқ, муҳимроқ вазифа йўқ.

1. Жаҳон социалистик системасининг ривожи, социализм мамлакатларининг ҳамкорлиги

Ўртоқлар!

Партия, унинг Марказий Комитети, Сиёсий бюро ўтган йиллар давомида социализм мамлакатлари билан дўстлик ва ҳамкорликни мустаҳкамлашга зўр эътибор бериб келдилар.

Улар билан бирга биз янги, социалистик дунёни, давлатлар ўртасида тарихда ҳали мисли кўрилмаган чинакам, адолатли, тенг ҳуқуқли, қардошларча муносабатларни барпо этяпмиз.

Социалистик ҳамдўстлик мамлакатлари — Болгария, Венгрия, Вьетнам, Германия Демократик Республикаси, Куба, Лаос, Монголия, Польша, Руминия, Чехословакия билан муносабатларимиз айни мана шу руҳда таркиб топмоқда.

Социал-иқтисодий ривожланишнинг, халқаро сиёсатнинг ҳамма йирик проблемалари хусусида бизнинг ўртамизда қарашларнинг принципиал бирлиги қарор топди. Бу — қардош коммунистик партиялар доимий ва ҳамжиҳат ҳаракатининг натижасидир, муштарак ютуғимиздир.

Партияларимизнинг раҳбарлари ўртасида чуқур ҳамжиҳатлик, ишонч ва иноқлик мавжудлиги жуда муҳимдир.

Шу йиллар мобайнида Қримда олий даражада ўттиз етти марта дўстона учрашув бўлиб ўтди. Биз расмий протоколларсиз, ўртоқларча муҳитда муносабатларимизни ривожлантириш истиқболларини, жаҳон сиёсатининг энг муҳим проблемаларини муҳокама қилдик, келгусидаги вазифаларни белгилаб олдик. Ҳар бир учрашув бирон-бир янги ва фойдали натижа берди. Мана шу яхши ҳамкорлик учун қардош мамлакатлар ва партияларнинг раҳбарларига сидқидилдан миннатдорчилик изҳор этмоқчиман. **(Қарсаклар).**

Партия-ҳукумат делегациялари ўзаро мунтазам равишда ташриф қилиб турдилар. Марказий Комитетларнинг халқаро муносабат, идеология ва ташкилий-партиявий иш масалалари билан шуғулланувчи секретарларининг кенгашларини ўтказиб туриш одат тусига кирди.

Совет Иттифоқи ва социалистик ҳамдўстлик мамлакатларининг партия ташкилотлари ўртасида хилма-хил алоқалар ўрнатилди. Республикалар, ўлкалар ва областлардан тортиб районлар ва йирик корхоналаргача бўлган ҳамма поғоналарда мана шундай алоқа қилиниб турибди. Давлат органлари, жамоат ташкилотлари, ишлаб чиқариш коллективлари ўртасидаги ҳамкорлик жонли, самарали тус олди. Маънавий мулоқотлар, идеология ва маданият соҳасидаги яқин алоқалар мустаҳкам норма бўлиб қолди.

Давлатлар ўртасидаги муносабатлар қадим замонлардан халқаро муносабатлар деб аталиб келган. Аммо бизнинг давримизда, социализм дунёсида, бу муносабатлар ҳақиқатан ҳам халқлар ўртасидаги муносабатлар бўлиб қолди. Бу муносабатларда миллион-миллион кишилар бевосита қатнашмоқдалар. Бу — социализмнинг принципиал ғалабаси, унинг инсоният олдидаги буюк хизматидир, ўртоқлар. **(Қарсаклар).**

Ҳамкорлигимиз майдони тобора янги-янги соҳаларни қамраб олмоқда. «Интеркосмос» программаси бунга мисол бўла олади. Қардош мамлакатларнинг космонавтлари фан учун ва халқ хўжалиги учунгина ишлаётганлари йўқ. Улар зўр аҳамиятга молик сиёсий миссияни ҳам бажармоқдалар.

Шу минбардан космос қаҳрамонларини — социализм мамлакатларининг мард ўғлонларини қизғин табриклашга ижозат бергайсизлар! **(Давомли қарсаклар).**

Кўпчилик қардош мамлакатларнинг конституцияларида Совет Иттифоқи билан дўстлик ва ҳамкорлик ғоялари таъкидланган. Бу — бизнинг мамлакатимизга нисбатан катта ишончдир, биз ҳам уларга мана шундай ишонч билан қараймиз. СССРнинг янги Конституцияси социализм мамлакатлари билан дўстлик, ҳамкорлик, ўзаро ёрдамни совет ташқи сиёсатининг негизи, деб эълон қилади.

Варшава Шартномаси ташкилоти ва, аввало, унинг Сиёсий маслаҳат комитети фаолияти Европа ишларида ва умуман халқаро ишларда ҳам нақадар таъсирчан ва ҳаётбахш роль ўйнаётганини ўтган давр яққол кўрсатди. Шартномамизнинг даставвал Умумевропа кенгашига йўл очган олий сиёсий органи ўзининг Бухарестдаги, Москвадаги, Варшавадаги кенгашларида бир қанча янги ташаббусларни бошлади, бу ташаббуслар дунёда ўзига кенг миқёсда эътиборни жалб этди. Бу ташаббуслардан кузатилган бош мақсад — кескинликни юмшатишни ҳимоя қилишдан, унга шитобли маром бахш этишдан, таъбир жоиз бўлса, унга мадад беришдан иборат.

Шу йилларда ҳамкорлигимизнинг янги органи — ташқи ишлар министрлари комитети ташкил этилди. Бу орган ўзини тўла-тўкис оқлади деб ҳозирнинг ўзидаёқ айтиш мумкин: ташқи сиёсатдаги ҳаракатларни келишиб олиш оперативлиги ошди.

Бирлашган қуролли кучларни қуриш иши аҳиллик билан олиб борилди. Бу соҳада ҳам мудофаа министрлари комитети ҳамиша бўлганидек, яхши иш қилди.

Марказий Комитет съездга маълум қиладики: социализм мамлакатларининг ҳарбий-сиёсий мудофаа иттифоқи тинчликка садоқат билан хизмат қилмоқда. **(Қарсаклар).** Унинг ихтиёрида халқларнинг социалистик ғалабаларини пухта равишда ҳимоя қилиш учун зарур нарсаларнинг ҳаммаси бор. Бундан буён ҳам шундай бўлавериши учун биз ҳамма чораларни кўрамиз. **(Давомли қарсаклар).**

Ўртоқлар! Биз ҳозирги социалистик дунё манзарасини ёппасига байрамона бўёқлар билан тасвирламоқчи эмасмиз. Мамлакатларимизнинг ривожида чигалликлар ҳам бўлиб турибди. Экономикани интенсив ривожлантиришга ўтиш, йирик социал программаларни рўёбга чиқариш, коммунистик онгни шакллантириш — мана шуларнинг ҳаммасига бирданига эришилавермайди. Бу соҳада вақт ҳам, тинимсиз ижодий изланишлар ҳам зарур. Бир-биримиздан ўрганишимиз лозимлиги ўз-ўзидан равшан.

Социалистик қурилиш йилларида қардош мамлакатлар ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг, бошқаришнинг, халқ хўжалик проблемаларини ҳал қилишнинг хилма-хил ижобий тажрибасини орттирдилар.

Масалан, Венгрияда қишлоқ хўжалик кооперативлари ва корхоналарининг иши нақадар моҳирона йўлга қўйилганини, ГДРда ишлаб чиқаришни оқилона ташкил этиш, энергия, хом ашё ва материалларни тежашнинг қимматли тажрибаси борлигини биламиз. Чехословакияда социал таъминот системасида бир талай мароқли ва қимматли ишлар қилинган. Болгарияда ва Европадаги бошқа бир қанча социалистик мамлакатларда аграр-саноат кооперациясининг фойдали формалари топилган.

Келинглар, ўртоқлар, қардош мамлакатларнинг тажрибасини жуда синчиклаб ўрганайлик ва ундан кенг фойдаланайлик. **(Қарсаклар).**

Экономика, хўжалик сиёсати соҳаси капитализм билан мусобақанинг ҳал қилувчи фронти эканлиги маълум. Аввалги съездда биз, шунингдек бошқа қардош партиялар ҳам узоқ муддатли тармоқ программалари негизида социалистик интеграцияни янада чуқурлаштиришни биринчи галдаги вазифа қилиб қўйдик. Бу программалар халқ хўжалигининг энг ўткир, ҳаётий муҳим проблемаларини ҳал этишга ёрдам бериши лозим.

Ҳозир бу программалар конкрет ишларда ўзининг мужассам ифодасини топмоқда. Интеграция суръатлари кучайиб бормоқда. Ишлаб чиқаришни ихтисослаштириш самаралари экономика, фан ва техниканинг ҳамма тармоқларида амалий равишда сезилиб турибди. Бу ҳақда ҳозиргача 120 тага яқин кўп томонлама ва мингтадан ортиқ икки томонлама битимлар тузилган. Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгашидаги мамлакатларнинг 1981—1985 йилларга мўлжалланган халқ хўжалик планларини мувофиқлаштириб олиш ниҳоясига етказилмоқда.

Биргаликдаги меҳнатнинг муваффақиятлари тўғрисида гапирганда қарийб уч минг километр узунликдаги «Союз» газ қувури, янги электр линиялари билан тўлдирилган «Мир» энергетика системаси, Уст-Илим целлюлоза заводи, Монголиядаги «Эрдэнэт» кон-металлургия комбинати, Кубадаги никель заводлари ва бошқа кўпгина қурилишлар сингари катта-катта объектларни ҳаққоний ифтихор билан тилга оламиз. Келгусида эса ҳамдўстлигимизнинг манфаатлари йўлида янада катта ишлар қилинади.

Социализм мамлакатларининг иқтисодий ривожланиш, одамларнинг турмуш даражасини ошириш соҳасида қилган ишлари бутун бир даврга арзигуликдир. **(Қарсаклар).**

Кейинги йиллар бир қанча социалистик давлатларнинг халқ хўжалиги учун унчалик қулай йиллар бўлмади. Шундай бўлса ҳам Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгаши аъзоларининг иқтисодий ўсиш суръатлари ўн йил мобайнида ривожланган капиталистик мамлакатлардаги иқтисодий ўсиш суръатларидан икки ҳисса юқори бўлганлиги фактдир. Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгаши аъзолари дунёдаги мамлакатларнинг ғоят тез ривожланаётган группаси бўлиб қолавердилар.

КПСС ва бошқа қардош партиялар келгуси икки беш йилликни социализм мамлакатларининг жадал ишлаб чиқариш ва илмий-техникавий кооперацияси даврига айлантириш йўлини тутмоқдалар.

Планларни мувофиқлаштириш билан бирга умуман иқтисодий сиёсатни баҳамжиҳат ўтказиш вазифасини турмушнинг ўзи ўртага қўймоқда. Хўжалик механизмларининг структураларини бир-бирига яқинлаштириш, кооперацияда қатнашувчи министрликлар, бирлашмалар ва корхоналар ўртасидаги бевосита алоқаларни янада ривожлантириш, биргаликдаги фирмаларни барпо этиш сингари масалалар кун тартибига қўйилмоқда. Куч-ғайратларимиз ва ресурсларимизни бирлаштиришнинг бошқа формалари ҳам бўлиши мумкин.

Кўриб турибсизларки, бу соҳада кўпгина янги катта проблемалар бор, ўртоқлар. Эҳтимол, бу проблемаларни яқин келажакда қардош мамлакатларнинг раҳбарлари коллектив бўлиб муҳокама қилишлари фойдали бўлур.

Ўз-ўзидан равшанки, социалистик шерикларимиз каби Совет Иттифоқи ҳам алоқалар ҳар жиҳатдан ўзаро манфаатли бўлишига интилмоқда.

Совет Иттифоқи қардош мамлакатлардан кўпгина турдаги машина ва ускуналарни, транспорт воситаларини, халқ истеъмол қиладиган молларни, айрим турдаги хом ашёни олиб турибди. Ўз навбатида СССР социалистик бозорга нефть, газ, руда, пахта, ёғоч ва, албатта, хилма-хил саноат маҳсулотларини етказиб бермоқда. Ўтган беш йил мобайнида биз Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгаши мамлакатларидан 90 миллиард сўмлик мол олдик, ўзимиз эса 98 миллиард сўмлик мол етказиб бердик.

Эндиликда бошқа қардош мамлакатлар билан алоқаларсиз у ёки бу социалистик мамлакатнинг дадил ривожланишини, унинг, айтайлик, энергетика ресурслари ва хом ашё билан таъминланиш, фан ва техниканинг энг янги ютуқларини жорий этиш сингари проблемаларни муваффақиятли ҳал этишини тасаввур қилиб бўлмайди.

Ҳамкорлигимиз жараёнида вужудга келаётган проблемаларни биргаликда ҳал этяпмиз, қардош мамлакатлардан ҳар бирининг манфаатлари билан муштарак манфаатларни ғоят тўғри бирга қўшиш йўлларини излаяпмиз. Бу гап, масалан, нефть, газ ҳамда Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгашида қатнашувчи мамлакатлар бир-бирига етказиб бераётган бошқа хом ашё ҳамда саноат молларига имтиёзли нархлар белгилашга тааллуқлидир.

Дўстлар шошилинч ёрдамга муҳтож бўлиб қоладиган алоҳида ҳолатлар ҳам содир бўлади. 1979 йилда Пекиннинг ваҳшиёна агрессиясига дучор бўлган Вьетнам мана шундай ёрдамга муҳтож эди. СССР ва социалистик ҳамдўстликдаги бошқа мамлакатлар унга зудлик билан озиқ-овқат, дори-дармон, қурилиш материаллари юбордилар, ҳарбий техника етказиб бердилар. Пекиннинг гумашталари бўлмиш полпотчилар батамом хонавайрон қилиб кетган Кампучия ҳам мана шундай ёрдамга муҳтож бўлди.

Бу амалдаги социалистик интернационализмнинг ўзидир, ўртоқлар. **(Қарсаклар).** Совет кишилари бу позицияни тушунадилар ва маъқуллайдилар.

Социалистик бозор ҳамдўстлигимиз мамлакатларининг ўсиб бораётган эҳтиёжларини қондиришга қодир бўлишидан ҳаммамиз манфаатдормиз. Зотан, бир-биримизнинг хўжалик имкониятларимизни тўлдиришдан кўриладиган фойда нуқул коммерция ҳисоб-китоби билангина ўлчанмайди, албатта. Бу вазифани ҳал этиш учун хўжалик ходимлари, партия ходимлари масъулият билан ёндашишлари, қардош мамлакатлар манфаатларининг узвий муштараклигини чуқур тушунишлари керак бўлади.

Биз Ғарб билан ҳам савдо-иқтисодий муносабатлар ривожлантирилиши тарафдоримиз. Зотан, бу — халқаро муносабатларни стабиллашнинг омилларидан биридир. Аммо бу ўринда капиталистик давлатларнинг сиёсатини ҳам эътиборга олишга тўғри келади. Улар биз билан иқтисодий алоқалардан кўпинча сиёсий тазйиқ воситаси сифатида фойдаланишга уринмоқдалар. У ёки бу социалистик мамлакатлар билан савдо-сотиқдаги турли-туман тақиқлар ва камситувчи чеклашлар мана шундан далолат бермайдими, ахир.

Умуман шуни айтиш керакки, кейинги йилларда мамлакатларимиз бунёдкорлик вазифаларини чигаллашган шароитларда ҳал этишларига тўғри келмоқда. Жаҳондаги иқтисодий конъюктура ёмонлашганлиги, нарх-наво кескин кўтарилганлиги ўз ролини ўйнади. Кескинликни юмшатиш жараёнига ҳалақит берилаётганлиги, империализм авж олдираётган қуролланиш пойгаси бизнинг зиммамизга ҳам каттагина юк бўлиб тушмоқда.

Идеология кураши анча кескинлашганлиги ҳам ҳаммага маълум. Бу кураш Ғарб учун ғояларнинг ўзаро курашидангина иборат бўлиб қолмаяпти. У социалистик дунёни қўпоришга, унинг путурини кетказишга мўлжалланган воситаларнинг бутун бир системасини ишга солмоқда.

Империалистлар ва уларнинг гумашталари социалистик мамлакатларга қарши душманлик кампанияларини муттасил ўтказиб келмоқдалар. Улар бу мамлакатларда рўй бераётган жамики воқеаларни қоралаб ва сохталаштириб кўрсатмоқдалар. Социализмдан одамларнинг ихлосини қайтариш — уларнинг энг асосий мақсадидир.

Синфий душманларимиз ўз мағлубиятларини ҳисобга олиб иш тутаётганликларини кейинги пайт воқеалари қайта-қайта тасдиқламоқда. Улар социализм мамлакатларига қарши тобора усталик ва маккорлик билан ҳаракат қилмоқдалар.

Ички сиёсатдаги хатолар ва янглишишлар империализмнинг қўпорувчилик фаолияти ёнига қўшилаётган жойларда эса социализмга душман унсурларининг активлашиши учун замин вужудга келмоқда. Қардош Польшада мана шундай бўлди. Бу ердаги социализм душманлари ташқи кучларнинг мадади билан тартибсизлик чиқариб, воқеаларнинг ривожини контрреволюция йўлига буриб юборишга уринмоқдалар. ПБИП Марказий Комитетининг сўнгги пленумида қайд этилганидек, Польшада социалистик давлат негизларига хавф туғилди.

Ҳозир поляк ўртоқлар танглик вазиятини бартараф этиш устида иш олиб бормоқдалар. Улар партиянинг жанговарлик қобилиятини оширишга, ишчилар синфи билан, меҳнаткашлар билан алоқани мустаҳкамлашга интилмоқдалар. Польша экономикасини соғломлаштиришнинг конкрет программасини ишлаб чиқмоқдалар.

Варшава Шартномасида қатнашувчи давлатлар раҳбар арбобларининг ўтган йил декабрь ойида Москвада бўлиб ўтган учрашуви социалистик Польша учун муҳим сиёсий мадад бўлди. Бу учрашув поляк коммунистлари, поляк ишчилар синфи, шу мамлакатнинг меҳнаткашлари ўз дўстлари ва иттифоқчиларига қаттиқ таянишлари мумкинлигини яққол кўрсатди, биз социалистик Польшани, қардош Польшани кулфатда қолдирмаймиз ва унга озор берилишига йўл қўймаймиз. **(Гулдурос, давомли қарсаклар).**

Омманинг овозига сезгирлик билан қулоқ солиш, ҳар қандай кўринишдаги бюрократизмга, волюнтаризмга қарши кескин курашиш, социалистик демократияни актив ривожлантириш, ташқи иқтисодий алоқаларда вазмин реалистик сиёсат юритиш партия учун, унинг раҳбарлик ролини мустаҳкамлаш учун нақадар муҳимлигига Польшадаги воқеалар яна бир карра ишонч ҳосил қилдиради.

Жаҳон социализми тарихида ҳар хил синовлар бўлган. Унда ҳам мураккаб, ҳам танг пайтлар содир бўлган. Аммо коммунистлар доимо душманнинг хуружларига дадил қарши чиқиб, ғалаба қилиб келганлар. **(Қарсаклар).** Шундай бўлган ва шундай бўлаверади. **(Давомли қарсаклар).** Бизнинг ўз манфаатларимизни таъминлашга, халқларнинг социалистик ғалабаларини ҳимоя қилишга бўлган ялпи азму-қароримизга ҳеч ким шубҳаланмай қўя қолсин!

Биз халқлар тинчлиги ва хавфсизлигининг одилона иши учун, меҳнат аҳлининг манфаатлари учун курашаверамиз. Марксизм-ленинизм таълимотининг ҳақиқати бизга ҳамдамдир. Бизнинг кучимиз — бирлик ва жипсликдадир.

Ўтган съездда социалистик давлатларнинг ўзаро яқинлашиш жараёни давом этаётганлиги тўғрисида гапирилган эди. Шу жараён тинимсиз ривожланиб бормоқда. Аммо у социализм мамлакатларининг миллий ўзига хослигини, тарихий хусусиятларини тугатиб юбормайди. Уларнинг ижтимоий турмуши, экономикани ташкил этиши шакллари хилма-хиллигида ҳақиқатда бор нарсани: социалистик турмуш тарзининг қарор топиш йўллари ва методлари турли-туман эканлигини пайқамоқ керак.

Варшава Шартномасига ва Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгашига кирмайдиган социалистик мамлакатлар билан ҳам муносабатларимиз муттасил ривожланмоқда.

Совет-Югославия ҳамкорлиги кўп соҳаларда олға силжимоқда. Келишиб олинган принциплар ва аҳдномалар — бу ҳамкорликни янада кенгайтириш учун яхши негиздир. Совет-Югославия дўстлигининг илдизлари чуқур, шу боисдан биз унинг келажагига шубҳа қилмаймиз.

Совет Иттифоқи Корея Халқ Демократик Республикасининг Ватанни ташқаридан ҳеч кимнинг аралашувисиз тинч демократик бирлаштириш йўлидаги кураши билан бирдам бўлиб, у билан алоқаларни кенгайтириш ва ривожлантиришга интилмоқда.

Хитой ҳақида алоҳида гапиришга тўғри келади. ХХРнинг сўнгги йигирма йил мобайнидаги социал-иқтисодий ривожланиш тажрибаси ҳам ички, ҳам халқаро сиёсатда социализм принципларини, унинг моҳиятини сохталаштириш нималарга олиб келишини кўрсатувчи аянчли сабоқдир.

Хитойнинг ҳозирги раҳбарлари ўзлари маданий революция деб атаган даврда мамлакатда ўрнатилган тартибларни «жуда шафқатсиз феодал-фашистик диктатура» деб атамоқдалар. Биз бу баҳога бошқа гап қўшишимизга ҳожат йўқ.

Хитойнинг ички сиёсатида ҳозир ўзгаришлар рўй бермоқда. Бу ўзгаришларнинг чин моҳиятини давр кўрсатади. Давр Хитойнинг ҳозирги раҳбарлари Маодан қолган меросни қай даражада бартараф этишга муваффақ бўла олишларини кўрсатади. Бироқ, афсуски, Пекиннинг ташқи сиёсатида яхшилик томонга бирон-бир ўзгариш рўй бераётганини ҳозирча айтиб бўлмайди. Бу сиёсат ҳали ҳам халқаро вазиятни кескинлаштиришга қаратилган бўлиб, империализмнинг сиёсати билан бирикиб кетмоқда. Бу сиёсат Хитойни соғлом ривожланиш йўлига қайтармайди, албатта. Империалистлар социализмнинг дўсти бўлмайдилар.

АҚШ, Япония, НАТОдаги бир қанча мамлакатларнинг Хитой билан ҳарбий-сиёсий алоқаларни кенгайтиришга тайёрлиги замирида оддий бир мўлжал яшириниб ётибди, у ҳам бўлса, Хитойнинг Совет Иттифоқига, социалистик ҳамдўстликка душманлигидан ўзларининг империалистик мақсадлари йўлида фойдаланишдан иборатдир. Бу — қалтис ўйиндир!

Хитой халқига келганда эса, тинчлик сиёсати, бошқа давлатлар билан тинчлик ва нормал муносабат сиёсатигина унинг ҳақиқий манфаатларига мос бўлиб тушишига бизнинг ишончимиз комил.

Модомики, Совет-Хитой муносабатлари ўзгармаётган экан, бунга бизнинг позициямиз сабабчи эмас. Совет Иттифоқи Хитой Халқ Республикаси билан мухолифликка киришиш йўлини излаган эмас ва излаётгани ҳам йўқ. Биз КПСС XXIV ва XXV съездлари белгилаб берган йўлдан бормоқдамиз ва у билан алоқаларни яхши қўшничилик негизига қуриш истагидамиз. Бизнинг Хитой халқига ҳурмат ва дўстлик туйғуларимиз ўзгармай қолаётганидек, Хитой билан муносабатларни нормаллаштиришга қаратилган таклифларимиз ҳам ўз кучида турибди.

Ўртоқлар! Кўриб турибсизларки, умуман Марказий Комитет социалистик мамлакатлар билан муносабатларимизни ривожлантириш ва чуқурлаштириш манфаатларини кўзлаб, жуда катта ҳажмдаги ишларни бажарди. Жаҳон социализми экономикани, маданиятни ривожлантиришда, ижтимоий муносабатларни, социалистик демократияни такомиллаштиришда — истисносиз ҳамма соҳаларда дадил олға бормоқда. **Бинобарин биз, совет коммунистлари бунда Ленин партияси, Улуғ Октябрь Ватани ўйнаётган роль билан фахрланамиз. (Давомли қарсаклар).**

2. Озодликка эришган мамлакатлар билан муносабатларни ривожлантириш

Ўртоқлар! Мустамлакачилик зулмидан халос бўлган мамлакатлар билан ҳамкорлик сезиларли равишда кенгайтирилганлиги ҳисобот даврида партия халқаро фаолиятининг муҳим якунларидан биридир.

Бу мамлакатлар жуда хилма-хил. Уларнинг баъзилари озодликка эришгандан кейин революцион демократик йўлдан бордилар. Бошқаларида капиталистик муносабатлар қарор топди. Уларнинг баъзилари чинакам мустақил сиёсат ўтказмоқдалар, бошқалари ҳозир империализм сиёсати измига тушиб қолган. Хуллас, турли-туман манзара вужудга келган.

Гапни социалистик йўлни кўзлаётган давлатлардан, социалистик ривожланиш йўлини танлаб олган мамлакатлардан бошлайман. Уларнинг сафи кенгайди. Бу мамлакатларнинг тараққиёт йўлидан ривожланиши бир хил бўлмай, мураккаб шароитларда давом этмоқда, албатта. Бироқ асосий йўналишлар **бир-бирига ўхшайди.** Империалистик монополияларнинг, маҳаллий, йирик буржуазия ва феодалларнинг мавқелари аста-секин тугатилаётганлиги, ажнабий капитал фаолияти чеклаб қўйилганлиги; экономикада халқ давлатининг устунлик мавқелари таъминланганлиги ва ишлаб чиқарувчи кучларни планли равишда ривожлантиришга ўтилганлиги, қишлоқдаги кооператив ҳаракат рағбатлантирилаётганлиги; ижтимоий турмушда меҳнаткашлар оммасининг роли ошиб бораётганлиги, давлат аппарати халққа садоқатли миллий кадрлар билан қадамба-қадам мустаҳкамланаётганлиги; мазкур мамлакатлар ташқи сиёсатининг империализмга қарши характерда эканлиги мана шу асосий ўхшаш йўналишлар жумласига киради. Бу мамлакатларда меҳнаткашлар кенг оммасининг манфаатларини ифодаловчи революцион партиялар мустаҳкамланиб бормоқда.

Совет Иттифоқи ҳисобот даврида Ангола, Эфиопия, Мозамбик, Афғонистон ва Яман Халқ Демократик Республикаси билан дўстлик ҳамда ҳамкорлик тўғрисида шартномалар имзолади. Яқинда Сурия билан дўстлик ва ҳамкорлик тўғрисидаги шартнома имзоланди. Аминманки, бу шартнома Совет-Сурия дўстлигини янада ривожлантиришга ва Яқин Шарқда одилона тинчликка эришиш ишига яхши хизмат қилади.

Биз озодликка эришган давлатлар билан иккала томон учун манфаатли бўлган кенг иқтисодий ва илмий-техникавий ҳамкорликни ривожлантиряпмиз. Бизнинг муносабатларимизда шу давлатларда СССРнинг бирон-бир тарздаги иштироки билан йирик хўжалик объектлари қурилиши катта ўрин олади.

Ўтган йилларда қуриб битказилган объектлар орасида тегишли мамлакатлар экономикаси учун бир талай йирик ва ҳатто етакчи иншоотлар бор. Масалан, Сурияда ҳосил қилинаётган электр энергиянинг 70 процентдан кўпроғини бераётган Ас-Савра гидроэнергетика комплекси, Жазоирдаги металлургия заводининг қувватини 2 миллион тонна пўлат ишлаб чиқарадиган миқдорда кўпайтирган ана шу корхонанинг иккинчи навбати, Гвинеяда 2,5 миллион тонна боксит қазиб чиқарадиган корхона ва бошқалар шу жумлага киради.

Бизнинг мамлакатимиз озодликка чиққан кўпгина мамлакатларга кадрлар — инженерлар, техниклар, малакали ишчилар, врачлар, ўқитувчилар тайёрлашда ҳам бахоли қудрат ёрдам бермоқда.

Осиё ва Африка мамлакатларидаги қурилиш майдонларида, саноат ва қишлоқ хўжалигида, касалхоналар ва ўқув юртларида ўн минглаб совет мутахассислари фидокорона меҳнат қилмоқдалар. Улар ўз улуғ социалистик Ватанининг муносиб вакиллари бўлмоқдалар. Биз улар билан фахрланамиз ва уларга чин кўнгилдан муваффақият тилаймиз. **(Давомли қарсаклар).**

Озодликка эришган давлатлар илтимос билан мурожаат қилсалар, бошқа қардош мамлакатлар билан биргаликда уларнинг мудофаа қобилиятини мустаҳкамлашда ҳам кўмаклашамиз. Масалан, Ангола ва Эфиопияда шундай бўлди. Ички контрреволюцияни ёки ташқи агрессияни рағбатлантириш ёрдамида шу мамлакатлардаги халқ революцияларини тугатишга уриндилар. Биз революциянинг экспорт қилинишига қаршимиз, аммо контрреволюциянинг ҳам экспорт қилинишига рози бўла олмаймиз. **(Қарсаклар).**

(Давоми учинчи бетда).

Ўртоқ Л. И. БРЕЖНЕВ докладининг давоми

Империализм Афғонистон революциясига қарши эълон қилинмаган ҳақиқий уруш бошлади. Бу эса бизнинг жанубий чегарамиз хавфсизлигига ҳам бевосита таҳлика солди. Мана шундай аҳволда биз дўст мамлакатнинг илтимосига биноан ҳарбий ёрдам беришга мажбур бўлдик.

Афғонистон душманларининг режалари барбод бўлди. Ўртоқ Бабрак Кармал бошчилигидаги Афғонистон Халқ Демократик партияси билан ҳукуматининг миллий манфаатларга мос келадиган ва пухта ўйланган сиёсати халқ ҳокимиятини мустаҳкамлади.

Совет ҳарбий қисмларига келганда биз уларни Афғонистон ҳукумати билан келишиб олиб чиқиб кетишга тайёрмиз. Бунинг учун Афғонистонга аксилинқилобчи тўдалар юбориш батамом тўхтатилиши керак. Бу нарса Афғонистон билан унинг қўшнилари ўртасидаги аҳдномалар орқали мустаҳкамланиши лозим. Яна интервенция қилинмаслиги учун ишончли кафолат зарур. Совет Иттифоқининг принципиал позицияси мана шундай ва биз бу позицияда қаттиқ турамиз! **(Қарсаклар).**

Эрондаги революция алоҳида характерга эга. Бу революция кейинги йиллардаги халқаро ҳаётда йирик воқеа бўлди. У нақадар мураккаб ва зиддиятли бўлмасин, гарчи ички ва ташқи реакция унинг империализмга қарши характерини ўзгартиришга интилаётган бўлса ҳам, у ўз негизи билан империализмга қарши революциядир.

Эрон халқи ўзининг озодликка ва равнаққа эришиш йўлини изламоқда. Бунда биз унга астойдил муваффақият тилаймиз ва Эрон билан тенг ҳуқуқлилик ҳамда, албатта, ўзаро манфаатдорлик асосида яхши муносабатларни ривожлантиришга тайёрмиз. **(Қарсаклар).**

Кейинги вақтларда Шарқдаги баъзи мамлакатларда ислом дини шиорлари зўр бериб кўтариб чиқилмоқда. Биз, коммунистлар бошқа динлар каби ислом динига ибодат қилувчи кишиларнинг диний эътиқодларига ҳурмат билан қараймиз. Бу ўриндаги асосий нарса у ёки бу шиорларни эълон қилаётган кучлар қайси мақсадларни кўзлаётганликларидадир. Ислом дини байроғи остида озодлик кураши авж олиши мумкин. Тарих тажрибаси, шу жумладан яқингинадаги тарих тажрибаси шундан далолат беради. Аммо мана шу тажрибанинг ўзи аксилинқилобий исёнлар кўтараётган реакция ҳам ислом шиорларини рўкач қилаётганини кўрсатади. Бинобарин, ҳамма гап у ёки бу ҳаракатнинг реал мазмуни қандай эканлигига боғлиқ.

Ўртоқлар! Совет Иттифоқининг озодликка эришган мамлакатлар билан ўзаро муносабатларида бизнинг Ҳиндистон билан ҳамкорлигимиз катта ўрин олади, албатта. Биз бу давлатнинг халқаро ишлардаги роли ортиб бораётганини табриклаймиз. Бизнинг у билан алоқаларимиз тинимсиз мустаҳкамланмоқда. Совет—Ҳиндистон дўстлиги ҳар иккала мамлакатимизда мустаҳкам томир ёйган халқ анъанаси бўлиб қолди. **(Қарсаклар).**

Яқинда Деҳлида Бош министр Индира Ганди ва Ҳиндистоннинг бошқа арбоблари билан ўтказилган музокаралар натижасида Совет—Ҳиндистон муносабатларининг бутун комплекси анчагина илгари силжитилди.

Тинчликсевар мустақил Ҳиндистон билан баҳамжиҳат ҳаракат қилиш келгусида ҳам совет ташқи сиёсатининг муҳим йўналишларидан бири бўлиб қолади.

Биз Индонезия билан, шунингдек АСЕАНга аъзо бўлган бошқа мамлакатлар билан ҳам яхши ҳамкорлик йўлга қўйилиши учун тўсиқ йўқ деб ҳисоблаймиз.

Кейинги беш йил мобайнида Африкада, Кариб ҳавзасида ва Океанияда мустақиллик олган ўнта янги давлатни Совет Иттифоқи дарҳол таниди. Зимбабве республикаси вужудга келганлиги, Намибияда ва ҳозирги вақтда Жанубий Африка Республикасида хам озодлик кураши қизғин тус олганлиги «учига чиққан» мустамлакачилар ва ирқчиларнинг ҳукмронлиги поёнига етиб қолганини яққол кўрсатади.

Озодликка эришган мамлакатлар мустақиллиги мустаҳкамланиб бораётганлиги империалистларнинг дидига ёқмаяпти. Улар бу мамлакатларнинг табиий бойликларини бемалол тасарруф этиш, уларнинг территориясидан ўз стратегик режалари йўлида фойдаланиш учун бу мамлакатларни ўзларига боғлиқ қилиб қўйишга минглаб йўллар ва усуллар билан уринмоқдалар. Айни вақтда мустамлакачиларнинг «аввал орани бўл, сўнг ҳукмронлик қил!» деган қадимий усулидан кенг фойдаланмоқдалар.

Беш ойдан бери давом этаётган Эрон—Ироқ урушига ҳам Ғарб худди мана шу позицияда туриб ёндашмоқда. Бу уруш —мазкур давлатларнинг манфаатлари нуқтаи-назаридан мутлақо бемаъни, аммо шу районадаги ўз мавқеларини қайтадан тиклашни тушида ҳам кўраётган империализмга жуда манфаатли бўлган урушдир. Ироқда ҳам, Эронда ҳам бундан муносиб хулосалар чиқариб оладилар, деб умид қилгимиз келади.

Совет Иттифоқи мана шу биродаркушлик уруши тезроқ тўхтатилишининг, можаро сиёсий йўл билан бартараф этилишининг қатъий тарафдоридир. Биз бунга амалда хам кўмаклашишга интиляпмиз.

Энди Яқин Шарқ проблемаси тўғрисида. АҚШ Яқин Шарқда ҳукмронлик мавқеига эришиш илинжида Кэмп-Девид сиёсати йўлига, араблар дунёсини парчалаш ҳамда Исроил билан Миср ўртасида сепарат келишув уюштириш йўлига ўтди. Америка дипломатияси арабларга қарши қаратилган мана шу сепарат келишувни таслимчилик қабилидаги бундан ҳам кенг битимга айлантиришга муваффақ бўла олмади. Аммо у бошқа соҳада олғирлик қилди: региондаги вазиятни янада кескинлаштиришга эришди. Яқин Шарқдаги аҳволнинг бартараф этилиши орқага суриб юборилди.

Хўш, бундан буён нима қилмоқ керак? Бизнинг назаримизда ишни қотиб қолган нуқтадан қўзғатиш пайти келди. Аҳволни одилона ва реалистик асосда ҳар томонлама бартараф этиш иложини коллектив бўлиб ҳалоллик билан қидириш йўлига қайтиш пайти келди. Вужудга келган шароитда, айтайлик, махсус чақирилган халқаро конференция доирасида шундай қилиш мумкин бўлур эди.

Совет Иттифоқи бу ишда амалий руҳда холис ният позицияларида туриб қатнашишга тайёр. Биз бошқа манфаатдор томонлар — араблар (шу жумладан, албатта Фаластин Озодлик Ташкилоти) билан, Исроил билан биргаликда шундай қилишга тайёрмиз. Биз АҚШ билан биргаликда мана шу иложни қидириб топишга тайёрмиз—бир неча йил муқаддам бу борада бизнинг муайян тажрибамиз бўлганлиги эсимда. Биз Европа давлатлари билан, Яқин Шарқда одилона ва мустаҳкам тинчликни таъминлашга сидқидилдан интилаётган ҳамма мамлакатлар билан ҳамкорлик қилишга тайёрмиз.

Афтидан, бу масаланинг ҳаммасида БМТ ҳам фойдали роль ўйнай бериши мумкин.

Ишнинг моҳиятига келганда биз аввалгидек шунга аминмиз: Яқин Шарқда чинакам тинчлик бўлиши учун Исроилнинг 1967 йилда араблардан босиб олган ҳамма ерларни оккупация қилиши тўхтатилиши керак. Фаластинлик араб халқининг дахлсиз ҳуқуқлари, шу жумладан ўз давлатини тузиш ҳуқуқи рўёбга чиқарилиши керак. Шу региондаги ҳамма давлатларнинг, жумладан Исроилнинг ҳам хавфсизлиги ва суверенитети таъминланиши зарур. Асосий принциплар мана шулардан иборат. Ишнинг тафсилотлари эса музокаралар вақтида кўриб чиқилиши мумкинлиги ўз-ўзидан равшан.

Айни шу йил ўзи ташкил топган куннинг йигирма йиллигини нишонлаётган қўшилмаслик ҳаракати халқаро муносабатларнинг муҳим омили бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. Унинг кучи —империализмга ва мустамлакачиликка қарши, урушга ва агрессияга қарши эканлигидадир. Қўшилмаслик ҳаракати ўзининг мана шу энг асосий принципларига содиқ бўлиб қолиши унинг жаҳон сиёсатидаги ролини янада оширишнинг калити эканлигига аминмиз, бу ролнинг оширилишини эса биз табриклайверамиз.

Собиқ мустамлака мамлакатлар 70-йилларнинг ўрталарига келиб янги халқаро иқтисодий тартиб тўғрисидаги масалани ўртага қўйдилар. Халқаро иқтисодий муносабатлар демократик негизда, тенг ҳуқуқлилик асосларида қайта қурилиши тарихан қонуниятлидир. Бу соҳада кўп иш қилиниши мумкин ва лозим. Бироқ, баъзан қилаётганларидек, бутун масалани «бадавлат шимол» билан «камбағал жануб» ўртасидаги тафовутлардангина иборат қилиб қўйиш ярамайди, албатта. Биз одилона халқаро иқтисодий муносабатлар ўрнатилишига кўмаклашишга тайёрмиз ва амалда кўмаклашяпмиз.

КПСС бундан буён ҳам СССРнинг озодликка эришган мамлакатлар билан ҳамкорлигини ривожлантириш, жаҳон социализми билан миллий—озодлик ҳаракатининг иттифоқини мустаҳкамлаш йўлини изчиллик билан ўтказаверади, бу хусусда ҳеч кимда шак-шубҳа бўлмаслиги керак, ўртоқлар. **(Давомли қарсаклар).**

3. КПСС ва жаҳон коммунистик ҳаракати

Энди КПССнинг жаҳон коммунистик ва ишчилар ҳаракатида тутган йўли ҳақида.

80-йиллар бошланишига халқаро ишчилар синфи ва унинг сиёсий авангарди — Коммунистик ва ишчи партиялари шахдам одимлар билан келдилар. Меҳнаткашларнинг ҳуқуқлари учун, тинчлик ва халқлар ҳавфсизлиги учун фаол курашчилар сифатида келдилар.

Коммунистик ҳаракат ўз сафларини кенгайтираверди, оммага бўлган ўз таъсирини кучайтираверди. Ҳозирги кунда Компартиялар дунёнинг 94 мамлакатида актив ҳаракат қилмоқдалар. Фақат Ғарбий Европанинг ўзидагина кейинги ўн йил мобайнида Компартиялар сафларига 800 мингга яқин янги курашчилар келиб қўшилдилар. Ана шунинг ўзи коммунистик ғоялар енгилмас жозиба кучининг гувоҳи эмасми!

Партиямиз, унинг Марказий Комитети қардош партиялар билан ҳар тарафлама ҳамкорликни янада кенгайтиришга ва чуқурлаштиришга қаратилган фаол иш олиб бордилар. Ҳисобот даврида фақат Сиёсий бюро аъзолари ва аъзоликка кандидатлари, Марказий Комитет секретарларининг ўзи бир неча юз партия делегатларини қабул қилдилар. КПСС вакиллари, ўз навбатида, Компартияларнинг съездлари ишида ва бошқа тадбирларида иштирок этдилар.

Биз қардош партияларни ички ҳаётимиздаги воқеалар ҳақида, ташқи сиёсий ишларимиз ҳақида мунтазам равишда хабардор қилиб турдик. Чет эллик ўртоқларимиз КПССнинг жойлардаги—республикалар, областлар, корхоналардаги амалий фаолияти билан ҳам танишишда кенг имкониятларга эга бўлдилар. Ана шуларнинг ҳаммаси дўстларимизнинг ўзлари айтаётганларидек, уларга ўз ишларида ёрдам бермоқда.

Чет эллик коммунистлар билан алоқа қилиб туриш бизнинг партиямизга ҳам айрим мамлакатлардаги вазият шароитида яхшироқ йўл тутиш имконини беради.

Компартияларнинг таъсири орта борган сари улар олдидаги вазифалар тобора мураккаб ва хилма-хил бўлиб боради. Бу эса баъзан турлича баҳоларни, синфий курашнинг конкрет масалаларини ҳал этишга турлича ёндашишларни келтириб чиқаради, партиялар ўртасида ҳам мунозаралар чиқишига сабаб бўлади.

Бизнинг фикримизча, бу батамом табиийдир. У ёки бу масалалар хусусида илгари ҳам Компартиялар бир хил фикрга эга бўлмас эдилар. Ихтилофлар мавжуд бўлган тақдирда ҳам умумий синфий душманга қарши курашда сиёсий ҳамкорликни ривожлантираверишш мумкин ва лозим эканлигини ҳаёт яққол исботлади — вақт, практика юзага келадиган муаммоларни ҳал этишда олий ҳакамдир. В. И. Ленин, кўпгина келишмовчиликлар «...йўқолиши мумкин ва албатта йўқолади: бу натижага чинакам даҳшатли душман бўлган буржуазияга.... қарши биргаликдаги кураш мантиқи олиб келади» деб уқтирганида тамомила ҳақ эди. **(Қарсаклар).**

Яқингинада айрим Компартияларнинг раҳбарлари социализм ва социалистик қурилиш учун курашнинг йўллари ва формаларининг миллий ўзига хослигига бўлган ҳуқуқни қаттиқ ҳимоя қилиб чиқдилар. Бироқ — агар масалага тўғри ёндашиладиган бўлса — шуни тан олиш керакки, ҳеч ким у ёки бу мамлакат хусусиятларини камситадиган ҳеч қандай андозалар ва схемаларни ҳеч кимга мажбуран тиқиштираётгани йўқ.

В. И. Ленин бу масалада қандай позицияда турганлиги яхши маълум. «Барча миллатлар социализмга боради, бу турган гап, — деб ёзган эди у, — лекин ҳаммаси бир хилда бормайди, ҳар бир миллат демократиянинг бирор формасига, пролетариат диктатурасининг бирор шаклига, ижтимоий ҳаётнинг турли томонларини социалистик асосда ўзгартишнинг бирор суръатига ўз хусусиятини киритади».

Бизнинг партиямиз Лениннинг ана шу йўл-йўриғига оғишмай амал қилиб келмоқда. Бу йўл-йўриқни ҳозирги кунда тарихий практика батамом ишонарли қилиб тасдиқлаб берди. Ўртоқлар, ўзларингиз бир ўйлаб кўринг, ҳозир мавжуд бўлган социалистик мамлакатларнинг бирортасида ҳам социалистик революциянинг формалари, методлари, йўллари ўзга тажрибани шунчаки такрорлаш бўлмади-ку, ахир. ГДР ёки Польша, Венгрия ёки Куба, Монголия ёки Югославия—хуллас, ҳамма социалистик мамлакатлар революцияни ўз йўллари билан амалга оширдилар, ана шу мамлакатларнинг ҳар бири ичидаги синфий кучлар нисбати, миллий уклад ва ташқи вазият тақозо этган формаларда амалга оширилди.

Қуролли кураш ҳам бўлди, янги ижтимоий системага ўтишнинг тинч формалари ҳам бўлди: меҳнаткаш синфлар ҳокимият тепасига тезда келган ва вақт жиҳатидан чўзилиб кетган жараёнлар ҳам бўлди. Айрим мамлакатларда революция чет эл интервенциясидан ўзини ҳимоя қилишига тўғри келди, бошқа мамлакатларда эса революция ташқи ҳужумларсиз ўтди.

Социализм асосларини яратиш ва мустаҳкамлаш, социалистик жамият қурилиши ҳам, мен юқорида айтиб ўтганимдек, турли мамлакатларда ўз хусусиятларига эга бўлди ва эгадир.

Шундай экан, менинг назаримда, реал фактлар назарписанд қилинмаган тақдирдагина қандайдир «унификациялаш» ҳақида гапириш, Компартияларнинг жамиятни қайта қуришда танлаган йўлларини тан олиш ёки тан олмаслик аломатига қараб уларни бир-бирига қарама-қарши қўйиш мумкин бўлади.

Мамлакатимиз ривожининг у ёки бу конкрет жиҳатлари хусусида айрим Компартияларда баъзан танқидий фикрлар айтилмоқда. Биз, бизда ҳамма нарса идеал даражада бўлган эди, деб асло ҳисобламаймиз. СССРда социализм ғоят оғир шароитда қурилди. Партия қўриқда йўл очиб борди. Шундай экан ана шу йўлда қандай қийинчиликлар ва камчиликларга дуч келинганлигини, буларнинг қайси бирлари ҳали бартараф этилмаганлигини биздан кўра ҳеч ким яхшироқ билмайди.

Биз ўртоқларча, амалий танқидга диққат билан қулоқ соламиз. Аммо биз социалистик воқеликни бузиб кўрсатадиган ва бу билан беихтиёр империалистик пропагандага, синфий душманга хизмат қиладиган «танқидга» қатъиян қаршимиз.

Бизнинг партиямиз шунга асосланадики, коммунистларнинг фикрлари ўртасидаги тафовутлар агар, албатта, булар революционерлар билан реформистлар ўртасидаги, ижодий марксизм билан догматик сектантлик, сўлларча авантюризм ўртасидаги принципиал келишмовчиликлар бўлмаса, бартараф этса бўладиган келишмовчиликлардир. Ленин яшаган замондаги каби ҳозирги кунда ҳам, бу борада, албатта, компромисслар бўлиши мумкин эмас. **(Қарсаклар).** Аммо коммунистлар муштарак революцион иш учун курашаётган эканлар, биз хилма-хил қарашларни ва позицияларни чидам билан ўртоқларча муҳокама қилиш муштарак мақсадларга жуда ҳам мос бўлиб тушишига асосланамиз.

Коммунистларнинг тинчлик учун, империализмнинг агрессив сиёсатига қарши, халқларни ядро ҳалокати хавфи остига қўяётган қуролланиш пойгасига қарши изчил кураши жаҳон коммунистик ҳаракатини янада жипслаштиришда ва унинг обрў-эътиборини оширишда буюк бирлаштирувчи асос, қудратли омил бўлиб хизмат қилади.

Асосий нарса шундан иборатки, марксизм-ленинизм таълимоти билан қуролланган коммунистлар дунёда содир бўлаётган жараёнларнинг моҳиятини ва истиқболини ҳаммадан кўра чуқурроқ ва ҳаммадан кўра тўғрироқ кўра биладилар, ўз мамлакатларининг ишчилар синфи, меҳнаткашлари манфаатлари учун, демократия, тинчлик ва социализм учун ўз курашлари фойдасига бундан тўғри хулосалар чиқариб оладилар.

КПСС қардош партиялар билан ўз муносабатларини ана шу негизда қурмоқда. Коммунистик партияларнинг катта кўпчилиги билан — Франция, Португалия, Германия, Греция, Финляндия, Дания, Австрия ва Европадаги бошқа Компартиялар билан бизнинг муносабатларимиз яхши, хайрли муносабатлардир. Шунингдек КПССнинг Америка, Осиё, Африка мамлакатлари, Австралия қардош партиялари билан муносабатлари ҳам хайрли муносабатлардир. Биз ўзимизнинг муштарак ишимиз — тинчлик ва социализм иши йўлида ана шу муносабатларни бундан буён ҳам мустаҳкамлайверамиз. **(Қарсаклар).**

Европа Коммунистик ва ишчи партияларининг 1976 йилда Берлинда бўлиб ўтган конференцияси халқаро коммунистик ҳаракат ҳаётида катта воқеа бўлди. Конференция қуролланиш пойгасига қарши кескинликни юмшатишни мустаҳкамлаш учун, социал тараққиёт учун курашда ишчилар синфига, кенг меҳнаткашлар оммасига ишончли йўлларни белгилаб берди.

Европа Коммунистик ва ишчи партияларининг 1980 йилда Парижда бўлиб ўтган учрашуви уруш хавфига қарши курашга янги куч бағишлади. Бу учрашув қитъа халқ оммасининг Американинг ядро заряди янги ракеталарини Ғарбий Европада жойлаштириш ҳақида НАТО блокининг қарори муносабати билан Европа устида пайдо бўлган жиддий хавфга қарши курашини активлаштиришга ёрдам берди.

Ҳисобот даврида КПССнинг бошқа демократик кучлар билан ҳамкорлиги мустаҳкамланди. Жумладан, бизнинг Финляндия, Бельгия, Швеция, Япония, Испания ва бошқа бир қатор мамлакатлар социалистик ҳамда социал-демократик партиялари билан — асосан уруш хавфига қарши кураш масалалари бўйича алоқаларимиз янада ривож топди. Социалистик интернационал раҳбарлари билан алоқалар, социалистик интернационалнинг қуролсизланиш бўйича конференциясидаги бизнинг иштирокимиз ана шу проблема бўйича у ташкил этган ишчи группа билан алоқалар, унинг делегациясининг КПСС Марказий Комитетида қабул қилиниши муҳим аҳамиятга молик бўлди.

Ҳозирги замон социал-демократияси, сиёсий жиҳатдан анча салмоқлидир. У халқларнинг ҳаётий манфаатларини ҳимоя қилиш учун ва энг аввало — тинчликни мустаҳкамлаш, халқаро вазиятни соғломлаштириш учун, фашизм ва ирқчиликка зарба бериш учун реакциянинг меҳнаткашлар сиёсий ҳуқуқларига тажовуз қилишига зарба бериш учун бундан ҳам кўра кўпроқ ишлар қилиши мумкин эди. Бироқ, амалда социал-демократия раҳбарлари ҳамма вақт ҳам ана шу тариқа иш олиб боряптилар, деб бўлмайди.

Уларнинг кўпига антикоммунизм вируси юққан. Уларнинг баъзи бирлари империализм социалистик мамлакатларга қарши ташкил этаётган кампанияларга қўшилиб қолмоқда ва, атлантик бирдамлик деб аталган бирдамликни баҳона қилиб, қуролланиш пойгасини оқламоқдалар. Бундай сиёсатнинг меҳнаткашлар манфаатларига мос эмаслиги тушунарлидир. Биз бундай сиёсатни қатъиян қоралаймиз

Аммо биз тинчлик ва демократия иши учун фойдали бўлган барча тадбирларни фаол тарзда қўллаб-қувватлаймиз. Халқаро вазият мураккаблашган ҳозирги шароитда урушнинг олдини олиш ва тинчликни мустаҳкамлаш масалаларига социал демократлар билан, касаба союзлари билан, диний доиралар билан, барча демократик, тинчликсевар кучлар билан ҳамкорлик қилишни биз муҳим иш деб биламиз. Ўтган йили Софияда бўлиб ўтган халқларнинг тинчлик учун жаҳон парламенти ана шундай ҳамкорликнинг яхши намунаси бўлди.

Совет коммунистлари Компартияларнинг ўз сафларини кенгайтиришда, омма билан алоқаларини мустаҳкамлашда, ишчилар синфи ва барча меҳнаткашларнинг манфаатларини, уларнинг демократик ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишда, монополияларнинг танҳо ҳукмронлигини чеклаш, милитаризм кучайишини жиловлаш учун, ўз мамлакатлари тараққиётининг социалистик истиқболи учун курашда эришган муваффақиятларини табриклайдилар.

Ўртоқлар! Капитал мамлакатларининг коммунистлари марксизм-ленинизм ва пролетар интернационализми идеалларига бўлган ўз садоқатларини халқлар бахт-саодати йўлидаги фидокорона ва кўпинча ғоят машаққатли кундалик ишда террор ва қувғинлар орқали, қамоқлар ва концлагерларнинг тиканли симлари орқали олиб ўтадилар. **(Қарсаклар).**

Биз фашист диктатуралари қамоқхоналарида азоб чекаётган, полиция томонидан жазоланаётган, яширин шароитда оғир кураш олиб бораётган коммунист — биродарларимиз билан қизғин бирдамлигимизни изҳор этамиз. Фақат ўз эътиқодлари учун, ишчилар синфи партиясига мансуб бўлганликлари учун камситилаётган, гражданлик ва сиёсий ҳуқуқлардан маҳрум этилаётган кишилар билан бирдамлигимизни изҳор этамиз. **(Қарсаклар).**

Халқ иши учун мардонавор курашаётган коммунистларга шон-шарафлар бўлсин! (Гулдурос, давомли қарсаклар).

4. Капиталистик давлатлар билан муносабатлар. Агрессия кучларига қарши ҳаракат. Тинчлик ва ҳамкорлик сиёсати

Ўртоқлар! Ҳисобот даврида СССР капиталистик давлатлар билан тинч-тотув яшаш ва ўзаро фойдали ҳамкорлик қилиш, империализмнинг агрессив кирдикорларига қаттиқ зарба бериш ленинча сиёсатини актив равишда ўтказишни давом эттирди.

Ана шу йилларда капитализмнинг умумий кризиси янада кескинлашиб борди. Капитализм, албатта, ўз тараққиётида қотиб қолгани йўқ. Аммо эндиликда у сўнгги ўн йил мобайнидаги учинчи иқтисодий таназзулни бошидан кечирмоқда.

Пулнинг қадрсизланиши ғоят кучайиб кетди. 1970 йилдан буён ривожланган капиталистик мамлакатларда нарх-наво ўртача ҳисобда 2,3 баравар, шу жумладан 1975 йилдан буён бир ярим баравар ошди. Инфляциянинг ўсиши тобора кучайиб бормоқда. Қўшма Штатларнинг янги президенти ҳам ўз амалига ўтирар экан, АҚШ «Миллат тарихи мобайнида инфляциянинг энг ёмон даврларидан бирини» бошидан кечирмоқда, «инфляция миллионлаб америкаликлар ҳаёти заминларини зил кетказиш хавфини солмоқда» деб эътироф этганлиги тасодифий эмас ахир.

Капиталистик экономикани давлат йўли билан тартибга солиш нақадар кам ёрдам бераётганлиги ғоят яққол кўриниб турибди. Буржуа ҳукуматлари инфляцияга қарши чоралар кўриш билан ишлаб чиқаришнинг ўсмай тўхтаб қолишига ва ишсизликнинг кўпайишига кўмаклашмоқдалар: улар ишлаб чиқаришнинг кризис тарзида таназзулга юз тутишини тўхтатишга уруниб, инфляцияни янада кўпроқ кучайтирмоқдалар.

Социал зиддиятлар сезиларли даражада кескинлашди. Капиталистик жамият шароитида ишлаб чиқаришда фан ва техниканинг энг янги ютуқларини тадбиқ этиш меҳнаткашларга қарши хизмат қилмоқда, миллион-миллион кишиларни фабрика ва заводлардан ташқарига чиқариб ташламоқда. Ўн йил мобайнида ривожланган капиталистик мамлакатларда ишсизлар армияси икки баравар ортди. 1980 йилда бу армияда 19 миллион киши бор эди.

Баъзи бир социалислоҳотлар ўтказиш йўли билан синфий кураш кескинлигини пасайтиришга уриниш ҳам яхши натижалар бермаётир. Ўн йил мобайнида забастовка иштирокчиларининг сони учдан бир ҳиссадан кўпроқ ортиб, фақат расмий маълумотларга кўра, чорак миллиард кишига етди.

Империалистик мамлакатлараро зиддиятлар кескинлашмоқда, бозорлар учун, хом ашё ва энергия манбалари учун кураш кучаймоқда. Япония ва Ғарбий Европа монополиялари Америка капитали билан, шу жумладан АҚШнинг ички бозорида ҳам тобора муваффақиятлироқ тарзда рақобат қилмоқдалар. Етмишинчи йиллар мобайнида жаҳон экспортида АҚШнинг улуши деярли 20 процент камайди.

Капитализм ўз бошидан кечираётган қийинчиликлар унинг сиёсатига, шу жумладан ташқи сиёсатига ҳам таъсир ўтказмоқда. Капиталистик мамлакатлар ташқи сиёсий йўлига оид асосий масалалар теварагидаги кураш кескинлашди. Кейинги вақтларда кескинликни юмшатиш душманлари, қурол-яроғларни чеклаш, Совет Иттифоқи ва бошқа социализм мамлакатлари билан муносабатларни яхшилаш душманлари сезиларли даражада активлашдилар.

Авантюризм, ўзларининг тор ғаразгўй мақсадлари йўлида инсониятнинг ҳаётий манфаатларини хавф остига қўйишга шайлик—булар империализмнинг энг агрессив доиралари сиёсатида айниқса яққол намоён бўлмоқда. Бу доиралар халқлар ҳуқуқлари ва орзу-умидларини тамомила менсимасликларини намойиш этиб, халқ оммасининг озодлик курашини «терроризм»нинг намоён бўлиши деб тасвирлашга уринмоқдалар. Улар чиндан ҳам иложи йўқ нарсага эришмоқчи —дунёдаги прогрессив ўзгаришлар йўлига ғов солмоқчи, халқлар тақдирини ҳал қилувчилар ролини ўзларига қайтариб олмоқчи бўлмоқдалар.

Ҳарбий ҳаражатлар мисли кўрилмаган даражада ўсмоқда. АҚШда ҳарбий ҳаражатлар йилига бир юз эллик миллиард долларга етди. Аммо бундай бениҳоя улкан рақамлар ҳам Америка ҳарбий—саноат комплексини қаноатлантираётгани йўқ, бу комплекс янада кўп пул талаб қилмоқда. АҚШнинг НАТО бўйича иттифоқчилари, гарчи уларнинг баъзи бирлари сира истамасаларда, Вашингтоннинг талабларига ён бериб, деярли ҳозирги асрнинг охиригача ҳам ҳарбий ҳаражатларни ўз-ўзидан кўпайтириб бориш мажбуриятини олдилар.

Ана шу жуда катта маблағларнинг анча-мунча қисми стратегик ядро қуролининг янги-янги турларини жадал ривожлантиришга сарфланмоқда. Уларни яратиш билан бир вақтда тинчлик иши учун хавфли бўлган ҳарбий доктриналар, Картернинг машъум директиваси каби доктриналар ҳам илгари сурилмоқда. Кишилар онгига гўё ядро уруши чекланган характерга эга бўлиши мумкин деган фикрни сингдирмоқчи, уларни бундай урушга йўл қўйиш мумкинлиги ҳақидаги фикрга кўндирмоқчи бўладилар.

Аммо бу халқларни тўғридан-тўғри алдаш-ку, ахир! Америкача тушунчага кўра, «чекланган» ядро уруши айтайлик, Европада аввал бошданоқ Европа цивилизациясининг муқаррар ҳалок бўлишини билдиради-ку. Қўшма Штатларнинг ўзи ҳам уруш алангаларидан четда қола олмайди, албатта, Бу хилдаги режалар ва «доктриналар» — ҳамма халқлар учун, шу жумладан Америка халқи учун ҳам жиддий хавф эканлиги равшан. Дунёнинг ҳамма ерида бундай режаларни қораламоқдалар. Халқлар бундай режаларга «йўл йўқ!» деб қатъий айтмоқдалар. **(Қарсаклар).**

Империалистик доиралар бошқа давлатлар ва халқларга нисбатан ҳукмронлик қилиш ҳамда уларни мажбур этиш фикридадирлар.

Монополияларга ўзгаларнинг нефти, урани, рангли металлари керак —шунинг учун ҳам Яқин Шарқ, Африка, Ҳинд океани АҚШнинг «ҳаётий манфаатлари» доираси деб эълон қилинмоқда. Бу ерларга АҚШнинг ҳарбий машинаси фаол тарзда кириб бормоқда ва узоқ вақтгача жойлашиб олиш ниятидадир. Ҳинд океанидаги Дьего Гарсия ороли, Уммон, Кения, Сомали, Миср — хўш шундан кейин қайси мамлакатлар турибди?

АҚШ ҳаражатларини бошқалар гарданига ҳам юклаш, айни бир чоқда НАТОдаги шерикларини ўзига кўпроқ қарам қилиб олиш ниятида ана шу блокнинг функцияларини кенгайтиришга ҳаракат қилмоқда. Вашингтонлик стратеглар ўнлаб бошқа давлатларни ўз ҳарбий тайёргарликларига жалб қилишни, бутун дунёни ўз базалари, аэродромлари, қурол-яроғ омборлари тўри билан ўраб олишни истаётганликлари очиқ-равшан кўриниб турибди.

Улар ана шундай ҳаракатларини оқлаш мақсадида Яқин ва Ўрта Шарқнинг нефть бойликларига ёки нефть ташиладиган йўлларга «Советлар хавф соляпти» деган гапни тарқатмоқдалар. Бу очиқ-ойдин кўриниб турган ёлғон гапдир, чунки бу гапни тўқиб чиқарган кишилар СССРнинг на Яқин Шарққа ва на Ўрта Шарққа тажовуз қилмоқчи эмаслигини яхши биладилар. Умуман олганда эса, ушбу районни ўқ-дори тўлдирилган омборга айлантириб, Ғарбнинг нефть борасидаги манфаатларини «ҳимоя қилиш» мумкин деб ўйлашнинг ўзи бемаъниликдир.

Йўқ, биз Форс кўрфази районида ва унинг бўсағаларида аслида тинчликни қандай қилиб таъминлаш мумкинлиги хусусида бутунлай бошқача фикрдамиз. Биз бу районга тобора янги-янги денгиз ва ҳаво кучларини, қўшинлар ва қурол-яроғларни жамлаш ўрнига халқаро битим тузиб, бу ердаги уруш хавфини йўқ қилишни таклиф этамиз. Биргаликда ҳаракат қилиб, ҳамма томонларнинг қонуний манфаатларини эътиборга олиб, ана шу районда стабиллик ва осойишталик вазиятини вужудга келтириш мумкин. Регион давлатларининг суверен ҳуқуқларини ҳамда уни дунёнинг қолган қисми билан боғловчи денгиз ва бошқа коммуникацияларининг хавфсизлигини гарантиялаш мумкин. Яқинда Совет Иттифоқи илгари сурган таклифларнинг мазмуни ана шундай. **(Қарсаклар).**

Бу ташаббус дунёда, шу жумладан Форс кўрфазининг бир қатор давлатлари томонидан кенг кўламда қўллаб-қувватланди. Шуниси ҳам борки, совет таклифларига қарши чиққанлар ҳам топилиб қолди —булар қайси томонда эканликларини фаҳмлаб олиш қийин эмас. Биз, ҳамма учун мақбул бўлган қарорни биргаликда қидириб топиш мумкин бўлсин учун АҚШнинг ва НАТОдаги бошқа мамлакатларнинг ҳукуматлари ана шу масалани тўлалигича вазминлик билан ва тўғри ўйлаб кўрадилар, деб умид билдирмоқчимиз.

Шу билан бирга бу масала хусусида келишиб олишга эришиш жаҳон океанининг турли районларида турган ҳарбий кучларни камайтиришдек ғоят муҳим жараённи бошлаб берган бўлур эди.

АҚШ билан муносабатларда биз илгаригидек бутун ана шу йиллар мобайнида принципиал ва конструктив йўл тутиб келдик. Афсуски, Вашингтондаги аввалги маъмурият муносабатларни ривожлантиришга, бир-бирини тушунишга асло таянмади. У ердагилар бизга тазйиқ ўтказишга уриниб, бундан олдинги йиллар мобайнида Совет—Америка муносабатларида катта қийинчиликлар билан бунёд этилган ижобий нарсаларни барбод этишга киришдилар. Бунинг натижасида бизнинг бир қатор йўналишлар бўйича икки томонлама алоқаларимиз орқага суриб қўйилди. СКЧ—2 шартномасининг кучга кириши тўхтатиб қўйилди. Учинчи мамлакатларга қурол-яроғ етказиб беришни қисқартиш каби қурол-яроғни чеклашнинг айрим масалалари бўйича эса АҚШ бир томонлама ҳаракат қилиб, биз билан олиб борилаётган музокараларни тўхтатиб қўйди.

Афсуски, Оқ уйдаги раҳбарлар ўзгаргандан кейин ҳам гўё атайлаб мамлакатларимиз ўртасидаги муносабатлар муҳитини заҳарлашга мўлжаллангандек туюладиган ошкора урушга чақириқлар ва баёнотлар Вашингтондан эшитилиб турибди. Шундай бўлишига қарамай, ҳозирги кунда Америка сиёсатини белгилаб бераётган кишилар пировард натижада бўлиб турган воқеаларга кўпроқ реаллик билан қарайдиган бўладилар, деб умид қилишни истар эдик. СССР билан АҚШ ўртасида, Варшава шартномаси билан НАТО ўртасида юзага келган ҳарбий —стратегик мувозанат планетамизда тинчликни сақлашга объектив тарзда хизмат қилади. Биз бошқа томон устидан ҳарбий устунликка эришишга интилмадик ва интилаётганимиз ҳам йўқ. Бу бизнинг сиёсатимиз эмас. Аммо биз бизнинг устимиздан ана шундай устунлик ўрнатилишига йўл қўймаймиз. Бу хилдаги уринишлар, шунингдек зўравонлик позициясидан туриб биз билан муомала қилиш мутлақо истиқболсиз нарсадир! **(Давомли қарсаклар).**

Мавжуд мувозанатни бузишга уринмаслик, қуролланиш пойгасининг янги, янада қимматга тушадиган ва хавфли даврасини тиқиштирмаслик —давлат манфаатини кўзлаб чинакам донолик кўрсатиш намунаси бўлур эди. Бунинг учун эса путури кетган «совет хавфи» дағдағасини жиддий сиёсат даргоҳидан ҳайдаб чиқариш пайти аллақачон келганлиги ҳақдир.

Ҳақиқий аҳволга бир назар ташлайлик.

Стратегик ядро қуроллари ҳақида ёки Европада ўртача олисликка мўлжалланган ядро қуроли ҳақида гап борадими, барибир, ҳар икки ҳолда ҳам томонлар ўртасида тахминан тенглик мавжуддир. Қуролларнинг бир хил турлари бўйича Ғарб бир қадар устунликка, бошқа турлари бўйича эса —биз бир қадар устунликка эгамиз. Шундай экан, бордию, тегишли шартномалар ва битимлар тузиладиган бўлса, тенглик янада мустаҳкамроқ бўлиши мумкин.

(Давоми тўртинчи бетда).

Ўртоқ Л. И. БРЕЖНЕВ докладининг давоми

Сўнгра танклар ҳақида гапиришади. Танклар ҳақиқатан ҳам Совет Иттифоқида кўпроқ. Аммо НАТО мамлакатларида ҳам улар кам эмас. Бундан ташқари, уларда танкка қарши қуроллар анча кўп.

Қуролли кучларнинг умумий сонида Советларнинг устунлиги хусусидаги гап ҳам ҳақиқатга тўғри келмайди. НАТОдаги бошқа мамлакатлар билан биргаликда олганда АҚШда у СССР ва Варшава шартномасига аъзо бўлган бошқа мамлакатлардагига қараганда ҳатто бирмунча кўпроқдир.

Хўш, Советларнинг қандай ҳарбий устунлиги ҳақда гап бўлиши мумкин?

Дунёнинг бошқа барча мамлакатлари каби АҚШ устида ҳам ҳарбий уруш хавфи ҳақиқатан пайдо бўлди. Аммо бу хавфнинг манбаи Совет Иттифоқи эмас, унинг афсонавий устунлиги эмас, балки қуролланиш пойгасининг ўзи, дунёда сақланиб қолаётган кескинликдир. Ана шу хаёлий эмас, балки чинакам хавфга қарши биз Америка билан, Европа давлатлари билан, ер юзидаги барча мамлакатлар билан қўлни-қўлга бериб курашишга тайёрмиз. Қуролланиш пойгасида бир-бирини енгишга уриниш, ядро урушида ғалабага умид боғлаш — жуда хавфли бемаъниликдир. **(Қарсаклар).**

Халқаро вазият кўп жиҳатдан СССР билан АҚШ сиёсатига боғлиқ эканлигини ҳамма тан олади. Ҳозирги вақтда улар ўртасидаги муносабатларнинг ҳолати ҳамда ҳал қилишни талаб этаётган халқаро проблемаларнинг кескинлиги, бизнинг фикримизча, ҳамма даражада ва бунинг устига актив тарзда музокара олиб бориш заруратини тақозо қилмоқда. Биз музокара олиб боришга тайёрмиз.

Бунда ҳал қилувчи нарса —энг юксак даражадаги учрашувлар эканлигини тажриба кўрсатиб турибди. Бу гап кеча тўғри гап эди ва бугун тўғри гап бўлиб қолаверади. **(Қарсаклар).**

СССР АҚШ билан нормал муносабатлар бўлишини хоҳлайди. Ҳар иккала мамлакат халқларининг ҳам, бутун башариятнинг ҳам манфаатлари нуқтаи назаридан қараганда, бошқа оқилона йўл умуман йўқ. **(Қарсаклар).**

Ўртоқлар! Ўтган беш йиллик —партия билан Совет давлати Европада тинчлик ва хавфсизлик учун собитқадамлик билан кураш олиб борган йиллар бўлди.

Европа қитъасида, кескинликни юмшатиш душманларининг зўр беришига қарамай, икки системадаги мамлакатлар ўртасидаги тинч ҳамкорлик умуман ёмон ривожланаётгани йўқ. Сиёсий алоқалар кенгроқ ва мазмунлироқ бўлиб қолди. Ташқи сиёсатга оид бир қатор йирик проблемалар бўйича биз кўпинча умумий тил топишга муваффақ бўлмоқдамиз. Хўжалик, илмий-техникавий ва маданий алоқалар ўсиб, тобора янги сифатлар касб этмоқда. Умумевропа ҳамкорлигига оид турли масалалар бўйича кўп томонлама кенгашлар ўтказилди.

Бизда Франция билан алоқаларнинг кенг системаси вужудга келди. Турли даражаларда, аввало, президент В. Жискар де'Эстэн билан амалда узлуксиз сиёсий музокаралар олиб борилмоқда. Совет—Франция савдосининг ҳажми уч баравар кўпайди. Фан, техника ва маданият соҳасидаги ўзаро алоқалар 300 дан зиёд мавзу ва йўналишларни ўз ичига олади. Гарчи биз Франциянинг халқаро майдондаги ҳамма ҳаракатларига ҳам қўшилавермасак-да, бизнинг муносабатларимиз кескинликни юмшатишнинг йирик омили бўлиб қолмоқда ва биз бу муносабатларни янада жадал ривожлантириш тарафдоримиз. **(Қарсаклар).**

1970 йилги шартнома ва умуман ўшандан кейинги битимлар негизида бизнинг Германия Федератив республикаси билан муносабатларимиз яхши йўлга қўйилди. Илгари В. Брандт билан бўлганидек, канцлер Г. Шмидт билан 1978 ва 1980 йиллардаги учрашувлар Европа қитъасида кескинликни юмшатиш ишига фойдали ҳисса қўшди, ўзаро манфаатли Совет—Ғарбий Германия алоқаларининг истиқболларини кенгайтирди. Беш йиллик мобайнида бизнинг ГФР билан савдомиз деярли икки баравар ортди. «Атоммаш», Оскол электр—металлургия комбинати учун, химия саноати корхоналари учун асбоб-ускуналар, газопроводлар учун қувурлар ва асбоб-ускуналар етказиб бериш ва ҳакозолар каби йирик-йирик лойиҳалар иқтисодий алоқаларда салмоқли ўрин тутади.

Аммо шундай муҳим соҳалар ҳам борки, бу соҳаларда СССР билан ГФРнинг позициялари бир-биридан анчагина фарқ қилади. Бонининг Ғарбий Берлин бўйича тўрт томонлама битимни баъзан четлаб ўтиш, бир қатор масалаларда ГДРнинг суверенитети билан ҳисоблашмаслик йўлидаги уринишлари ҳақида гапириб ўтишнинг ўзи кифоя. Биз 70- йилларда эришилган шартномаларга қатъий ва тўла-тўкис риоя қилиш тарафдоримиз. Бу бизнинг иккала мамлакатимиз бир-бирини тушуниши ва ўзаро ҳамкорлик қилиши учун, Европадаги тинчлик иши учун муҳимдир.

Бизнинг Италия билан муносабатларимиз ҳам муайян даражада ривожланди. Сиёсий алоқалар мавжуд, иқтисодий ҳамкорлик кенгаймоқда, халқларимизнинг маданият бойликлари билан ўзаро танишилмоқда.

Совет—Финляндия муносабатлари дўстлик ва яхши қўшничиликнинг мустаҳкам негизида ривож топмоқда. Биз Финляндиянинг ва шахсан президент Кекконеннинг Европа хавфсизлигини мустаҳкамлаш ишига қўшаётган ҳиссасини юксак қадрлаймиз. Биз иқтисодий алоқаларимиз дуруст ривожланаётганлигидан, катта-катта саноат объектлари биргаликда муваффақият билан қурилаётганлигидан ҳам мамнунмиз.

Биз қўшнимиз бўлмиш Туркия билан яхши муносабатларни, Греция билан анъанавий алоқаларни тагин ҳам ривожлантиришга тайёрмиз. Австрия, Швеция, Бельгия, Кипр ва бошқа бир қатор Европа мамлакатлари билан муносабатларнинг муваффақиятли ривожланаётганлигини қутлаймиз. Испания билан муносабатларимиз қирқ йиллик танаффусдан кейин нормал изга тушди.

Совет—Англия муносабатларига келганда, шуни айтиш keракки, бунда, афсуски, турғунлик мавжуд —бу эса бизнинг айбимиз билан эмас. Бундай ҳол СССРнинг ҳам, Англиянинг ҳам манфаатларига мос эмас деб ўйлайман.

Европа ишлари ҳақида гапирар эканмиз, Европада тинчлик учун янги жиддий хавф пайдо бўлганлиги фактини гапирмасдан ўтишнинг иложи йўқ. Гап энг аввало НАТОнинг Ғарбий Европада Американинг янги ракета —ядро қуроли воситаларини жойлаштиришга қарор қилганлиги ҳақида боради. Бу қарор —тўқиб чиқарилган совет дағдағасига «жавоб» эмас, Ғарбда даъво қилаётганларидек, аслаҳахонани одатдагича «модернизациялаш» эмас. Европада юзага келган ҳарбий балансни НАТО фойдасига ўзгартиришга очиқдан-очиқ уриниш шундоққина кўриниб турибди.

Шу нарса равшан бўлиши keракки, Американинг ГФР, Италия, Англия, Голландия ёки Бельгия ерларида СССРга ҳамда унинг иттифоқчиларига қарши тўғрилаб қўйилган янги ракеталарининг жойлаштирилиши бизнинг ана шу мамлакатлар билан муносабатларимизга таъсир қилмай қолмайди, уларнинг ўз хавфсизликларига етадиган зарар ҳақида эса гапириб ўтирмаса ҳам бўлади. Шундай экан, мазкур мамлакатлар ҳукуматлари ва парламентларида бутун ана шу масалани қайта-қайта кўриб чиқишлари учун асос бор.

Европа халқларининг туб манфаатлари Европанинг бошқача йўлдан, яъни Хельсинки очиб берган йўлдан боришини талаб қилади.

Биз Умумевропа кенгаши бошлаб берган жараён узлуксиз жараён бўлиши керак, деб ҳисоблаймиз. Музокараларнинг ҳар қандай формаларида—кўп томонлама, икки томонлама формаларидан Европани ташвишлантираётган проблемаларни ҳал қилиш йўлида фойдаланмоқ лозим.

Япония билан муносабатлар хусусида, унинг ташқи сиёсий йўлида салбий ҳолатлар —Вашингтон билан Пекиннинг хавфли режаларини қувватлаш, милитарлаштириш тенденцияси кучайиб бормоқда. Аммо биз, бу Токио айтган узил-кесил сўз деб ҳисобламаймиз ва бу мамлакатда узоқни кўра билиш, ўз манфаатларини тушуна билиш устун келади, деб умид қиламиз. СССР авваллардагидек Япония билан мустаҳкам, чинакам яхши қўшничилик муносабатларида бўлиш тарафдоридир.

Лотин Америкаси давлатларининг, шу жумладан Мексика, Бразилия, Аргентина, Венесуэла, Перу каби давлатларнинг жаҳон майдонидаги роли анча ошди. Биз СССРнинг Лотин Америкаси мамлакатлари билан ўзаро фойдали алоқаларининг кенгайишини мамнуният билан қайд қилиб ўтамиз, мазкур алоқаларни бундан буён ҳам ривожлантиришга тайёрмиз.

Канада билан муносабатларни ривожлантириш учун ҳам кўп резервлар бор. Бошқа капиталистик давлатлар билан бўлганидек, Канада билан ҳам ҳамкорликни янада кенгайтириш учун эшиклар бундан буён ҳам очиқдир. Жуда кенг кўламда—ҳукуматлар, парламентлар, савдо-саноат доиралари, маданият арбоблари, жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлик қилиш учун эшиклар бундан буён ҳам очиқдир.

Шундай қилиб, ўртоқлар, В. И. Ленин белгилаб берган тинч-тотув яшаш сиёсати ҳозирги замон халқаро муносабатларига тобора кўпроқ белгиловчи таъсир кўрсатмоқда. Етмишинчи йиллар буни ғоят яққол кўрсатди.

Ҳаёт ҳар бир халқ ва бутун инсоният олдида турган тинч амалий вазифаларни ҳал қилиш йўлида барча давлатларнинг самарали ҳамкорлик қилишини талаб қилмоқда.

Бу ҳамкорлик асоссиз утопия эмас. Унинг куртаклари — ҳозирча унчалик зўр бўлмасада,— ҳозир, бизнинг кунларимизда ҳам мавжуддир. Уларни кўра билиш, қадрлаш ва ривожлантириш лозим.

Ҳозирги вақтда фойдали ҳамкорлик, шу жумладан, халқаро ташкилотлар доирасидаги ҳамкорлик кўпдан-кўп давлатлар ўртасида атом энергиясидан тинчлик йўлида фойдаланиш, юқумли касалликларга қарши кураш, саводсизликни тугатиш, тарихий ва маданий ёдгорликларни қўриқлаш, оби-ҳавони прогнозлаш хизмати каби соҳаларда ҳам ривожланиб бормоқда. Бизнинг мамлакатимиз ана шуларнинг ҳаммасида фаол қатнашмоқда.

Хуллас, давлатларнинг амалдаги тинч ҳамкорлиги имкониятларидан янада кўпроқ фойдаланиш учун ўзини оқлаган асос ҳозирдаёқ мавжуддир. Бунинг зарурлиги эса тобора яққол кўзга ташланмоқда. Масалан, энергиянинг янги-янги манбаларини кашф этиш ва улардан фойдаланиш планетанинг кўпайиб бораётган аҳолисини озиқ-овқат билан таъминлаш, еримиз табиатининг бутун бойликларини сақлаб қолиш, космос юксакликларини ва жаҳон океани чуқурликларини ўзлаштириш каби проблемаларни эслатиб ўтишнинг ўзи кифоядир.

Энди эса биз мана шундай тадбирларнинг қўлланиш зонасини ҳам анча кенгайтиришни таклиф қилишни истаймиз. **Ғарб давлатлари ҳам ишонч тадбирлари зонасини тегишли равишда кенгайтирганлари тақдирда биз бу тадбирларни СССРнинг бутун Европа қисмига жорий этишга тайёрмиз.**

Ишонч тадбирларини, албатта, ўз хусусиятларини ҳисобга олиб ишлаб чиқиш ва қўлланиш жойдаги вазиятнинг кескинлигини юмшатибгина қолмай, шу билан бирга ялпи тинчлик негизларини мустаҳкамлаш учун жуда фойдали иш ҳам бўлиб қолиши мумкин бўлган бир район бор. Бу—СССР, Хитой, Япония каби давлатлар қўшни бўлиб яшаётган Узоқ Шарқдир. У ерда Американинг харбий базалари ҳам бор. **Совет Иттифоқи Узоқ Шарқда барча манфаатдор мамлакатлар билан ишонч тадбирлари юзасидан конкрет музокаралар ўтказишга тайёр бўлур эди.**

Ишонч тадбирлари юзасидан мана шу олисни кўзловчи таклифларни ўртага қўяр эканмиз, уларнинг амалга оширилиши қуролсизланиш ишида ҳам силжишга эришишга кўмаклашишига асосланамиз.

Сўнгра. Бизнинг Форс кўрфази юзасидан ўртага қўйган таклифларимиз хусусида баъзан бу таклифларни совет ҳарбий қисмларининг Афғонистонда туриши тўғрисидаги масаладан ажратиб бўлмайди, демоқдалар. Бу ҳақда нима деса бўлади? Совет Иттифоқи Форс кўрфази юзасидан мустақил проблема сифатида келишиб олишга тайёр. Ўз-ўзидан равшанки, Совет Иттифоқи Афғонистон масаласини алоҳида тарзда ҳал этишда иштирок қилишга тайёр. Бу ҳақда юқорида гапириб ўтдим. **Аммо биз Афғонистон билан боғлиқ бўлган масалалар Форс кўрфазининг хавфсизлиги масалалари билан боғлиқ тарзда муҳокама қилинишига қарши эътироз ҳам билдирмаймиз.** Табиийки, бунда Афғонистоннинг ички ишлари эмас, балки Афғонистон проблемасининг халқаро жиҳатларигина муҳокама қилиниши мумкин. Афғонистоннинг суверенитети ҳам, унинг блокларга қўшилмаган давлат статуси ҳам тўла муҳофаза этилиши керак. **(Қарсаклар).**

Биз стратегик қуроллар соҳасида вазмин бўлиб туришга яна бир бор қатъият билан даъват қиламиз. Жаҳон халқлари ядро уруши бошланиб кетиши хавфи остида яшашларига йўл қўйиб бўлмайди.

Стратегик қурол-яроғларни чеклаш ва уларни қисқартириш—фавқулодда проблемадир. **Биз АҚШ билан шу пайтгача бу соҳада эришилган жамики ижобий натижаларни сақлаб қолиш билан бирга ҳеч кечиктирмай, тегишли музокараларни давом эттиришга тайёрмиз.** Музокаралар тенглик ва баб-баравар хавфсизлик асосидагина олиб борилиши мумкинлиги ўз-ўзидан равшан. АҚШга бир ёқлама устунлик бериши мумкин бўлган битимга биз рози бўлмаймиз. Бу хусусда хом хаёллар бўлмаслиги керак. Бизнинг фикримизча, ядро қуролига эга бўлган бошқа ҳамма давлатлар ҳам тегишли пайтда бу музокараларга қўшилишлари лозим.

СССР ҳар қандай турдаги қурол-яроғларни қисқартириш тўғрисида музокара олиб боришга тайёр. Ўз вақтида биз АҚШга «Трайдент» денгиз ракеталари системаси ва бизда тегишли система вужудга келтирилишини тақиқлашни таклиф қилган эдик. Бу таклиф қабул этилмади. Натижада америкаликлар «Трайдент-1» ракеталари ўрнатилган «Огайо» янги сув ости кемасини яратдилар. Биз ҳам шунга ўхшаш «Тайфун» системасини яратдик. Хўш, бундан ким манфаат кўрди?

Биз АҚШда «Огайо» типидаги ва СССРда ҳам шу типдаги янги сув ости кемалари ишлаб чиқаришни чеклаш тўғрисида келишиб олишга тайёрмиз. Биз шу кемаларга жойлаштириладиган мавжуд баллистик ракеталарни модернизациялашни ва янгиларини вужудга келтиришни тақиқлаш тўғрисида ҳам келишиб олишимиз мумкин бўлур эди.

Энди Европадаги ракета-ядро қуроли тўғрисида. Бу қурол тобора хатарли равишда кўпайтирилмоқда. Ўзига хос қандайдир яроқсиз доира вужудга келиб қолди: бир томоннинг ҳаракатлари иккинчи томоннинг жавоб тадбирларига сабаб бўлмоқда. Хўш, бундай доира занжирини қандай узиб ташламоқ керак?

Биз Европада НАТО мамлакатлари ва СССРнинг ўртача олисликдаги янги ракета-ядро воситаларини жойлаштиришни ҳозирнинг ўзидаёқ тақиқлаш, яъни шундай воситаларнинг, жумладан, АҚШнинг шу райондаги олдинги базаларда жойлаштирилган ядровий воситаларининг мавжуд даражасини миқдор ва сифат жиҳатдан кўпайтирмаслик тўғрисида келишиб олишни таклиф қиламиз. Мазкур масалага доир музокаралар бошланиши биланоқ мана шу тақиқлаш кучга кириши ва Европадаги ядровий воситаларни чеклаш тўғрисида, яхшироғи қисқартириш ҳақида доимий шартнома тузилгунга қадар амал қилавериши мумкин бўлур эди. Бунда биз шунга асосланамизки, иккала томон тегишли қўшимча воситаларни, шу жумладан Американинг «Першинг-2» ракеталарини ва ердаги базаларда жойлаштириладиган стратегик қанотли ракеталарини жойлаштиришга ҳар қандай тайёргарлик ишларини тўхтатади.

Халқлар ядро уруши инсоният учун нақадар ҳалокатли оқибатларга олиб келиши мумкинлиги тўғрисидаги ҳақиқатни билишлари лозим. **Биз ядро фалокатининг олдини олиш ҳаётий зарурат эканини кўрсатадиган мўътабар халқаро комитет тузишни таклиф қиламиз.** Комитетга турли мамлакатларнинг атоқли олимлари киритилиши мумкин бўлур эди. Улар чиқарган хулосалардан бутун дунё хабардор қилиниши керак. **(Давомли қарсаклар).**

Ҳозирги дунёда бошқа кўпгина актуал халқаро проблемалар ҳам бор, албатта. Бу проблемаларнинг оқилона ҳал этилиши халқаро вазиятнинг кескинлигини камайтиришга, халқларнинг осойишта нафас олишларига имкон берган бўлур эди. Аммо бунинг учун олисни кўзлаб иш тутиш, сиёсий ирода ва жасорат, обрў ва таъсир бўлиши керак. Шу боисдан ҳам бизнинг назаримизда **халқаро вазиятни соғломлантириш, урушга йўл қўймаслик калитларини қидириб кўриш учун Хавфсизлик Кенгашига аъзо бўлган давлатларнинг олий раҳбарлари иштирокида кенгашнинг махсус мажлисини чақириш фойдали бўлур эди. Мажлисда, чамаси, истак бўлган тақдирда бошқа давлатларнинг раҳбарлари ҳам қатнашишлари мумкин бўлур эди.** Бундай кенгашнинг ижобий натижа беришини таъминлаш учун унга обдон тайёргарлик кўрилиши талаб этилади, албатта.

Шундай қилиб, ўртоқлар, биз таклиф этаётган янги тадбирлар масаланинг кенг доирасини ўз ичига олади. Бу таклифлар ракета-ядро қуролига ҳам, қурол-яроғларнинг янги типларига ҳам, қуруқликдаги қўшинларга ҳам, денгиз кучларига ва ҳаво кучларига ҳам тааллуқлидир. Улар ҳам Европадаги, ҳам Яқин, Ўрта ва Узоқ Шарқдаги аҳволга дахлдордир. Бу таклифларда ҳам сиёсий, ҳам ҳарбий характердаги тадбирлар тўғрисида гап боради. Бу таклифларнинг ҳаммасини ягона бир мақсад, бизнинг муштарак бир муддаомиз—халқларни ядро уруши хавфидан қутқариб қолиш, ер юзида тинчликни сақлаш учун имкони бўлган ҳамма ишни қилиш муддаоси бирлаштириб турибди. **(Давомли қарсаклар).**

Бу таъбир жоиз бўлса, Тинчлик программамизнинг шу кунлардаги халқаро ҳаётнинг энг ўткир, актуал проблемаларига татбиқан узвий равишда давом эттирилиши ва ривожлантирилишидир.

Ҳозир партиямиз, халқимиз учун, қолаверса, планетадаги барча халқлар учун халқаро майдонда тинчликни сақлаб қолишдан ҳам муҳимроқ вазифа йўқ. (Давомли қарсаклар).

Биз тинчликни қаттиқ туриб ҳимоя қилар эканмиз, ҳозир яшаб турган кишилар учунгина, фарзандларимиз ва набираларимиз учунгина ишлаётганимиз йўқ; биз ўнлаб келажак авлодларнинг бахт-саодати учун ишлаяпмиз.

Агар тинчлик бўлса, халқларнинг ижодий куч-ғайрати фан ва техниканинг ютуқларига таяниб, одамларни ҳозир ҳаяжонга солиб турган проблемаларни албатта ҳал қилади. Ана шунда авлодларимиз олдида янги, тағин ҳам юксак вазифалар пайдо бўлади, албатта. Зотан, тараққиёт диалектикасининг, ҳаёт диалектикасининг ўзи шунақа.

Эртанги кунга йўл кўрсатувчи сиёсат халқларни ўз моддий ва маънавий бойликларини бемаъниларча исроф қилишга дучор этадиган урушга ҳозирлик кўриш сиёсати эмас, балки тинчликни мустаҳкамлаш сиёсатидир. (Гулдурос давомли қарсаклар).

5. Тинчликни мустаҳкамлайлик, кескинликни юмшатишни чуқурлаштирайлик, қуролланиш пойгасини жиловлайлик

Ўртоқлар! Уруш хавфини камайтириш, қуролланиш пойгасини жиловлаш учун кураш партия билан давлатнинг ташқи сиёсий фаолиятидаги энг муҳим йўналиш бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. Ҳозирги вақтда бу вазифа алоҳида аҳамият ва зудлик касб этди. Гап шундаки, ҳарбий техниканинг ривожида тез ва чуқур ўзгаришлар содир бўлмоқда. Қурол-яроғларнинг ва, аввало, оммавий қирғин қуролининг сифат жиҳатдан янги турлари ишлаб чиқилмоқда. Бу турлар устидан контроллик ўрнатиш, бинобарин, уларни баҳамжиҳат чеклаш ҳам бениҳоя қийин, баъзан эса имконсиз иш бўлиб қолмоқда. Қуролланиш пойгасининг янги босқичи халқаро стабилликка путур етазади, уруш чиқиш хавфини анча кучайтиради.

Агрессив империалист кучларнинг сиёсати ҳозирнинг ўзидаёқ халқаро кескинликни анча кучайтиришга олиб келганлиги ва бундан кўпгина хатарли оқибатлар келиб чиққанлиги аҳволни мушкуллаштирмоқда.

Кейинги йилларда Совет Иттифоқи инсоният олдида халқаро муносабатларнинг энг муҳим проблемалари юзасидан шу қадар кўп конкрет ва реалистик ташаббуслар билан майдонга чиқдики, эҳтимол, бошқа ҳеч бир давлат бундай қилган эмас.

Инсоният учун энг хатарли бўлган ядро қуролларини чеклаш проблемасидан гап бошламоқчиман. Шу йиллар давомида Совет Иттифоқи мана шундай қуроллар пойгасига чек қўйиш, уларнинг ер юзида бундан буён тарқалишини истисно қилиш учун қатъият билан курашди. Стратегик қуролларни чеклаш тўғрисида АҚШ билан шартнома тайёрлаш соҳасида жуда катта иш қилинганлигини биласизлар. Ядро қуроли синовларини батамом тақиқлаш тўғрисида АҚШ ва Англия билан ўтказилган музокаралар жараёнида кўп иш қилинди. Биз ўз территориясида ядро қуроли жойлаштирилишига йўл қўймайдиган ва ядро қуролига эга бўлмаган мамлакатларга қарши ядро қуролини ишлатмаймиз, деб айтиб ва буни тасдиқлаб, муҳим ташаббус билан майдонга чиқдик. Биз шу билангина чекланмасдан ядро қуроли ишлаб чиқаришни тўхтатиш, унинг запасларини қисқартира бошлаш ва бора-бора бутунлай тугатишни таклиф қилдик.

Совет Иттифоқи оммавий қирғин қуролининг бошқа ҳамма турларини ҳам тақиқлашга актив ҳаракат қилиб келди. Ҳисобот даврида бу соҳада бир мунча натижаларга эришишга муваффақ бўлинди. Табиий муҳитга ҳарбий мақсадларда таъсир ўтказишни тақиқлаш тўғрисидаги конвенция кучга кирди. Радиология қуролини тақиқлайдиган шартноманинг асосий қоидалари дастлабки тарзда келишиб олинди. Химиявий қуролни давлатларнинг аслаҳахоналаридан чиқариб ташлаш тўғрисидаги музокаралар гарчи ҳаддан ташқари суст бўлса ҳам, ҳар ҳолда давом этмоқда. Тинчликсевар кучларнинг ҳаракатлари туфайли Ғарбий Европада нейтрон қуролини жойлаштириш режаларининг амалга оширилишини тўхтатиб қўйишга муваффақ бўлинди. Пентагон шу қуролни Европа мамлакатлари тепасида даҳшатли қиличдек осиб қўйишга яна урина бошлаганлиги халқларни янада кўпроқ ғазаблантирмоқда. Агар бу қурол бошқа давлатларда пайдо бўлмаса, биз уни ишлаб чиқаришни бошламаймиз ва бу қуролни абадул-абад тақиқлайдиган шартнома тузишга тайёрмиз, деб яна бир бор таъкидлаймиз.

Совет Иттифоқи ва Варшава Шартномасидаги бошқа мамлакатлар Европада ҳарбий кескинликни юмшатиш юзасидан бир қанча конкрет таклифларни ўртага қўйдилар. Биз, жумладан, Умумевропа кенгашининг қатнашчилари бир-бирларига қарши хоҳ ядро, хоҳ оддий қуролларни биринчи бўлиб ишлатмаслик мажбуриятларини олишларини, Европада ва бошқа қитъаларда мавжуд ҳарбий блоклар кенгайтирилмаслигини ва янгилари тузилмаслигини хоҳлаймиз.

Совет Иттифоқи ва унинг иттифоқчилари Европада ҳарбий кескинликни юмшатиш ва қуролсизланиш масалаларини муҳокама қилиб, ҳал этиш учун Умумевропа конференцияси чақиришни таклиф қилдилар. Бу масала ҳозир Мадридда ўтказилаётган учрашувнинг диққат марказида турибди.

Биз Марказий Европадаги қуролли кучларни ва қурол-яроғларни қисқартириш тўғрисидаги Вена музокараларида силжишга эришиш йўлидаги куч-ғайратларимизни ҳам бўшаштирмадик. Бу соҳада социалистик мамлакатлар Ғарбдаги музокарадошларига нисбатан кўпроқ қадам қўйдилар. Аммо шуни тўғридан-тўғри айтиш keракки, башарти Ғарб мамлакатлари бу музокараларни келгусида ҳам пайсалга солиб, айни вақтда ўзларининг Европадаги ҳарбий потенциалини кўпайтира берсалар, биз бу фактни эътиборга олишга мажбур бўламиз.

Совет Иттифоқи ва унинг иттифоқчилари ўтган беш йил мобайнида бошлаган кўпгина муҳим ташаббуслар БМТнинг қарорларида, шу жумладан Бош ассамблеянинг қуролсизланишга бағишланган махсус сессиясида маъқулланди.

Халқаро хавфсизликни мустаҳкамлаш ва қуролланиш пойгасини чеклашга доир совет таклифлари ўз кучини сақлаб қолмоқда. Бу таклифларни амалга ошириш учун совет дипломатлари, ташқи сиёсат жабҳасидаги барча ходимлар партия Марказий Комитети раҳбарлигида актив ишлашни давом эттирмоқдалар.

Бизнинг ҳаракатларимиз бошқа мамлакатлар ва халқларнинг муддаоларига ҳамоҳанг бўлиб тушмоқда. Шуни эслаш кифоя қиладики, турли қитъалардаги кўпгина давлатлар Лотин Америкаси билан бир қаторда Африкани ва Яқин Шарқни ядросиз зоналар деб эълон қилишни, Жануби-Шарқий Осиёда, Ҳинд океанида, Ўрта денгизда тинчлик зоналари барпо этишни таклиф қилдилар ва бу таклифлар халқаро миқёсда кенг равишда қўллаб-қувватланди. Умумевропа кенгашининг қарорлари эса ҳақиқатда бутун Европа ҳам мана шундай зона бўлиб қолишига қаратилган.

Ўртоқлар! Биз халқаро вазиятни тубдан соғломлантириш йўлидаги курашни давом эттирмоқдамиз. Бу соҳада КПСС XXIV ва XXV съездлари эълон қилган тинчлик программаси ишончли компас бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади.

Дунёдаги ишларнинг ҳозирги аҳволи уруш хавфини тугатиш, халқаро хавфсизликни мустаҳкамлаш учун янги, қўшимча куч-ғайратлар сарфлашни талаб қилади. Шу хусусдаги баъзи бир мулоҳазаларни съездга айтиб беришга ижозат этгайсизлар.

Ўзларингизга маълумки, кейинги йилларда дунёнинг гоҳ у, гоҳ бу районида чиқиб турган ҳарбий можаролар ўчоқлари кўпинча катта ёнғинга айланиб кетиш хавфини туғдирди. Бундай ёнғинларни ўчириш осон иш эмаслигини тажриба кўрсатди. Бундай ўчоқларнинг пайдо бўлишига йўл қўймаслик, унинг олдини олиш яхшироқ бўлур эди.

Масалан, Европада Умумевропа кенгашининг қарорига мувофиқ ўтказилаётган ҳарбий соҳадаги ишончни мустаҳкамлаш тадбирлари шу мақсадга маълум даражада хизмат қилмоқда ва умуман дуруст хизмат қилмоқда. Қуруқликдаги қўшинларнинг ҳарбий машқлари ўтказилишини барвақт хабар қилиб қўйиш, шу машқларга бошқа мамлакатлардан кузатувчилар таклиф қилиш ана шундай тадбирлар жумласига киради. Ҳозир бу тадбирлар Европа давлатларининг территорияларида, шу жумладан СССРнинг ғарбий районларида амалга оширилмоқда. Биз бундан ҳам олға бориб—ҳарбий-денгиз ва ҳарбий-ҳаво кучларининг машқлари ўтказилишидан ҳам хабардор қилиб қўйишга тайёр эканимизни илгари айтган эдик. Қўшинларнинг катта ҳаракатларидан ҳам хабардор қилиб қўйишни таклиф қилган эдик ва яна таклиф қиламиз.

II. РИВОЖЛАНГАН СОЦИАЛИЗМ ДАВРИДА КПССнинг ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТИ

Ўртоқлар! КПССнинг иқтисодий сиёсати масалаларига ўтишга ижозат бергайсиз. Халқ хўжалигига раҳбарлик — бутун партия ва давлат фаолиятининг ўзагидир. Ахир, социал вазифаларни ҳал қилишнинг мамлакат мудофаа қобилиятини мустаҳкамлашнинг пойдевори, актив ташқи сиёсат пойдевори худди мана шу экономика соҳасида бунёд этилади. Совет жамиятининг коммунизм сари муваффақиятли ҳаракатининг зарур шарт-шароитлари худди мана шу соҳада яратилади.

1. 70-йилларда ва ўнинчи беш йилликда СССРни иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари

Партия етмишинчи йилларга қадам қўйиб, халқ хўжалигининг аҳволини ҳар томонлама таҳлил этди ҳамда ривожланган социализмнинг социал-иқтисодий проблемаларини ҳал этишнинг асосий йўлларини белгилаб берди. Ҳамма нарса инсон учун, ҳамма нарса инсоннинг бахт-саодати учун деган ўзгармас програм талаб экономикага партиявий, сиёсий ёндашишнинг асоси бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. **(Қарсаклар).**

КПСС XXIV ва XXV съездларининг халқ хўжалигида халқ фаровонлигини ошириш билан боғлиқ хилма хил вазифаларни бажариш сари янада чуқур бурилиш ясаш тўғрисида белгилаган йўлнинг маъноси мана шунда. Иқтисодий юксалишнинг интенсив омилларига устун даражада қатъият билан ўтиш тўғрисида, иш самарадорлигини ва сифатини ошириш тўғрисида съездлар берган йўл-йўриқларнинг маъноси ҳам мана шундадир.

КПССнинг узоқ муддатга мўлжалланган иқтисодий сиёсати йўналишлари мана шундан иборат. **(Қарсаклар).** КПСС Марказий Комитетининг иқтисодий қурилишга бағишланган Пленумлари бу сиёсатни ижодий ривожлантиришда, коммунистларни, барча меҳнаткашларни бу сиёсатни амалга оширишга сафарбар этишда муҳим роль ўйнади. Ушбу Пленумлар халқ хўжалигидаги ишларнинг аҳволини реал тарзда таҳлил қилиб берди, партиянинг диққат-эътиборини ҳал этилмаган проблемаларга қаратди, ҳозирги замон иқтисодий тафаккурининг шаклланишига кўмаклашди. Бу Пленумларнинг ҳар бири амалда социалистик хўжалик юритиш мактаби бўлиб, кадрларимизни, бутун партияни экономикага раҳбарлик қилиш фани ва санъатини эгаллашга ўргатди.

Мамлакатнинг 1971—1980 йилларда қандай ривожланганлигини қуйидаги маълумотлар кўрсатиб турибди:

70-ЙИЛЛАРДА СССРни ИҚТИСОДИЙ ВА СОЦИАЛ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ КЎРСАТКИЧЛАРИ

(таққосланган нархларда миллиард сўм ҳисобида)

	1970 йил	1980 йил	1980 йилда 1970 йилга нисбатан процент ҳисобида
Ялпи ижтимоий маҳсулот	637	1061	167
Истеъмол ва жамғарма учун фойдаланилган миллий даромад	282	437	155
Истеъмол ва ноишлаб чиқариш қурилишига сарфланган миллий даромад ресурслари	219	354	162
Саноат маҳсулоти	352	627	178
Қишлоқ хўжалиги маҳсулоти (ўртача йиллик ишлаб чиқариш)	100,4	123,7	123
Капитал маблағлар	80,6	133,5	166
Асосий ишлаб чиқариш фондлари (йил охирига)	531	1149	216
Барча турдаги транспортнинг юк обороти (миллиард тонна — километр)	3829	6165	161
Чакана товар обороти	158,1	268,5	170
Ижтимоий истеъмол фондлари	63,9	116,5	182

Халқ хўжалигини ривожлантиришнинг якунлари партия иқтисодий стратегиясининг тўғрилигидан яққол далолат бериб турибди. Мамлакат коммунизм моддий-техника базасини яратишнинг барча йўналишларида олға қараб жиддий қадам ташлади. Совет жамиятининг ишлаб чиқарувчи кучлари сифат жиҳатидан янги даражага кўтарилди. Фан-техника революцияси ҳар томонлама ривожланиб, кўпдан-кўп ишлаб чиқаришлар ва бутун-бутун тармоқларнинг қиёфасини ўзгартирмоқда. Совет фани билимнинг энг муҳим соҳаларида етакчи ўринларни эгаллаб турибди. Мамлакатнинг иқтисодий қудрати коммунистик қурилиш йўлидаги бундан буёнги тараққиётни мустаҳкам гарантиялаб турибди.

Совет кишилари яхши, зарбдорларча ишладилар. Ленин партияси теварагига маҳкам жипслашган, партия режаларини ўзининг шахсий режаси, жонажон иши деб билган шаҳар ва қишлоқларнинг меҳнаткашлари Ватаннинг иқтисодий потенциалини ошира бориб, ўзларининг куч-ғайратларини аямай ишладилар. Меҳнаткаш совет кишисига шоншарафлар! Совет кишиси —жамиятимизнинг асосий, бебаҳо бойлигидир. **(Давомли қарсаклар).**

Ўтган ўн йиллик мобайнида халқ хўжалиги самарадорлигини ошириш учун қаттиқ кураш олиб борилди. Бундаги кўзга яққол ташланадиган асосий кўрсаткич — меҳнат унумдорлиги бўлиб, шу вақт ичида у қарийб бир ярим баравар ошди. Фан муваффақиятлари негизида атом машинасозлиги, космик техника, электрон ва микроэлектрон, микробиология саноати, лазер техникаси, сунъий олмос ишлаб чиқариш, шунингдек бошқа янги синтетик материаллар ишлаб чиқариш сингари замонавий тармоқлар янада ривожлантирилди ёки янгидан ташкил этилди.

Етмишинчи йилларнинг характерли хусусияти шундан иборатки, ишлаб чиқарувчи кучларни жойлаштиришда жуда катта ўзгаришлар юз берди. КПСС XXV съезди қарорларига биноан РСФСРнинг Европа қисмида, Урал, Сибирь, Узоқ Шарқда, Қозоғистон ва Тожикистонда территориал ишлаб чиқариш комплекслари тузилмоқда.

Ўнинчи беш йиллик йиллари мобайнида бу комплекслар нефть, газ ва кўмирнинг бутун Умумиттифоқ миқёсидаги ўсишини таъминлади. Сибирнинг шимоли ғарбида 1970 йилда газ конденсати ҳам қўшиб ҳисобланганда 31 миллион тонна нефть қазиб олинган эди, 1980 йилда эса бу рақам 312 миллион тоннадан ошиб кетди; шу вақт мобайнида газ қазиб олиш 9,5 миллиард кубометрдан 156 миллиард кубометрга кўпайди. Эндиликда Оренбург газчилари 48 миллиард кубометрдан зиёд газ етказиб бермоқдалар. Павлодар—Экибастуз комплекси кончилари 1980 йилда салкам 67 миллион тонна кўмир қазиб олдилар. Бу—1970 йилдагидан қарийб уч баравар кўпдир. Саян, Братск-Усть-Илим, жанубий Ёқутистон, Қоратов —Жамбул, Манғишлоқ, жанубий Тожикистон территориал ишлаб чиқариш комплекслари мамлакат Осиё қисмининг экономикасида тобора катта роль ўйнамоқда. Байкал-Амур магистрали Шарққа ва Шимолга томон ҳаракат қилиш учун катта имкониятлар очиб беради.

Янги регионларни индустриал ўзлаштириш социал жиҳатдан ҳам, сиёсий жиҳатдан ҳам муҳимдир. Бу жойларда вужудга келаётган ишлаб чиқариш коллективлари ўзлари билан бирга меҳнат ва турмушнинг юксак маданиятини, янги, замонавий ҳаёт маромини олиб келмоқдалар. Совет кишиларининг қаҳрамонона зафарлари йилномасида яна бир ёрқин боб ёзилмоқда.

Буларнинг ҳаммаси—партиянинг узоқни мўлжаллаб олиб бораётган сиёсати натижасидир. Буларнинг ҳаммаси—ишчилар, инженер ва техниклар, олимларнинг жасорати, шижоати натижасидир. Улар қийин шароитларда, кўпинча эса бениҳоя машаққатли шароитларда ишлаб, ғоят бой табиий ресурсларни халқ хўжалигига хизмат қилдирдилар. **(Қарсаклар).** Улар қилган ишлар чинакам жасорат, халқ учун, халқ манфаати йўлидаги жасоратдир! **(Давомли қарсаклар).**

Етмишинчи йиллар оғир саноатнинг барқарор ўсиши даври бўлди. Ишлаб чиқариш воситаларини ишлаб чиқариш бундан олдинги йигирма йилдаги сингари миқёсларда ўсди. Электр энергияси ҳосил қилиш олтмишинчи йиллардагига нисбатан икки баравар кўп бўлди. Сибирнинг бирлашган энергосистемаси мамлакатнинг ягона энергетика системасига қўшилди.

Саян-Шушенск, Усть-Илим, Норак, Ингурск, Днепр, Нижнекамск ва бошқа гидростанцияларда ноёб гидроагрегатлар фойдаланишга топширилди. Запорожьеда ва Углегорскда энг йирик иссиқлик электр станцияларининг қурилиши ниҳоясига етказилди. Атом энергетикаси юксак суръатлар билан ривожланмоқда. Ленинград, Чернобильск, Курск, Белоярск, Арманистон ва Билибинск атом электростанцияларида янги энергоблоклар ишга туширилди. Атом энергетикасига қудратли замонавий техника етказиб берилмоқда: ядроли буғ ишлаб чиқарувчи ускуналар етказиб берувчи асосий корхона бўлган «Атоммаш» маҳсулот ишлаб чиқара бошлади.

(Давоми бешинчи бетда).

Ўртоқ Л. И. БРЕЖНЕВ докладининг давоми

Мамлакат металлургиясини мустаҳкамлаш давом эттирилди. Кейинги ўн йилликда халқ хўжалигига олдинги ўн йилликдагига нисбатан 460 миллион тонна кўп пўлат етказиб берилди. Машинасозликни ривожлантиришнинг кенг программаси амалга оширилди. Машинасозлик маҳсулоти 1980 йилда 1970 йилга нисбатан 2,7 баравар ўсди; приборлар ишлаб чиқариш 3,3 баравар, ҳисоблаш техникаси воситалари ишлаб чиқариш 10 баравар кўпайди.

Химия ва нефть химияси саноатида сезиларли равишда миқдор ва сифат ўзгаришлари юз берди. Шу тармоқларда маҳсулот 1971—1980 йилларда икки баравардан зиёд кўпайди. Минерал ўғитлар ишлаб чиқаришда айниқса катта муваффақиятларга эришилди. Айни пайтда химиявий маҳсулотлар ишлаб чиқаришнинг ҳамма тармоқлари ривожланмоқда. Ғоят катта «Нитрон» ва «Полимер» бирлашмалари, Томск химия заводи, Прикумск, Омск ва Шевченко пластмасса заводлари ҳамда бошқа бир қанча янги корхоналар ҳозирги замон химия индустриясининг ўзагини ташкил этиб турибди.

Ўтган икки беш йиллик мобайнида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг техника базаси анча мустаҳкамланди. Деҳқончилик ва чорвачиликни химиялаштириш, комплекс механизациялаш ва индустрлаштириш кучайди. Мелиорация ишлари кенг миқёсларда олиб борилмоқда. Мана шу мураккаб вазифаларни рўёбга чиқармоқ учун экономиканинг аграр секторига сарфланадиган капитал маблағлар кўпайтирилди. Ўн йил мобайнида бу маблағлар 300 миллиард сўмликдан кўпроқ бўлди. Бу шундан олдинги ўн йилликдагига нисбатан 2,3 баравар кўпдир.

Қишлоқ хўжалигини интенсивлаштириш, ҳатто ходимлар сони қисқаргани ҳолда маҳсулот ҳажмини муттасил кўпайтиришга имкон берди. Ўтган ўн йилликда ҳар гектардан олинадиган маҳсулот олдинги ўн йилликдагига нисбатан 1,3 баравар ортиқ бўлди.

Интенсивлаштиришнинг яна бир самараси — қишлоқ хўжалигининг ғоят барқарорлигидадир. Кейинги беш йилдан уч йили ноқулай келганига қарамай, ўртача йиллик дон ҳосили 205 миллион тоннага етди. 1980 йилда қарийб ўн миллион тонна пахта териб олинди. Умуман тўққизинчи ва ўнинчи беш йилликлар мобайнида шундан олдинги икки беш йилликдагига нисбатан 272 миллиард сўмлик кўп қишлоқ хўжалик маҳсулоти олинди. **(Қарсаклар).**

Буларнинг ҳаммаси шундан далолат берадики, ўртоқлар, партия, барча қишлоқ меҳнаткашлари ва қишлоқ билан боғлиқ бўлган тармоқлар олиб бораётган кўп қиррали ва собитқадам иш, қишлоқ хўжалигини юксалтиоишни кўзлаб олиб борилаётган иш яққол натижаларни бермоқда.

Совет давлатининг иқтисодий қудрати ўсганлиги етмишинчи йилларда халқ фаровонлигини оширишнинг кенг программасини бажариш имконини берди. Иш ҳақи, пенсиялар, нафақалар ва шу сингариларнинг миқдорини ошириш юзасидан умумдавлат миқёсида белгиланган тадбирларини амалга оширишга 32 миллиард сўм ажратилди. Мана шундай ҳар бир тадбир биз учун энг муҳим бўлган иш — совет кишиларининг турмуши янада яхшиланишига реал, салмоқли ҳисса бўлиб қўшилади. **(Қарсаклар).**

Халқ хўжалигининг барча тармоқларида минимал иш ҳақи, ўртача ҳақ оладиган ишчи ва хизматчиларнинг ставка ва окладлари оширилди. 1980 йилда ўртача ойлик иш ҳақи 168 сўмдан ошиб кетди ва 1970 йилга нисбатан қарийб 1,4 баравар ортди. Колхозчиларнинг меҳнатига ҳақ тўлаш бундан ҳам юқори суръатлар билан ошиб борди. Ижтимоий истеъмол фондларидан тўланадиган тўлов ва имтиёзлар қарийб икки баравар кўпайди.

Тўққизинчи ва ўнинчи беш йилликларда ишчилар, хизматчилар, колхозчиларга тўланадиган пенсияларнинг минимал миқдори оширилди. Улуғ Ватан уруши қатнашчиларининг моддий-маиший аҳволи яхшиланди. Кам даромадли оилаларнинг болаларига нафақа тўлаш жорий этилди. Олий ўқув юртларининг студентлари, ўрта махсус ўқув юртлари ва техника билим юртлари талабаларининг стипендияси оширилди. Мактабларнинг дастлабки беш синф ўқувчилари дарсликларни текин олишадиган бўлди.

Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш халқнинг турмуш даражасига бевосита алоқадор ишдир. Етмишинчи йиллар мобайнида бундай маҳсулот ишлаб чиқариш шундан олдинги ўн йилликдагига нисбатан қарийб икки баравар кўпайди. Шунга қарамай, бу соҳада аҳолини озиқ-овқат билан таъминлашда бўлгани каби муаммо ва етишмовчиликлар мавжуд. Бу ҳақда қуйида муфассалроқ тўхталиб ўтаман.

Етмишинчи йилларда қурилган уй-жой саҳни олтмишинчи йилларнинг бошларида мавжуд бўлган жами шаҳар уй-жой фондидан ошиб кетади. Уй-жой қурилиши кенг миқёсда олиб борилгани бизнинг катта социал ютуғимиздир, ўртоқлар.

Шундай қилиб, партиянинг шу тармоқ учун белгиланган иқтисодий стратегиясининг асосий йўли изчил амалга оширилмоқда. Бу соҳада мураккаб масалалар келиб чиқаётганига қарамай, партия белгилаб берган йўл оғишмай амалга оширилмоқда. **(Қарсаклар).**

Умуман 70-йилларни мамлакат, барча иттифоқдош ва автоном республикаларнинг халқ хўжалигини ривожлантиришда катта қадам қўйилган йиллар бўлди, деб айтиш мумкин.

Ўтган ўн йилликдаги муваффақиятлар кўп жиҳатдан ўнинчи беш йилликнинг якунлари билан белгиланади. Қуйидаги жадвал амалга оширилган ишлар ҳақида умумий тасаввур беради.

УНИНЧИ БЕШ ЙИЛЛИКДА ТУҚҚИЗИНЧИ БЕШ ЙИЛЛИКДАГИГА НИСБАТАН СССРнинг ИҚТИСОДИЙ ВА СОЦИАЛ РИВОЖЛАНИШИНИНГ АСОСИЙ КЎРСАТКИЧЛАРИ

(ўртача йиллик даража, миллиард сўм ҳисобида таққослама нархларда)

	IX беш йиллик	X беш йиллик	X беш йилликда IX беш йилликка нисбатан процент ҳисобида
Ялпи ижтимоий маҳсулот	769	989	129
Истеъмол ва жамғарма учун фойдаланилган миллий даромад	329	409	124
Истеъмол ва ноишлаб чиқариш қурилишига сарфланадиган миллий даромад ресурслари	258	325	126
Саноат маҳсулоти	438	581	133
Қишлоқ хўжалиги маҳсулоти	113,7	123,7	109
Капитал маблағлар	98,6	126,8	129
Транспортнинг барча турларида юк обороти (миллиард тонна-километр)	4625	5833	126
Чакана товар обороти	191,4	246,1	129
Ижтимоий истеъмол фондлари	78,6	105,4	134

КПСС Марказий Комитети бу якунларнинг социал-иқтисодий мазмуни экономикани барқарор юксалтириш негизида ижтимоий муносабатларнинг бутун системаси, социалистик турмуш тарзимиз такомиллашувининг давом этаётганлигидан иборат деб билади. Ўн миллионлаб кишиларнинг фидокорона меҳнат қилганлиги, партия ташкилотлари, халқ депутатлари Советлари, касаба союзлари ва комсомол фаол иш олиб борганлиги, социалистик мусобақанинг кенг қулоч ёзганлиги ана шу муваффақиятларга олиб келди. Бугун босиб ўтилган йилларга назар ташлар эканмиз, жуда катта иш амалга оширилди, деб тўла асос билан айта оламиз. Улуғ Ватанимиз янада қудратли, янада бадавлат, янада гўзал бўлиб қолди! **(Давомли қарсаклар).**

КПСС Марказий Комитети совет халқининг чинакам тарихий зафарларига муносиб баҳо берар экан, қийинчиликларни, камчиликларни ҳал этилмаган проблемаларни ҳам яққол кўриб турибди. Мўлжалланган ҳамма марраларни ҳам эгаллаш имкони бўлмади. Баъзи министрликлар ва корхоналар ўз планларини бажармадилар. Халқ хўжалигида ҳали танг жойлар ва номутаносибликлар мавжуд.

Бунинг сабаблари турличадир. Булар орасида бизнинг иродамизга боғлиқ бўлмаган объектив ҳолатлар бор. Планлаштириш ва бошқаришдаги нуқсонлар ҳам мавжуд. Бир қанча партия органлари ва хўжалик раҳбарларининг етарлича талабчанлик қилмаганлиги, интизомни бузиш, хўжасизлик ҳоллари ҳам учраб турибди. Аммо, энг асосий сабаб шуки, ишнинг сифатидан кўра миқдори биринчи ўринга қўйилган пайтларда қарор топган инерция кучи, анъана ва одат ҳамон тўла бартараф этилган эмас.

КПСС Марказий Комитетининг Пленумларида мана шуларнинг ҳаммаси ҳақида муфассал гапирилган эди. Қолоқ тармоқлар ва бўғинларни кўтаришга қаратилган конкрет қарорлар қабул қилинди. Энди бутун гап шундаки, экономиканинг ўсишига халақит бераётган тўсиқларни тўпланган тажрибага таяниб туриб, янада қатъият билан бартараф этиш лозим. Бунинг йўли битта, у ҳам бўлса талабчанликни ошириш, самарали ишлашни, хўжаликни самаралироқ юритишни ўрганиш йўлидир. Бунга осонгина эришиб бўлмайди.

Аммо биз, коммунистлар матонатли ва собитқадам кишилармиз шу йўлга тушиб олганмиз ва бу йўлдан четга чиқмаймиз.

2. 80-йиллар ва ўн биринчи беш йилликнинг актуал халқ хўжалик проблемалари

Ўртоқлар! КПСС Марказий Комитетининг «СССРни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1981—1985 йилларга ва 1990 йилгача бўлган даврга мўлжалланган асосий йўналишлари» лойиҳасида ўн биринчи беш йилликдаги ва саксонинчи йиллардаги вазифалар кенг баён этиб берилган. Лойиҳани муҳокама қилишда бир юз йигирма бир миллиондан кўпроқ киши иштирок этди. Ишчилар синфи, колхозчи деҳқонлар, зиёлилар лойиҳани тўла маъқуллаб, қўллаб-қувватладилар.

Жуда кўп фойдали таклифлар, қўшимчалар ва аниқликлар киритилдики, булар шубҳасиз, ҳужжатнинг мазмунини бойитади. Асосий йўналишларни муҳокама қилишда қатнашган барча ўртоқларга, коммунистлар ва партиясизларга съезд минбаридан туриб миннатдорчилик изҳор этишга ижозат бергайсиз. **(Қарсаклар).**

Миллион-миллион меҳнаткашлар партиянинг социал-иқтисодий режаларига хўжайинларча манфаатдорлик билан муносабатда бўлаётганликлари, уларнинг давлат ишлари тўғрисидаги ғамхўрлиги совет тузуми чинакам демократизмининг ифодасидир. Бу — планларимиз муваффақиятли амалга оширилишининг муҳим гаровидир.

80-ЙИЛЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УН БИРИНЧИ БЕШ ЙИЛЛИКНИНГ БОШ ВАЗИФАСИ

Мамлакат қудратли иқтисодий ва илмий-техникавий потенциалга, яхши тайёрланган, ишга садоқатли кадрларнинг кўп миллионли армиясига эга бўлган ҳолда янги ўн йиллик даврга қадам қўйди. Бизнинг имкониятларимиз ана шулар билан белгиланади. Айни вақтда талаб-эҳтиёжлар ҳам ошиб бормоқда, халқ хўжалигининг нормал ишлаши учун, шунингдек совет кишиларининг ортиб бораётган эҳтиёжларини қондириш учун зарур бўлган маблағлар ҳажми кўпаймоқда. Ана шу ишлаб чиқариш эҳтиёжлари ва шахсий талаб-эҳтиёжларни бир мунча мураккаб шароитларда қондиришга тўғри келади.

Ўзларингизга маълумки, 80-йилларда иқтисодий ривожланишни мураккаблаштирадиган бир қанча омиллар ўз таъсирини ўтказади. Меҳнат ресурслари ўсишининг қисқариши ана шундай омилларнинг биридир. Шарқ ва Шимол ўзлаштирилиши муносабати билан харажатларнинг ортиши, шунингдек атроф-муҳитни муҳофаза этишга сарфланадиган маблағларнинг муқаррар ўсиши бошқа бир омилдир. Бунга яна шуни қўшиш керакки, тубдан қайта қурилиши лозим бўлган кўпгина эски корхоналар ишлаб турибди. Йўллар, транспорт, алоқа ҳам экономиканинг ортиб бораётган эҳтиёжларидан орқада қолмоқда. Бинобарин, бу соҳада ҳам астойдил куч-ғайрат, катта маблағ сарфлаш талаб этилади.

Асосий йўналишларнинг лойиҳасида партия иқтисодий стратегиясининг давомийлиги мужассам ифодасини топган. Лойиҳада мамлакат ривожланадиган конкрет шароитлар ҳам ҳисобга олинган. Иқтисодий ўсиш мақсадлари ва уларга эришишнинг асосий йўллари айни шу нуқтаи назардан белгиланган.

«Ўн биринчи беш йилликнинг бош вазифаси, — дейилади лойиҳада, — **халқ хўжалигини барқарор, тобора ривожлантириш, фан-техника тараққиётини жадаллаштириш, экономикани интенсив ривожлантириш йўлига ўтказиш, мамлакатнинг ишлаб чиқариш потенциалидан янада оқилона фойдаланиш, ресурсларнинг ҳамма турларини ҳар томонлама тежаш ва иш сифатини яхшилаш асосида совет кишиларининг фаровонлигини янада оширишни таъминлашдан иборат».**

Мавжуд ҳисоб-китобларга мувофиқ, истеъмол ва жамғарма учун фойдаланиладиган миллий даромад 1990 йилга бориб камида 1,4 баравар оширилиши керак. Капитал маблағлар ҳам тахминан шунча кўпаяди. Ўн биринчи беш йилликда миллий даромадни 18—20 процент, саноат маҳсулотини 26—28 процент, қишлоқ хўжалиги маҳсулотини 12—14 процент ошириш режалаштирилмоқда. Беш йилликда капитал маблағларнинг умумий ҳажми 711—730 миллиард сўм миқдорида белгиланган.

Оғир индустрияни ривожлантириш — барча халқ хўжалик вазифалари — ҳам ишлаб чиқариш, ҳам социал вазифаларни ҳал этишнинг сўзсиз шартидир. Айниқса бу унинг база тармоқларига, биринчи навбатда **ёқилғи-энергетика** тармоқларига тааллуқлидир. Рақамларни айтиб ўтирмайман — бу рақамлар сизларга яхши маълум. Фақат шуни таъкидламоқчиманки, ёқилғи-энергетика баланси структурасини яхшилаш тобора муҳим вазифа бўлиб қолмоқда. Ёқилғи сифатида нефтнинг улушини камайтириш, унинг ўрнини газ ва кўмир билан алмаштириш, атом энергетикасини, шу жумладан тез нейтронлар билан ишлайдиган реакторларни жадал ривожлантириш керак. Албатта, ҳаёт принципиал янги энергия манбаларини қидиришни давом эттиришни, термоядро энергетикаси асосларини вужудга келтиришни ҳам тақозо этмоқда.

Биринчи даражали иқтисодий ва сиёсий аҳамиятга молик вазифа сифатида Сибирь газини қазиб чиқаришни тез кўпайтириш вазифасини алоҳида кўрсатиб ўтиш лозим деб ҳисоблайман. Ғарбий Сибирь регионидаги конлар ноёб конлардир. Шулардан энг каттаси — Уренгой кони шу қадар катта запаслари билан ажралиб турадики, у кўп йиллар мобайнида мамлакатнинг ички эҳтиёжларини ҳам, экспортни, шу жумладан капиталистик мамлакатларга қилинадиган экспортни ҳам таъминлай олади. Ғарбий Сибирда газ ва нефть қазиб чиқаришни, уларни мамлакатнинг Европа қисмига ташиб келтиришни ўн биринчи ва ҳатто ўн иккинчи беш йилликларнинг энергетика программаларидаги ғоят муҳим бўғинларга айлантириш керак бўлади. Партия Марказий Комитетининг йўл-йўриғи мана шундан иборат бўлиб, уни съезд қўллаб-қувватлайди, деб умид қиламан. **(Давомли қарсаклар).**

Биз мазкур лойиҳани амалга оширишда, шу билан бирга атом энергетикасини ривожлантиришда ҳам манфаатдор социалистик мамлакатлар иштирок этади, деб кутмоқдамиз. Бу бутун ҳамдўстлигимиз учун анча катта аҳамиятга эга бўлур эди.

Истиқболга назар ташлаб, Канск-Ачинск ҳавзасидаги кўмир негизида синтетик суюқ ёнилғи ишлаб чиқариш тўғрисидаги масалани ҳам пухта ишлаб чиқиш керак.

Янги беш йилликда қора ва рангли **металлургияни** ривожлантиришга катта маблағлар ажратилади. Биз янги металлургия қувватларини ишга тушириб бораверамиз, албатта. Аммо металл тақчиллигига барҳам бериш учун бошқа йўл ҳам мавжуд, у ҳам бўлса ишлаб чиқарилаётган металлдан моҳирона ва тўла-тўкис фойдаланиш йўлидир.

Металлни қайта ишлашдаги исрофгарчилик ва чиқитларнинг ярмини қисқартиришнинг ўзи қора металлар тайёр прокати ишлаб чиқаришни 10 процент кўпайтириш билан баробар бўлур эди. Металлургиянинг ўзида чиқитларни, шунингдек металлнинг коррозиядан исроф бўлишини камайтириш — каттагина резервдир. Станоклар ва машина-ускуналарнинг вазнини камайтириш, металлнинг ҳамда металлдан ясалган буюмларнинг сифатини ошириш ёки, айтайлик, металлнинг ўрнини босадиган материаллар ишлаб чиқаришни кенгайтириш мамлакат миқёсида қандай самара беришини айтмайсизми? Бу борада олимларимиз, конструкторларимиз, рационализаторларимиз қиладиган ишлар оз эмас. Шуларнинг ҳаммаси учун ҳам маблағлар, куч-ғайрат, муайян вақт зарур, албатта. Лекин булар металл ишлаб чиқаришни чексиз кўпайтираверишга нисбатан анча кам миқдорларда талаб этилади.

Янги беш йиллик **қурувчилар** учун жиддий имтиҳон бўлади. Маҳсулотнинг энг кўп ўсишини таъминлашга, танг жойларни тугатишга қодир бўлган корхоналарни тезроқ қуриб битказиб, ишга тушириш учун кучларни ҳар томонлама жамлаш шу беш йилликка хос хусусиятдир. Биз ҳозирдаёқ шу йўлдан бормоқдамиз ва унга сўзсиз амал қилиш керак.

Транспорт ишига махсус тўхталиб ўтишим керак. Транспортда тўпланиб қолган проблемаларнинг жиддийлиги ва кўламларини ҳисобга олиб, биз уларни узоқ муддатли комплекс программа асосидагина ҳал этиш мумкин, деган хулосага келдик. Асосий йўналишларда шундай программани ишлаб чиқиш кўзда тутилган.

Жами юк оборотининг ярмидан кўпроғи темир йўллар ҳиссасига тўғри келади. Бошланган беш йилликда темир йўлларни ривожлантиришга ажратиладиган маблағлар 30 процентдан зиёд кўпайтирилади. Бу эса ҳаракат составини янгилаш, йўл хўжалигини яхшилаш имконини беради. Станция йўлларини ривожлантиришга эътиборни кучайтириш муҳимдир. Бу — йўлларнинг поездлар ўтказиш қобилиятини оширишнинг тежамли ва жадал воситасидир.

Программа транспорт ҳамма турларини — темирйўл, автомобиль ва ҳаво, денгиз ва дарё, трубопровод транспортини мувофиқлаштиришни кучайтиришни кўзда тутиши керак. Энергетика ва хом ашё базасининг шарққа томон силжиб бориши Сибирь ҳамда Узоқ Шарқда йўллар, трубопроводлар, аэропортларни жадал ривожлантиришни тақозо этади.

Бошқа кўпгина проблемалар каби транспорт проблемасини ҳам ажралган ҳолда ҳал этиш мумкин эмас. Транспорт харажатларини камайтириш — умумдавлат аҳамиятига молик катта вазифа. Ишлаб чиқарувчи кучларни оқилона жойлаштириш, юк ташишнинг энг мақбул схемаларини ишлаб чиқиш, қарама-қарши йўналишда юк ташишларга барҳам бериш — ана шу вазифани ҳал этиш йўлидир.

Пассажирлар ташиш ишини жуда яхшилаш — жадваллар бузилишини ниҳоятда камайтириш, вокзаллар ва аэропортларни тобора қулай ва шинам қилиш, хизмат кўрсатиш умумий маданиятини ошириш ҳам керак, албатта.

КПСС Марказий Комитети энергетика, металлургия, оғир саноат бошқа тармоқларининг барча ходимларини, бинокорлар, транспортчиларни янги беш йилликни зарбдорларча, ташаббускор меҳнат — Ватан бахт-саодати йўлидаги меҳнат билан нишонлашга даъват этади! **(Давомли қарсаклар).**

Ўртоқлар! Ҳар бир тармоқ олдида ўзининг актуал вазифалари ва ўзига хос проблемалари турибди. Аммо халқ хўжалигининг барча соҳаларини қамраб оладиган проблемалар ҳам борки, асосан интенсив ривожланиш йўлига ўтишни ниҳоясига етказиш ана шулар орасидаги бош проблемадир.

Экономикани интенсивлаш, унинг самарадорлигини ошириш, деган ифодани амалий ишлар тили билан айтадиган бўлсак, у даставвал шундан иборатки, ишлаб чиқариш натижаларини унга кетган харажатлардан тезроқ ўстириш, нисбатан камроқ ресурсларни ишлаб чиқаришга жалб этган ҳолда кўпроқ натижаларга эришиш мумкин бўлсин. Планлаштириш, илмий-техникавий ва структуравий сиёсат мана шу вазифани ҳал этишга бўйсундирилиши лозим. Хўжалик юритиш методлари, бошқариш соҳасидаги сиёсат ҳам самарадорликни оширишни кўзда тутиши керак. Масаланинг шу тахлитда ўртага қўйилишини партиямиз съезди тўла-тўкис маъқуллайди, деб ишонч билдиришга ижозат бергайсиз. **(Давомли қарсаклар).**

Съезд делегатлари СССР Министрлар Совети Раиси ўртоқ Н. А. Тихоновнинг СССРни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1981—1985 йилларга ва 1990 йилгача бўлган даврга мўлжалланган асосий йўналишлари тўғрисидаги докладини тинглаб, муҳокама қиладилар. Мен келгуси беш йилликда, шунингдек умуман бошланган ўн йил мобайнида ҳам иқтисодий сиёсатимиз учун аҳамиятга эга бўлган принципиал характердаги баъзи бир фикр-мулоҳазаларимни айтиб ўтмоқчиман.

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ПОТЕНЦИАЛИДАН ТУЛИҚ, САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНАЙЛИК

Халқ хўжалигига ҳақиқатан ҳам ғоят катта ресурслар жалб этилган. Совет Иттифоқи маҳсулотнинг кўпгина муҳим турларини, шу жумладан нефть ва пўлат, цемент ва минерал ўғитлар ишлаб чиқариш, буғдой ва пахта етиштириш, магистрал электровозлар ва тепловозлар ишлаб чиқариш бўйича жаҳонда биринчи ўринга чиқиб олганлиги неча марталаб қайд этилган. Бизнинг станок паркимиз дунёда энг катта ҳисобланади. Биз инженерлар сони жиҳатидан бошқа мамлакатлардан устун турамиз. Бинобарин, ўртоқлар, ана шуларнинг ҳаммаси билан фахрланиш мумкин.

Аммо фахрланиш билан бирга юксак масъулиятни ҳамиша ҳис этиб туриш лозим. Совет халқи вужудга келтирган ғоят катта потенциал омилкорлик, тўла самара билан фойдаланилмоғи учун масъулиятни ҳис этиш керак.

Жаҳондаги энг яхши кўрсаткичларга нисбатан биз миллий даромад бирлигига кўпроқ хом ашё ва энергия сарфламоқдамиз. Демак, ҳозир мавжуд ресурсларнинг ўзидан пировард маҳсулот ишлаб чиқаришни анча кўпайтириш имконияти мавжуд.

Металлдан оқилона, тежаб-тергаб фойдаланиш қандай самара бериши тўғрисида мен ҳали гапириб ўтдим. Бу гап хоҳ руда, ёғоч-тахта ёки бинокорлик материаллари бўлмасин, ресурсларнинг амалда барча турларига тўла тааллуқлидир. Масалан, нефтни олиб кўринг. Уни ер бағридан қазиб олишни оширишда ғоят катта резервлар мавжуд. Двигателларни такомиллаштириш, автомобиль транспортини дизель ва газ ёнилғисига ўтказиш жуда кўп самара бериши мумкин.

Афтидан, умуман ундирма тармоқларга ҳам янгича ёндашиш керак. Капитал маблағларнинг жуда катта қисми ҳозирнинг ўзидаёқ ана шу тармоқлар ҳиссасига тўғри келмоқда, ваҳолонки хом ашёга ва энергия олинадиган материалларга бўлган талаб-эҳтиёж муттасил ортиб бораверади. Бинобарин, бутун халқ хўжалигининг муваффақиятлари кўп жиҳатдан ундирма саноат самарадорлигини оширишга боғлиқ бўлади. Фан-техника тараққиётини жадаллаштириш, фойдали қазилмаларни комплекс ҳолда чуқур қайта ишлаш, иккиламчи ресурсларни тобора кенгроқ қўлланиш — ана шунга олиб борадиган йўлдир.

Ана шу вазифаларнинг актуаллиги ўрнини тўлдириб бўлмайдиган бойликлар билан боғлиқ. Гап шу тўғрида бормоқда. Ана шу бойликлардан тўғри, тежаб-тергаб фойдаланиш учун биз ҳозирги авлод олдидагина эмас, шу билан бирга келгуси авлодлар олдида ҳам жавобгармиз. Зотан, буни унутишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ.

Ишлаб чиқариш қувватлари — машиналар, асбоб-ускуналар, транспорт воситаларидан фойдаланишни яхшилаш катта имкониятлар яратади. Бекор туриб қолишларни камайтиришга, сменали коэффициентни оширишга, энергия ва материалларни тежайдиган технология схемаларини яратишга куч-ғайратларни қаратиш лозим бўлади.

80-йиллар шароитида меҳнат ресурсларига эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиб, уларни тежаб-тергаш алоҳида аҳамият касб этади. Бу — иқтисодий, техникавий, ижтимоий, тарбиявий характердаги кўпгина вазифалар ҳал этилишини талаб қилувчи мураккаб ишдир.

Мамлакат эга бўлган бойликларни тежаб-тергаш, улардан тўлиқ ва оқилона фойдаланиш хўжалик юритишнинг кўпгина масалаларига янгича ёндашишни тақозо этади. Жумладан, бу тегишли тармоқларнинг «юқори қаватлари»ни: металлургияда тўртинчи қайта ишлаш деб аталган ишни, бинокорликда пардозлаш ишларини, енгил саноатда пировард ишларни такомиллаштириш ва мустаҳкамлаш керак деган маънони билдиради. Ана шу ишлар кўп жиҳатдан маҳсулотнинг сифатини, баъзида эса миқдорини ҳам белгилаб беради.

КПСС Марказий Комитетининг бир қанча Пленумларида таъкидлаб ўтилганидек бизнинг бундан буёнги олға ҳаракатимиз барча мавжуд ресурслар — меҳнат, асосий фондлар, ёқилғи ва хом ашёдан, дала ва фермаларнинг маҳсулотларидан моҳирона ва самарали фойдаланишга тобора кўпроқ даражада боғлиқ бўлиб қолади.

Ҳозир, ўртоқлар, биз энг катта ва мураккаб вазифаларни ҳал этишга қодирмиз. Аммо оддий ва шунчаки кундалик бир юмуш бўлиб кўринган иш — жамоат бойлигига омилкорлик билан муносабатда бўлиш, ўзимиздаги ҳамма нарсалардан тўла-тўкис, мақсадга мувофиқ тарзда фойдаланиш маҳорати иқтисодий сиёсатнинг ўзаги бўлиб қолмоқда. Меҳнат коллективларининг ташаббуси, партиявий-оммавий иш мана шунга қаратилиши керак. Техника сиёсати ҳам, капитал маблағлар сиёсати ҳам, план, ҳисобот кўрсаткичлари системаси ҳам мана шунга қаратилмоғи лозим.

Партия Марказий Комитети съезд делегатларини мана шу хулосани КПСС иқтисодий стратегиясининг келгуси даврдаги ғоят муҳим принципларидан бири сифатида тасдиқлашга даъват этади. **(Давомли қарсаклар).**

Экономика тежамли бўлиши керак — замон талаби ана шундай. **(Қарсаклар).**

ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИНГ БАРЧА ТАРМОҚЛАРИ ФАН-ТЕХНИКАНИНГ ИЛҒОР МАРРАЛАРИГА ОЛИБ ЧИҚИЛСИН

80-йилларда халқ хўжалиги ривожланадиган шарт-шароитлар фан-техника тараққиёти жадаллаштирилишини яна ҳам кўпроқ зарур қилиб қўяди. Ҳеч кимни илм-фан катта аҳамиятга эга эканлигига ишонтириб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Коммунистлар партияси янги жамият қурилишини илм-фансиз мутлақо тасаввур қилиб бўлмайди, деган фикрга асосланади.

КПСС Марказий Комитети СССР Фанлар академиясининг роли ва масъулиятини янада ошириш, илмий тадқиқотлар бутун системаси ташкил этилишини яхшилаш учун ҳаракат қилмоқда. Бу система самарасиз лабораториялар ва институтларга тоқат қилмайдиган анча эпчил ва ҳаракатчан бўлиши керак. Фан эҳтиёжларига ҳам диққат-эътибор билан муносабатда бўлиш, илмий муассасаларни машина ускуналар ва приборлар билан таъминлаш, экспериментал ишлаб чиқаришларни кенгайтириш лозим.

«Катта фан»нинг куч-ғайрати назарий проблемаларни ишлаб чиқиш билан бир қаторда жуда муҳим халқ хўжалик масалаларини ҳал қилишга, ишлаб чиқаришга чинакам революцион ўзгартишлар олиб киришга қодир бўлган кашфиётларга тобора кўпроқ даражада жалб этилишига мамлакат ниҳоятда мухтождир.

Олимларнинг энг кўп эътибор беришларини талаб қилаётган амалий вазифаларни аниқ таърифлаб бериш, — даставвал марказий планлаштириш ва хўжалик органларининг, фан-техника давлат комитетининг ишидир. Шу билан бирга фаннинг ўзи ҳам доимо «тинчлик бермайдиган» бўлиши, қайси соҳаларда турғунлик ва қолоқликка йўл қўйилаётганлигини, билимларнинг ҳозирги даражаси қаерда олға томон тезроқ, муваффақиятлироқ ҳаракат қилиш имконини беришини кўрсатиб туриши лозим. Бу ишни қандай қилиб бошқариш механизмининг ажралмас қисмига айлантириш тўғрисида ўйлаб кўриш керак.

Илмий кашфиётлар ва ихтироларни жорий этиш бугунги кунда ҳал қилувчи, энг ўткир соҳадир. Илмий-тадқиқот ва лойиҳа-конструкторлик ишларини иқтисодий ва ташкилий жиҳатдан ишлаб чиқариш билан маҳкамроқ боғлаш керак. Бизда бунинг ажойиб намуналари бор. Москвада ЗИЛ, Ленинградда ЛОМО ва «Электросила», Киевда Е. О. Патон номли институт ва бошқа кўпгина корхона ва институтлар шулар жумласидандир.

Бироқ гап пўлатни узлуксиз қуйиш ёки порошокли металлургия тўғрисида, ноёб ўзгармас ток линиялари ҳақида ёки ғоят пишиқ сунъий тола олиш тўғрисида бормасин — истиқболли лойиҳаларни ўзлаштиришда ҳали кўпинча йўл қўйиб бўлмайдиган сусткашликка дуч келинмоқда. Биз қандай сабабларга кўра баъзан ўз устунлигимизни бой бераётганлигимизни, ўзимиз бемалол ишлаб чиқарадиган, бунинг устига кўпинча сифатини ҳам яхшироқ қилиб ишлаб чиқара оладиган техника ва технологияни чет эллардан харид қилишга кўп пул сарфлаётганлигимизни аниқлаб олишимиз керак.

Маҳсулотнинг янги турларини ишлаб чиқариш, янги, илғор технологияни жорий этиш учун идоралар, корхоналар, институтлар раҳбарларининг шахсий масъулиятини ошириш керак. Янгиликни жорий этиш жараёнини мураккаблаштирадиган, сусайтирадиган, мушкуллаштирадиган барча тўсиқларни бартараф этиш лозим. **(Қарсаклар).** Ишлаб чиқариш олимлар ва конструкторлар тафаккурининг самаралари, улар меҳнатининг самаралари тезроқ ва яхшироқ ўзлаштирилишидан ҳаётий манфаатдор бўлиши керак. Бу вазифани ҳал этиш — оддий иш бўлмай, эскирган одатлар ва кўрсаткичлар ўзгартирилишини талаб қиладиган ишдир. Аммо бу мамлакат учун, халқ учун, келажагимиз учун мутлақо зарур ишдир.

Маҳсулот сифатига қўйилаётган талаблар даражаси бошқа бир ҳолатдир. Бундай талаблар даражаси ғоят юқори бўлиши керак деб ўйлайман. Жаҳондаги ва Ватанимиздаги энг яхши намуналарга мос келмаган бошқа ҳеч қандай кўрсаткич билан биз келиша олмаймиз ва келиша олмаслигимиз зарур. Эскирган, орқада қолган, ҳаётнинг ўзи қадрсиз қилиб қўйган ҳамма нарсани қатъиян улоқтириб ташлаб, ўзимизни ана шунга ўргатишимиз, ана шунга эришишимиз лозим. **(Қарсаклар).**

Бунда яна бир масала бор. Биз ўз олдимизга қўйган вазифаларни ҳал этар эканмиз, бир қанча тармоқлар — енгил, озиқ-овқат, медицина саноати, қишлоқ хўжалик машинасозлиги ва машинасозлик бошқа баъзи бир турларининг илмий ва конструкторлик базаси орқада қолаётганлигига ортиқча тоқат қилиш мумкин эмас. Эҳтимол, Фанлар академияси, Фан ва техника давлат комитети, министрликлар турли тармоқларнинг илмий ва конструкторлик базаларини чамалаш ишларини ўтказишса, илмий кучларни муайян даражада қайта гуруҳлаш юзасидан таклифлар киритишса чакки бўлмасди. Бунда биз айниқса бақувват илмий базага эга бўлган тармоқларнинг, шу жумладан мудофаа тармоқларининг ёрдамига ҳам умид боғлашга ҳақлимиз.

Қисқа қилиб айтганда, ўртоқлар, илм-фанни ишлаб чиқариш билан қалин интеграциялаш — ҳозирги даврнинг қатъий талабидир. КПСС Марказий Комитетининг ишончи комилки, фан ва техника арбоблари, инженерлар ва лойиҳачилар, тармоқлар ва ишлаб чиқаришларнинг раҳбарлари мана шу талаб даражасида бўлиш учун ҳамма ишни қиладилар. **(Қарсаклар).**

Илм-фанни ривожлантириш — фан-техника тараққиёти асосларининг асосидир. Аммо даставвал **машинасозлик** янгиликлар учун кенг имконият очиши мумкин. Илмий ва инженерлик тафаккури вужудга келтираётган илғор нарсаларни машинасозлик дарҳол ўзлаштириши, юксак самарали, пухта машиналар, приборлар, технология линияларида мужассамлаштириши лозим. Митти электрон бошқарув машиналари, саноат роботларини яратиш ва жорий этиш чинакам революцион имкониятлар очади. Ана шу машиналар ва роботларни ғоят кенг кўламда қўлланиш керак.

Бугун биз беш йил, ўн йил олдинга назар ташлаб, айни шу йилларда халқ хўжалик структурасига асос солинишини ва у вужудга келтирилишини унута олмаймиз. Мамлакат ана шу структура билан йигирма биринчи асрга қадам қўяди. Бу структура янги жамиятнинг асосий фазилатлари ва идеалларини мужассамлантириши, тараққиёт авангардида бўлиши, фан билан ишлаб чиқариш интеграциясининг, ижодкор тафаккур билан ижодий меҳнат бузилмас иттифоқининг тимсоли бўлиши лозим. **(Қарсаклар).**

ХАЛҚ ФАРОВОНЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙУНАЛИШЛАРИ

Ўртоқлар! Партия ўн биринчи беш йилликда ва умуман саксонинчи йилларда халқ фаровонлигини янада юксалтиришнинг кенг программасини илгари сурмоқда. Бу программа совет кишилари ҳаётининг ҳамма томонларини — истеъмол ва уй-жой, маданият ва дам олиш, меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилашни ўз ичига олади.

Миллий даромадда истеъмол фондининг салмоғини 1985 йилда 77,3 процентгача ошириш мўлжалланмоқда. Шуни эслатиб ўтмоқчиманки, 1980 йилда бу ўсиш 75,3 процентни ташкил этган эди. Ижтимоий истеъмол фондлари сезиларли даражада ўсади. Беш йилликда иш ҳақи ва аҳолига бериладиган бошқа тўлов ҳамда имтиёзларни оширишга қаратилган марказлашган тадбирлар учун 16 миллиард сўмдан ортиқроқ маблағ ажратиш кўзда тутилган. Ишчилар, хизматчилар, колхоз аъзоларининг ёшига ва инвалидлигига қараб бериладиган пенсияларнинг минимал миқдори оширилади, шунингдек, аҳолининг социал таъминотини янада яхшилаш соҳасида бошқа тадбирлар ҳам амалга оширилади. Болали оилаларга давлат ёрдами кучайтирилади.

Ойлик минимал иш ҳақини 80 сўмга етказиш, ишчи ва хизматчиларнинг ставка ва окладларини оширишдек муҳим тадбирларни ўтказишга киришиш мўлжалланмоқда. **(Қарсаклар).** 1981—1985 йилларда ўртача ойлик иш ҳақи 13—16 процент ўсади ва 190—195 сўмга етади. Колхозчиларнинг жамоат хўжалигидан оладиган даромадлари 20—22 процент ортади. Иш ҳақига доир бир қатор имтиёзларни кенгайтириш — айрим шарқий районлардаги иш стажи учун қўшимча ҳақ тўлаш, район коэффициентларини кўпайтириш кўзда тутилмоқда.

Ўз-ўзидан равшанки, меҳнаткашлар турмуш шароитининг оширилиши пул даромадларининг ўсиши билангина чекланиб қолмайди. Ҳозирги пайтда, КПСС Марказий Комитети ҳисоблашича, аҳолини озиқ-овқат билан, шунингдек, кенг истеъмол қилинадиган саноат моллари билан таъминлашни яхшилаш вазифаси биринчи ўринга қўйилмоқда.

Кейинги беш йилликлар мобайнида озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ўсди. Айни пайтда партия Марказий Комитети, КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси ҳар бир республика, ҳар бир областдаги аҳволни яхши билганлари ҳолда аҳолини озиқ-овқат билан таъминлашда ҳали қийинчиликлар борлигини кўриб турибдилар. Шу муносабат билан ички ресурслар ҳисобидан ҳам, ташқи савдо ҳисобидан ҳам чоралар кўрилди ва кўрилмоқда.

Бу проблемани узил-кесил ҳал этиш мақсадида махсус **озиқ-овқат программасини** ишлаб чиқиш зарур деб топилди. Бу программа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришнинг анча кўпайтирилишини таъминлаши керак. Бу программа қишлоқ хўжалиги билан унинг маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлаш билан шуғулланувчи тармоқларни, албатта, савдони ҳам бир-бирига маҳкамроқ боғлаши лозим. Бошқача қилиб айтганда, бу программанинг ўз олдига қўйган мақсади аҳолини озиқ-овқат билан узлуксиз таъминлаш вазифасини мумкин қадар қисқа муддатларда ҳал этишдан иборатдир. Программа устидаги иш энди бошланди, шунинг учун ҳам бу соҳада мавжуд масалаларга эътиборни кучайтириш учун катта асосга эгамиз.

Қишлоқ хўжалигини янада юксалтириш озиқ-овқат программасининг негизидир. Қишлоқ хўжалиги соҳасидаги қилинадиган ишларнинг асосий йўналишлари КПСС Марказий Комитетининг 1978 йил июль Пленуми қарорларида белгилаб берилган эди. Ўша йўналишлар ҳамон ўз кучида қолади.

Биринчи вазифа — таъминотда тахчиллик айниқса сезилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари турларини етиштиришни кўпайтиришдан иборатдир. Мен бу ерда биринчи галда гўшт ва бошқа чорвачилик маҳсулотларини кўзда тутмоқдаман.

(Давоми олтинчи бетда).

Ўрток Л. И. БРЕЖНЕВ докладининг давоми

Ўн биринчи беш йилликда гўшт етиштиришни 3 миллион тоннадан зиёдроқ кўпайтириш ва 1985 йилда 18,2 миллион тоннага етказиш мўлжалланмоқда. Бироқ бу минимум кўрсаткичдир. КПСС Марказий Комитети республикалар, ўлка ва областларнинг партия ташкилотларига, район партия ташкилотларига, барча қишлоқ меҳнаткашларига чорвачилик — бугунги кунда қишлоқда зарбдор фронтдир, деб мурожаат қилади. **(Қарсаклар).** Белгиланган планларни фақат бажарибгина қолмай, балки анча орттириб бажариш учун мумкин қадар қатъиятлик, мумкин қадар ташаббус ва омилкорлик кўрсатиш, барча резерв ва имкониятлардан фойдаланиш зарур бўлади, ўртоқлар.

Ем-хашакнинг тақчиллиги асосий қийинчиликдир. Асосий йўналишлар лойиҳасида ўн биринчи беш йилликда ўртача йиллик дон етиштиришни 238—243 миллион тоннага етказиш кўзда тутилади. Озиқ-овқат учун ишлатиладиган донга бўлган эҳтиёж тўла қондирилаётганини ҳисобга олиб, озуқабоп дон экинлари етиштиришга эътибор бериш керак. Ялпи дон ҳосилида озуқа учун ишлатиладиган дон салмоғини анча ошириш зарур.

Молдавияда, Украинанинг жанубий областларида, Шимолий Кавказда, Ўрта Осиё ва Закавказьеда жумладан дон учун маккажўхори, шунингдек, соя экиладиган майдонларни кенгайтириш мақсадга мувофиқдир. Мамлакатнинг кўпгина районлари нўхат, арпа ва сули етиштириш учун яхши шароитларга эгадирлар. Умуман, табиий-иқтисодий шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда дон экиладиган майдонларнинг бир қадар оқилона структурасига планли равишда ўтишни таъминлаш учун фаол киришиш вақти етди. Бу соҳада фан ва мутахассислар ўзларининг қатъий фикрларини айтишлари зарур.

Дон билан бир қаторда, албатта, пичан ва ширали озуқа, оқсилли қўшимчалар етиштиришни ҳам кўпайтириш лозим. Айни пайтда чорва зотини яхшилаш ва маҳсулдорлигини ошириш, саноат негизидаги паррандачиликни ривожлантириш зарур.

Ўртоқлар! Умуман қишлоқ хўжалиги ҳақида гапирадиган бўлсак, бу соҳада ҳам халқ хўжалигининг бошқа тармоқларидаги асосий проблема — самарадорлик ва сифатни ошириш проблемаси турибди. Биз бундан буён ҳам қишлоққа катта миқдорда молиявий ва моддий ресурслар ажратаверамиз, бу тармоқни индустриал негизга планли ўтказишни давом эттираверамиз. Бироқ эндиликда асосий диққат-эътибор капитал маблағлардан олинадиган самарага, қишлоқ хўжалик маҳсулдорлигини ўстиришга, унинг агросаноат комплекси ҳамма тармоқлари билан алоқасини чуқурлаштириш ва такомиллаштиришга қаратилади. Бу, 80-йиллардаги аграр сиёсатнинг муҳим хусусиятидир.

Бу ерда гап ерлардан, айниқса, мелиорацияланган ерлардан, машиналар, ўғитлар, озуқадан фойдаланиш самарадорлигини қатъиян ошириш, барча экинлар ҳосилдорлигини кўтариш хусусида бормоқда. Бу эса кадрларнинг малакасини оширишга, фан тавсияларига, жаҳон ва Ватан тажрибасини ўрганиш ҳамда ундан фойдаланишга янада кўпроқ эътибор беришни талаб этади. Гап шунингдек қишлоқ хўжалигини техника билан таъминлашни янада ўстириш, қишлоққа етказиб берилаётган машиналар ва ускуналарнинг унумдорлиги, пишиқлиги ва чидамлилигини ошириш ҳақида, ўсимликларни химиявий ҳимоя қилиш воситалари ва ўғитлар сифатини ошириш, қишлоқ қурилишини яхшилаш ҳақида бормоқда.

Ниҳоят, ривожланган йўл шохобчалари, ишончли транспорт, элеваторлар, омборлар, складлар, холодильниклар ва идиш хўжалигига эга бўлмай туриб, самарали агросаноат комплексини ҳамда замонавий қишлоқни тасаввур қилиш қийин. Мана шу бўғинларнинг ҳар бирида рўй берадиган тартибсизлик, оқсаш пировард маҳсулот миқдори ва сифатига, албатта, таъсир қилади.

Қишлоқ хўжалиги етиштириб бераётган маҳсулот ҳажми ҳозирнинг ўзидаёқ аҳолини кўпгина турдаги озиқ-овқат моллари билан таъминлашни сезиларли даражада яхшилаш имконини беради. Масалан, ўтган беш йилликда аҳоли жон бошига ўртача йиллик сабзавот ва мева истеъмол қилиш уни етиштириш суръатларига қараганда бирмунча секинроқ ўсди. Бунинг асосий сабаби — нобудгарчиликка йўл қўйилганлигидадир. Шундай экан, сабзавот ва мева етиштиришни кўпайтира бориш билан бирга уларни ташиш, сақлаш ва қайта ишлашни ҳам яхшилаш зарур. Бу иш билан шуғулланиш колхоз ва совхозлар, Мева-сабзавот хўжалиги министрлигининг бевосита вазифасидир. Республикалар, ўлка ва областлардаги партия ҳамда совет органлари, тегишли марказий идоралар янги министрликка ҳар томонлама ёрдам беришлари зарур.

Кун тартибида маҳсулот турларини, энг қимматли озиқ-овқат маҳсулотлари тайёрлашни кўпайтириш, уларнинг сифатини яхшилаш вазифаси турибди. Бу эса қайта ишлаш саноатининг қувватини ривожлантириш, уни замонавий, юқори унумли ускуналар билан жиҳозлашни талаб этади. Беш йиллик планда мазкур тармоқлар учун ажратиладиган маблағларни сезиларли равишда кўпайтиришни кўзда тутиш зарур деб ўйлайман. Ишончим комилки, буни партия ва халқ тўла маъқуллаб кутиб олади. **(Қарсаклар).**

Ниҳоят, самарадорликни вужудга келтирадиган мажбурий шартлар — бу колхоз ва совхозлар ишининг иқтисодий шароитларини янада такомиллаштиришдан иборатдир. Барча планлар, барча программаларнинг муваффақияти қишлоқ меҳнатчиларининг ишга муносабатига, сидқидилдан ишлашига боғлиқ, демак, маънавий ва моддий рағбатлантириш системасига ҳам боғлиқ.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети ана шу масала юзасидан яқинда кенгайтирилган қарор қабул қилдилар. Бу қарорда айрим партия ва совет ходимларининг колхоз ва совхозларнинг хўжалик фаолиятига асоссиз равишда аралашиш практикаси қораланади. Унда республикалар, ўлкалар ва областларга, районлар, колхозлар ва совхозларга беш йил учун ҳар бир йил алоҳида кўрсатилган ҳолда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари харид қилиш ягона плани белгилаб қўйилади, деб аниқ-равшан кўрсатиб ўтилади. Шу билан бир қаторда аввалги беш йилликнинг ўртача йиллик даражасига қараганда давлатга маҳсулот сотишни кўпайтирадиган хўжаликларни рағбатлантириш системаси жорий этилмоқда. Натижада моддий омилларнинг пировард якунлар билан, айниқса, сифат кўрсаткичларининг яхшиланиши билан боғлиқлиги кучайиши зарур.

Санаб ўтилган тадбирлар ҳаётга изчиллик билан татбиқ этилиши жуда муҳимдир. **(Қарсаклар).**

Колхоз ва совхозлар социалистик қишлоқ хўжалигининг негизи бўлиб келди ва шундай бўлиб қолаверади. Бироқ бу шахсий ёрдамчи хўжаликларнинг имкониятларини эътиборга олмаса ҳам бўлади, деган маънони билдирмайди, асло. Тажриба шундан гувоҳлик бериб турибдики, бундай хўжаликлар гўшт, сут ва айрим бошқа хил маҳсулотлар етиштиришда яхшигина таянч бўлиши мумкин. Меҳнаткашларга қарашли боғлар, томорқа ерлар, паррандалар, чорва моллар — бизнинг умумий бойлигимизнинг бир қисмидир.

КПСС Марказий Комитети шахсий ёрдамчи хўжаликларни ривожлантиришнинг қўшимча тадбирлари тўғрисида қарор қабул қилишни зарур деб топди. Қарорда гражданларнинг ёрдамчи хўжаликни юритишдан, энг аввало, чорва мол ва парранда боқишдан манфаатдорлигини оширадиган ҳам моддий, ҳам маънавий шароитларни вужудга келтириш кўзда тутилади. Колхозчиларга, совхоз ишчиларига ёш чорва моллари ва озуқа билан ёрдам бериш зарур. Бу гап ўз қарамоғида чорва боқаётган кишиларга ҳам, колхоз ва совхозларга қарашли чорва молларини боқишга аҳд қилган кишиларга ҳам тааллуқлидир. Бир қанча республика ва областлар худди шундай тажрибага эга ва бу тажрибани кенг оммалаштирса арзийди.

Шунингдек, саноат корхоналарининг ёрдамчи хўжаликларига ҳам ҳар томонлама мадад бериб туриш зарур.

Қишлоқ меҳнаткашлари, саноат ходимлари қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш ва қайта ишлашда ўз куч-ғайратларини оширадилар, янги юксак марраларга эришадилар, деб съезд номидан чуқур ишонч билдиришга рухсат этгайсиз. **(Қарсаклар)**

Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқаришни кўпайтириш ва сифатини яхшилаш, хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш партиянинг фаровонликни юксалтириш соҳасидаги куч-ғайратида биринчи даражали аҳамият касб этади.

Бу соҳада биз каттагина муваффақиятларга эришдик. Бироқ партия съездида диққат-эътиборни бошқа нарсага қаратиш муҳимдир. Кўпгина халқ истеъмоли моллари, айниқса, газлама, трикотаж, чарм-пойафзал, мебель, телевизор ишлаб чиқариш планлари йилдан-йилга бажарилмай келинаётгани факт-ку ахир. Уларнинг сифати, безаги ва хилини кўпайтириш соҳасида ҳам лозим даражада силжишлар бўлмаяпти. Мана шу ишларнинг ҳаммасида ҳеч бир сусткашлик қилмай тартиб ўрнатиш лозим.

Енгил саноатни замонавий ускуналар билан жиҳозлашни кўзда тутиш, уни хом ашё ва материаллар билан таъминлашни яхшилаш, планлаштириш ва тармоқни бошқаришни такомиллаштириш зарур. Енгил саноат ходимларининг меҳнат ва турмуш шароитини яхшилаш керак. Моллар хили ва сифатини белгилашда савдонинг роли оширилиши зарур. Шунингдек, коммунал-маиший корхоналарнинг техникавий жиҳозланишини анча яхшилаш, уларни мамлакат бўйича бир текис тақсимлаш, шу соҳа учун малакали кадрлар тайёрлаш лозим.

Асосий йўналишларда кўзда тутилган халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш программаси доирасида оғир саноат тармоқларига катта ўрин берилган. Оғир саноат тармоқлари озиқ-овқатга кирмайдиган халқ истеъмоли молларининг ярмидан ортиқроғини ишлаб чиқармоқда.

Яқинда химия саноатини бошқариш структурасига ўзгартиш киритилди. Мен гапираётган масалага бунинг бевосита алоқаси бор. Биз янги Химия саноати министрлигидан синтетик газмол ва толалар, пластмассалар, бўёқлар ҳамда зарур бўлган бошқа хил материаллар ишлаб чиқаришда сезиларли силжишлар қилишини, истеъмол буюмлари миқдорини кўпайтириш, энг муҳими, сифатини яхшилашни кутамиз.

Ниҳоят, жойлардаги ташаббус жуда катта аҳамиятга эгадир. Халқ хўжалигининг бошқа ҳеч қайси бир соҳасида маҳаллий имкониятлар, маҳаллий резервлар аҳолининг кундалик истеъмолчилик талабини қондириш, унга хизмат кўрсатишдек роль ўйнай олмайди. Ҳамма даражадаги халқ депутатлари Советлари саноат моллари ишлаб чиқариш ва сотишни яхшилаш, хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш учун конкрет чоралар кўришлари зарур.

Сизлар шуни биласизларки, ўртоқлар, навбатдаги беш йилликка мўлжалланган Асосий йўналишлар лойиҳасида «Б» группасини сезиларли даражада жадал суръатларда ривожлантириш белгиланган. «Б» группасининг ривожланиш суръатлари «А» группасининг ўсиш суръатларидан бирмунча юқори бўлади. Бу — яхши. Вазифа ҳақиқатан ҳам замонавий, халқ эҳтиёжларига мос бўлиб тушадиган истеъмол моллари ишлаб чиқаришни, аҳолига хизмат кўрсатишни вужудга келтиришдан иборатдир.

Бу мавзуга якун ясар эканман, асл иқтисодий муаммолар доирасидан чиқиб, масалани бирмунча кенгроқ тарзда қўймоқчиман. Биз гап юритаётган нарсалар — озиқ-овқат маҳсулотлари, халқ истеъмоли моллари, хизмат кўрсатиш соҳаси — миллион-миллион кишиларнинг кундалик турмуши масалаларидир. Магазин, ошхона, кир ювиш хонаси, кийимларни химиявий тозалаш корхонаси — бу ерларда одамлар ҳар куни бўлишади. Улар нима харид қилишлари мумкин? Уларни қандай кутиб олишади? Улар билан қандай муомалада бўлишади? Улар ҳар хил рўзғор ташвишларига қанча вақтларини сарфлашяпти? Одамлар бизнинг ишимиз ҳақида кўпроқ ана шу масалалар қай даражада ҳал этилаётганига қараб фикр юритишади. Ҳа, қатъий, талабчанлик билан фикр юритишади. Буни ёдда тутмоқ керак, ўртоқлар. **(Қарсаклар).**

Конкрет инсон ҳақида, унинг эҳтиёж ва талаблари ҳақида амалда ғамхўрлик қилиш партия иқтисодий сиёсатининг бош ва пировард мақсадидир. Мен буни яна эслатиб ўтаётганимнинг боиси шундаки, оддий, лекин жуда муҳим бир фикрни такрор таъкидламоқчиман: аҳоли учун моллар ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш — биринчи даражали партиявий ишдир. Бу масалага худди ана шундай ёндашмоқ керак. **(Давомли қарсаклар).**

ЭКОНОМИКАГА РАҲБАРЛИК ҚИЛИШ МЕТОДЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Ўртоқлар! Олдимизда турган проблемаларни ҳал қилиш, ихтиёримизда бўлган имкониятларимиздан фойдаланиш кўп жиҳатдан халқ хўжалигига раҳбарлик қилиш даражасига, планлаштириш ва бошқариш даражасига боғлиқдир. Буни ҳар бир хўжалик ходими, ҳар бир партия ходими яхши фаҳмласа керак, албатта.

Ҳозирги шароитда интизомнинг аҳамияти, шахсий масъулиятнинг, айниқса хўжалик, совет ва партия раҳбари масъулиятининг аҳамияти жуда ҳам ошиб бормоқда. Умумдавлат манфаатлари ҳамма вақт айрим министрликлар ва корхоналарнинг манфаатларидан юқори туриши керак. Ҳуқуқлар — катта ҳуқуқлар — раҳбарларга улардан тўла-тўкис фойдаланишлари учун берилади. Лекин бунда ҳар бир раҳбар ўз зиммасидаги юксак масъулиятни — ўзи раҳбарлигидаги кишилар олдидаги, партия ва халқ олдидаги масъулиятини доимо эсда тутиши керак. Мен айтмоқчи бўлган биринчи масъулият — давлат планларини бажариш масъулиятидир. Партия планга у фақат Олий Совет томонидан тасдиқланганлиги учунгина қонун деб қарамайди. План — қонундир, чунки унга риоя қилишгина халқ хўжалигининг соз ишлашини таъминлайди. Очиғини айтганда: яққол кўриниб турган бу ҳақиқат кейинги вақтларда унутила бошланди. Планларни уларни камайтириш томонига қараб ўзгартириш практикаси кенг ёйилди. Бундай практика хўжаликни издан чиқаради, кадрларни бузади, уларни масъулиятсизликка ўргатиб қўяди.

Мен формал позицияларга тўхталиб ўтмоқчи эмасман. Планларни ўзгартириш зарурати туғилган ҳоллар бўлиши мумкин ва бўлади ҳам. Лекин бундай ҳоллар мустасно ҳоллар бўлиши керак. Мустасно ҳоллар тобора кўпроқ учрайверса, ташвиш туғдириши ўз-ўзидан тушунарли. Биз ўз ҳаётини енгиллаштириш пайида бўлувчи — амалда планларни бажармасдан илғорлар сафида юришни, мукофотлар олишни хоҳловчи кишилар тузоғига тез-тез тушиб қолмаётирмизми.

Чамаси, план интизоми олдига ҳам планларнинг сифати олдига ҳам қаттиқроқ талаблар қўйиш пайти келди. План, албатта, реал, балансланган бўлиши керак. Худди шунингдек, у албатта бажарилиши ҳам керак. **(Қарсаклар).**

Яна бир муҳим вазифа — турли идораларнинг бир-бирлари билан келишиб туриб ишламаслигини бартараф қилишдир. КПСС XXV съездида бир турдаги ва ўзаро боғлиқ тармоқлар группаларини бошқариш системасини яратиш зарурати тўғрисида гапирилган эди. Шу мақсадда СССР Госпланида тармоқлараро комплекс бўлинмалар тузилган эди. Яқинда Ғарбий Сибирь нефть-газ комплексини ривожлантириш масалалари бўйича СССР Министрлар Советининг комиссияси, шунингдек СССР Госплани қошида Тюменда иш олиб борувчи идоралараро комиссия тузилди. Булар тўғри йўлга бошловчи тадбирлардир. Бу тадбирлар территориал-ишлаб чиқариш комплексларни яхшироқ бошқаришга, регионал ва тармоқ манфаатларини яхшироқ ҳисобга олиш ва уйғунлаштиришга ёрдам беради. Бу ишни давом эттириш керак.

Бирлашмалар ва корхоналар даражасидаги бошқариш тўғрисида алоҳида гапириб ўтмоқчиман. Сиз биласизки, бу соҳада турли вариантлар, турли схемалар синаб кўрилди, катта ва турли-туман тажриба орттирилди. Худди шу тажриба бу соҳадаги изланишларни давом эттириш кераклигидан далолат беради. Уларнинг умумий йўналиши, фикримизча,— бирлашмалар ва корхоналарнинг мустақиллигини, хўжалик раҳбарларининг ҳуқуқлари ва масъулиятини кенгайтиришдан иборатдир.

Ўз-ўзидан маълумки, айни замонда тегишли иқтисодий шароит, ташкилий ва бошқарув муносабатлари яратилиши керак. 1979 йилда КПСС Марказий Комитетининг ва СССР Министрлар Советининг хўжалик механизмини янада такомиллаштириш тўғрисида, планлаштириш системасини яхшилаш тўғрисида қабул қилган қарорлари худди ана шуни назарда тутади. Бу қарорларни изчиллик билан амалга ошириш даркор. Айни вақтда вужудга келган проблемаларни ҳал қила бориб олға қадам ташлаш керак.

Умуман шуни айтиш кераккки, бошқарувнинг ташкилий структураларини такомиллаштиришда асло нўноқлик қилиб бўлмайди. Хўжаликни бошқаришнинг жонли, ривожланувчи организмини қотиб қолган, одатдаги формаларга мувофиқлаштириш ярамайди, аксинча формалар ўзгариб турадиган хўжалик вазифаларига мувофиқлаштирилиши керак. Масала фақат ана шу тахлитда қўйилиши мумкин.

Ҳаёт ўртага ташлаётган вазифалар назарияни, иқтисод фанини ривожлантиришни, уни хўжалик практикаси эҳтиёжларига яқинлаштиришни, бутун жамиятимизнинг ижодий куч-қудратини сафарбар этишни талаб этади. Марказда ва жойларда, халқ хўжалигининг барча бўғинларида, барча қисмларида юзага келаётган проблемаларни чуқурроқ тушуниш, мавжуд имкониятларни яхшироқ аниқлаш ва улардан фойдаланиш лозим.

Гап ижрочилик, интизом билан дадил ташаббус ва тадбиркорлик узвий боғланиб кетадиган иш услубини яратиш тўғрисида бормоқда. Амалиётчилик билан ишбилармонликни буюк мақсадларга интилиш билан узвий боғлаш керак. Камчиликларга танқидий қарашни танлаган йўлимизнинг тарихий устунликларига мустаҳкам ишониш билан узвий боғлаш керак. **(Қарсаклар).**

Ўртоқлар! Экономикага раҳбарлик қилиш масалалари шунчаки хўжалик масалалари бўлмай, сиёсий, партиявий масалалардир. Партия шиорлари, программалари омманинг фаолиятида яшаётганлиги кўпдан маълумдир. «Биз амалга оширмоқчи бўлган ўзгартишлар қанчалик чуқур бўлса, деган эди В. И. Ленин, бу ишга одамларни шунчалик кўпроқ қизиқтирмоқ керак ва кўпроқ онгли муносабатда бўлишларига эришмоқ керак, янгидан-янги миллионлар ва ўнларча миллионларни бунинг зарурлигига ишонтирмоқ керак». Партия ўн биринчи беш йилликка ва 80-йилларга мўлжаллаб ўртага қўяётган иқтисодий сиёсат совет халқининг туб, ҳаётий манфаатларини акс эттиради. Бу сиёсат омманинг ижодкорлиги, ташаббуси, ғайрати билан қўшилиб, бирлашиб, жамиятимизнинг меҳнаткашлар фаровонлигини ошириш йўлидан, коммунизм моддий-техника базасини яратиш йўлидан тўхтовсиз олға қараб боришини таъминлайди! **(Гулдурос, давомли қарсаклар).**

III.

СОВЕТ ЖАМИЯТИНИ СОЦИАЛ-СИЁСИЙ ВА МАЪНАВИЙ ЖИҲАТДАН РИВОЖЛАНТИРИШ ҲАМДА ПАРТИЯНИНГ ВАЗИФАЛАРИ

Ўртоқлар! Етук социализм шароитида экономика тараққиётининг жамиятни социал-сиёсий ва маънавий ривожлантириш билан ўзаро алоқаси тобора мустаҳкамланиб боради. КПСС Марказий Комитети ана шу қоидага асосланиб, совет жамиятининг социал-синфий ва миллий структурасини ривожлантириш масалаларига, социалистик турмуш тарзини, давлатчилигимизни ва демократиямизни такомиллаштиришга муттасил аҳамият бериб келди.

1. Социал синфий структура ва миллий муносабатларни ривожлантириш

70-йилларда **совет жамиятида барча синфларнинг ва социал группаларнинг ўзаро яқинлашуви** давом этди. Бу — асло стихияли жараён бўлмай, объектив жараёндир. Бу жараёнда партия ва давлатнинг социал сиёсати муҳим роль ўйнамоқда. Бизнинг мақсадимиз — кишилар синфларга бўлинмайдиган жамият барпо қилишдир. Бинобарин, аниқ айтиш мумкинки, биз мана шу буюк мақсад сари тадрижий суратда, лекин ишонч билан бормоқдамиз. **(Қарсаклар).**

Бундай хулоса чиқаришга қандай асос бор?

Жамиятимиз ҳаётида **ишчилар синфининг** роли ортиб бормоқда. Унинг сони кўпаймоқда. Ҳозир мамлакатимизда қарийб 80 миллион ишчи бор, бу — иш билан банд бўлган аҳолининг учдан икки қисмидир. Демак, бизда ишчилар синфи энг кўп сонли синфгина бўлиб қолмай, меҳнаткаш халқнинг кўпчилигига айланди. Партия, касаба союз ва комсомол комитетларининг, давлат ҳокимияти юқори ва маҳаллий органларининг составига ишчилар тобора кўпроқ кирмоқда. Бу жуда тўғри иш, ўртоқлар, буни биз табриклаймиз!

Ишчилар синфи етакчилик ролининг мустаҳкамланиши, шак-шубҳасизки, унинг ғоявий-сиёсий етуклигининг, маълумот даражасининг, иш малакасининг ўсганлиги билан боғлиқдир. Бундан ўн йил муқаддам ишчиларнинг ярмидан сал кўпроғи ўрта (тўлиқ ва тўлиқсиз) ва олий маълумот олган бўлса, ҳозир уларнинг тўртдан уч қисми ўрта ва олий маълумотлидир. Ишчилар синфи ёш авлодининг касб-ҳунар тайёргарлиги яхшиланиб бораётганлиги бизни қувонтиради. Бу йилларда йигит ва қизларнинг фақат учдан бири ҳунар-техника таълими системасида ихтисос олган бўлса, фақат ўнинчи беш йилликнинг ўзида 12,5 миллион киши, яъни ишлаб чиқаришга келган ишчиларнинг учдан икки қисми шу системада ихтисос олдилар. Ҳозирги ишчи меҳнатининг характери ҳам ўзгармоқда. Бу меҳнат тобора кўпроқ ақлий мазмун касб этмоқда.

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши индустрлашиб борган сари колхозчи деҳқонлар ҳаётида чуқур ўзгаришлар юз бермоқда. Уларнинг меҳнати ишчилар меҳнати билан тобора яқинлашиб бормоқда. Қишлоқда механизаторлар, энг янги техника билан боғлиқ бўлган бошқа ходимлар тобора кўпайиб бормоқда. Шунинг учун ўрта (тўлиқ ва тўлиқсиз) ва олий маълумотли колхозчилар сони кўпайиб, ўн йил мобайнида 39 процентдан 60 процентга етганлиги ажабланарли эмас.

Социалистик мулкчилик икки формасининг яқинлашуви, колхозлар ҳам, давлат корхоналари ҳам иштирок қилаётган хўжаликлараро ташкилотларнинг ривожланиши қишлоқнинг социал структурасига зўр таъсир кўрсатмоқда. Колхозчилар меҳнатини ташкил этиш ва унга ҳақ тўлаш формаларининг ўзгариши, ишчилар ва хизматчилар учун белгиланган социал таъминот системасининг уларга жорий қилиниши ҳам катта аҳамиятга эгадир. Буларнинг ҳаммаси, ўртоқлар, ишчилар ва деҳқонларнинг социал аҳволидаги тафовутни йўқотишга олиб борадики, буни ўз вақтида Ленин таърифлаб берган эди.

Бизда ҳали анчагина қолоқ хўжаликлар, қайта қурилиши, янгиланиши, обод қилиниши керак бўлган анча қишлоқлар бор, албатта. Қишлоқларни обод қилмай туриб, барқарор меҳнат коллективларини тузиш, қишлоқда яратилган ишлаб чиқариш қувватларидан озиқ-овқат программасини муваффақиятли бажариш йўлида самарали фойдаланиш мумкин эмас. Хуллас, қишлоқдаги маданий-маиший ҳаёт шароитларини яхшилаш учун, шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги муҳим тафовутларни йўқотиш учун ҳали кўп куч-ғайрат, вақт ва маблағ сарф қилиш керак бўлади.

Лекин ҳозирнинг ўзидаёқ, кўпгина колхозлар ва совхозларда бўлиш кишини қувонтиради. Шаҳарга хос қулайликлар, қишлоқ ҳаётининг хусусиятлари ва талаблари билан уйғунлашиб кетадиган кенг ва ёруғ уйларга кириш жуда ҳам кўнгиллидир. Меҳнатнинг янгича характери, ана шундай қишлоқларнинг замонавий турмуши ва қиёфаси — социал сиёсатимизнинг ажойиб самараларидир, ўртоқлар! **(Қарсаклар).**

Ҳисобот даврида **интеллигенциямизнинг** сони тез кўпайиб борди. Ҳозир мамлакатимиздаги ҳар тўрт ходимнинг бири асосан ақлий меҳнат билан шуғулланади. Интеллигенция фан, таълим, маданият соҳасидагина эмас, балки моддий ишлаб чиқаришда, жамиятимизнинг бутун ҳаётида ҳам тобора каттароқ роль ўйнамоқда.

Ўз навбатида, миллионлаб ишчи ва колхозчиларнинг ишлаб чиқариш фаолиятида жисмоний меҳнат билан ақлий меҳнат тобора мустаҳкамроқ боғланиб кетмоқда. Уларнинг кўплари — рационализатор ва ихтирочилар, мақолалар ва китобларнинг муаллифлари, давлат ва жамоат арбобларидир. Улар том маънодаги юксак маданиятли, зиёли кишилардир.

Жамиятимизнинг сўнгги ўн йиллик ичидаги тараққиёт тажрибасига баҳо берар эканмиз, жамиятнинг синфсиз структураси асосан ва бошлича етук социализмнинг тарихий доирасида вужудга келиб боради, деб тахмин қилиш мумкин, деб ўйлайман.

Бу жараённинг етакчи кучи, унинг, Маркс ибораси билан айтганда, «Социал ақли ва социал юраги» ҳозирги замон ишчилар синфи бўлди ва шундай бўлиб қолаверади. **(Давомли қарсаклар).** Унинг революцион идеологияси ва ахлоқи, **коллективчилик** психологияси, манфаатлари ва идеаллари ҳозир совет жамиятидаги барча қатламларнинг мулкига айланиб бормоқда. **(Қарсаклар).**

Синфлар ўртасидаги тафовутларнинг йўқолиб бориши табиийки, социал сиёсат олдига янги вазифалар қўймоқда. Бу сиёсат айрим синфлар доирасидан четга чиқадиган тафовутларни йўқотишга, жамиятимиздаги ҳар бир группанинг хусусиятлари ва манфаатларини жуда эътибор билан ҳисобга олинишини талаб этувчи проблемаларни ҳал қилишга тобора кўпроқ қаратилмоқда.

Шу муносабат билан, **айтайлик, территориал жиҳатдан социал тафовутларни** йўқота бориш зарур бўлиб қолганлигини таъкидламоқчиман. Бепоён мамлакатимизнинг турли районларида кишиларнинг маданий-маиший шароитлари бир хилда эмас. Айни шундай тафовутлар кўпинча бир қанча жойларда меҳнат ресурслари масаласини мушкуллаштирмоқда. Ғарбий Сибирни, БАМ зонасини, мамлакатнинг Осиё қисмидаги бошқа жойларни ўзлаштириш программасини амалга ошириш аҳолининг у ерларга боришини кўпайтирди. Шунга қарамай, ҳозиргача кишилар кўпинча Шимолдан Жанубга ва Шарқдан Ғарбга боришни афзал кўрадилар, ваҳоланки, ишлаб чиқарувчи кучларни оқилона жойлаштириш кишиларнинг Жанубдан Шимолга ва Ғарбдан Шарққа боришларини тақозо қилади.

Баъзан, Сибирда, Узоқ Шарқда ва Шимолий районларда иш ҳақига кўпроқ устама ҳақ қўшиб бериш кишиларнинг у ерда турғун бўлиб қолишини таъминлайди, деб ўйлайдилар. Устама ҳақ бериш керак, албатта. Бироқ, шунинг ўзи билангина проблемани ҳал қилиб бўлмайди. Одамлар кўпроқ, айтайлик, иқлим шароити тўғри келмаганлиги ёки иш ҳақи камлиги учун эмас, балки уй-жой олиш, болаларни боғчага жойлаштириш қийинлиги, маданий марказлар камлиги учунгина Сибирдан жўнаб кетадилар. Шу сабабли ҳам биз бу беш йилликда мазкур районларда уй-жой қурилишини, бутун социал-маданий комплексни янада тезроқ суръат билан олиб боришни, аҳолини кўпчилик истеъмол қиладиган товарлар билан таъминлашни яхшилашни планлаштираяпмиз. Бу ердаги аҳволни ўзгартириш керак, ўзгартирганда ҳам яқин орада ўзгартириш керак, деган фикрга ҳамма қўшилади, деб ўйлайман! **(Давомли қарсаклар).**

Аксинча, Ўрта Осиёда, Кавказнинг бир қанча районларида, айниқса қишлоқда ортиқча иш кучи бор. Демак, бу жойларнинг аҳолисини мамлакатнинг янги территорияларини ўзлаштириш учун активроқ жалб қилиш керак. Албатта, бу ерда халқ хўжалиги учун зарур ишлаб чиқаришларни ривожлантириш, туб миллатдан, аввало қишлоқ ёшларидан малакали ишчилар тайёрлашни кенг йўлга қўйиш лозим.

Партия XXV съездининг кўрсатмаларига мувофиқ Марказий Комитет самарали **демографик сиёсатни** ишлаб чиқиш ва амалга оширишга, сўнгги вақтда кескинлашган нуфус проблемаларига жиддий аҳамият бериб келди. Бу масалаларни ҳал қилишнинг бош йўли — оила, келин-куёвлар тўғрисида ва аввало аёллар тўғрисида ғамхўрлик қилишни кучайтиришдир. **(Қарсаклар).** Оналик вазифаларини ўташ ва айни замонда, ишлаб чиқаришда ва жамоат ҳаётида актив қатнашиш баъзан қийин бўлиши ҳар кимга аён.

Ўнинчи беш йилликда ишловчи аёлларнинг меҳнат шароитларини, оилада дам олишини, уларга маиший ва маданий хизмат кўрсатишни яхшилаш соҳасида бир қанча тадбирлар кўрилди. Бироқ, тўғрисини айтиш кераккки, ҳозирча сезиларли ўзгариш бўлгани йўқ. Янада кенгроқ ва таъсирлироқ тадбирлар кўрилиши керак. Маълумки, бундай тадбирлар Асосий йўналишларда белгиланган. Гап бир ёшгача бўлган гўдакни боқиш учун қисман ҳақ тўланадиган отпуска жорий қилиш тўғрисида, ёш болали оналар учун қисқароқ иш куни белгилаш тўғрисида, мактабгача тарбия муассасаларининг, куни узайтирилган группалари бўлган мактабларнинг, бутун маиший хизматнинг шохобчаларини кенгайтириш ва ишларини яхшилаш тўғрисида бормоқда. Болаларга, айниқса иккинчи ва учинчи боланинг туғилиши муносабати билан бериладиган нафақаларни кўпайтириш назарда тутилмоқда. Табиийки, биз хоҳлаган тадбирларимизнинг ҳаммасини бирданига амалга ошира олмаймиз. Лекин мана шу барча проблемаларни ҳал қилиш йўлларини астойдил излаб кўрамиз. Бунда турли республикалар ва регионлардаги аҳволнинг хусусиятларини эътибор билан ҳисобга олиш керак, албатта.

Аҳолининг яна бир группаси—пенсионерлар тўғрисида. 70-йиллар мобайнида уларнинг сони кўпайиб, 40 миллиондан 49 миллион кишига етди. Партия ва давлат меҳнат ва уруш ветеранларининг соғлиги ва фаровонлиги тўғрисида доимо ғамхўрлик қилиб келмоқда. Ҳозир пенсия ва нафақалар тўлашнинг ўзига ҳар йили 43 миллиард сўмдан кўпроқ маблағ сарфланмоқда. Сўнгги вақтда биз пенсияларнинг миқдорини ҳам оширдик. Бироқ, бу тадбир илгарироқ дам олишга кетган кишилар учун дахлдор бўлмади. Шу беш йилликдан бошлаб, бу аҳволни аста-секин тузатиш мўлжалланмоқда.

Иккинчи бир ишни ҳам қилиш — ветеранларимизни, жумладан аҳолига хизмат кўрсатиш соҳасида меҳнатга кенгроқ жалб қилиш керак. Маълумки, бу ишни уларнинг имкониятларига қараб ва халқ хўжалигининг эҳтиёжларини ҳисобга олиб туриб бажариш лозим. Ҳозирги шароитда бу — жуда муҳим вазифадир.

Ўртоқлар! **Кўп миллатли Ватанимиздаги барча халқларнинг қардошларча дўстлиги муттасил мустаҳкамланиб бормоқда.** Бизнинг тутган йўлимиз — ҳар бир республиканинг моддий ва маънавий куч-қудратини кўпайтириб боришдир ва шу билан бирга ундан бутун мамлакатни мутаносиб ривожлантириш йўлида мумкин қадар яхшироқ фойдаланишдир. Бу йўлда биз ҳақиқатан ҳам тарихий ютуқларга эришдик.

Совет ҳокимиятининг дастлабки йилларидан бошлаб, бизнинг иқтисодий ва социал сиёсатимиз Россиянинг собиқ миллий чекка ўлкаларини унинг марказий районларидаги тараққиёт даражасига мумкин қадар тезроқ кўтаришга хизмат қилиб келди. Бу вазифа ҳам муваффақиятли ҳал этилди. Бунда мамлакатимиздаги барча миллатларнинг мустаҳкам ҳамкорлиги ва аввало рус халқининг беғараз ёрдами жуда муҳим роль ўйнади. **(Қарсаклар).** Ҳозир қолоқ миллий чекка ўлкалар қолмади, ўртоқлар. **(Давомли қарсаклар).**

Масалан, Қозоғистонни олиб кўрайлик. Ҳозир унинг экономикаси ва маданияти чинакамига гуллаб-яшнамоқда. Фақат ўнинчи беш йилликнинг ўзида бу ерда 250 дан ортиқ замонавий саноат корхоналари, йирик цехлар ва ишлаб чиқаришлар ишга туширилди. Қозоғистоннинг миллиард пуд дон бериши одат бўлиб қолмоқда. Бу дон Россия Федерацияси ва Украина берадиган дон билан биргаликда мамлакат озиқ-овқат фондининг асосини ташкил этади.

Ўрта Осиё Республикаларидаги жуда улкан социал-иқтисодий ўзгаришлар ҳаммага маълум. Фақат бир факт келтираман. Октябрдан аввал фақат тинкани қуритадиган қўл меҳнатини билган деҳқон яшаган жойдаги ҳар 100 гектар экинзор ҳозир иттифоқдаги ўртача даражадан икки ҳисса кўп энергия билан таъминланган.

70-йилларда Россия Федерациясининг жуда катта районларида амалга оширилган туб ўзгаришларнинг кўлами диққатга сазовордир. Украина ва Белоруссия меҳнаткашлари мамлакат экономикасига салмоқли ҳисса қўшмоқдалар. Закавказье республикаларининг халқ хўжалиги юксак суръатлар билан ривожланмоқда. Болтиқ бўйи ва Молдавия меҳнаткашлари ишнинг самарадорлигини ва сифатини оширишда сезиларли муваффақиятларни қўлга киритдилар.

Умуман, ўртоқлар, ҳисобот даврида қабул қилинган қарорлар рўйхати ва уларда назарда тутилган тадбирларнинг ўзиёқ КПСС Марказий Комитети ва ҳукумат мамлакатимиздаги барча республикаларни ривожлантиришнинг, ССР Иттифоқини мустаҳкамлашнинг етилган проблемаларини ҳал қила бориб, нақадар кенг кўламдаги ва хилма-хил масалалар билан шуғулланганликларини яққол кўрсатиб турибди. РСФСРнинг автоном округлари тўғрисидаги қонун, Ўрта Осиёдаги суғориш системаларини кенгайтириш, чекка шимол районларида буғучиликни ва Қирғизистонда қўйчиликни ривожлантириш, Севан кўли ресурсларини муҳофаза қилиш ва кўпгина бошқа муҳим ишлар шулар жумласидандир. КПСС Марказий Комитетининг Абхазия, Тува ва Бурятиянинг, шимол халқлари яшайдиган районларнинг экономикаси ва маданиятини ривожлантиришга оид қарорлари изчиллик билан амалга оширилмоқда.

РСФСРнинг ноқоратупроқ зонаси тўғрисида алоҳида гапириб ўтмоқчиман. Бир қанча сабабларга кўра, бу район бошқа баъзи районларга нисбатан қийинроқ шароитга тушиб қолди. КПСС Марказий Комитети ва Совет ҳукумати ноқоратупроқ зонани ривожлантириш юзасидан кенг тадбирлар белгиладилар ва амалга оширмоқдалар. Бу вазифа шунчалик мураккаб ва зарурки, уни барча республикаларнинг иштироки билан ва мумкин қадар қисқа муддатда ҳал қилиш керак. **(Қарсаклар).** Бизда бундай тажриба бор бўлиб, у бой тажрибадир. Лоақал Турксиб, Урал-Кузбасс қурилишини, қўриқ ерларни ўзлаштиришни, Тошкентни тиклашни эслаб кўрайлик. Ноқоратупроқ зонада ҳам худди шундай аҳил ва ғайрат билан ишлаш керак.

Совет миллатларининг бирлиги ҳозир ҳар қачонгидан кўра мустаҳкамдир. Бундан миллий муносабатлар соҳасидаги ҳамма масалалар ҳал қилиниб бўлинган, деган маъно чиқмайди, албатта. Бизнинг давлатимиздек кўп миллатли йирик давлатни ривожланиш жараёни кўпгина проблемаларни туғдириб турадики, партия уларга зўр эътибор бериши керак бўлади.

Совет республикалари аҳолисининг составы кўп миллатлидир. Шунинг учун, табиийки, ҳамма миллатлар бу республикаларнинг партия ва давлат органларида тегишли ваколатга эга бўлишга ҳақлидирлар. Ўз-ўзидан равшанки, бунда ҳар бир кишининг ишчанлик ва ғоявий-маънавий фазилатлари қатъий ҳисобга олиниши керак.

Сўнгги йилларда бир қанча республикаларда туб миллатдан бошқа миллат гражданларининг сони анча кўпайди. Тил, маданият ва турмуш соҳасида уларнинг ўзига хос эҳтиёжлари бор. Республикалар компартияларининг Марказий Комитетлари, ўлка ва область комитетлари бундай масалаларни чуқур билишлари, уларни ҳал қилиш йўлларини ўз вақтида таклиф қилиб туришлари керак.

Мамлакатимизда миллий ҳис-туйғулар, ҳар бир кишининг миллий қадр-қиммати ҳурмат қилинади. КПСС социализм табиатига ёт бўлган шовинизм ёки миллатчилик кўринишларига қарши, айтайлик, антисемитизм ёки сионизм каби ҳар қандай миллатчилик оғмачиликларига қарши ҳамма вақт курашиб келди ва қатъий курашажак. Биз миллий хусусиятларни атайлаб йўқота боришга қаратилган тенденцияларга қаршимиз. Лекин биз, уларни атайлаб кўпиртиришга ҳам йўл қўйиб бўлмайди, деб ҳисоблаймиз. Меҳнаткашларни совет ватанпарварлиги ва социалистик интернационализм руҳида, ягона улуғ Совет Ватанига мансубликдан фахрланиш руҳида тарбиялаш—партиянинг муқаддас бурчидир.

Ҳар бир республикамизнинг жадал иқтисодий ва социал тараққиёти уларнинг ҳар томонлама яқинлашув жараёнини тезлаштираётганлигини ҳаёт кўрсатиб турибди. Миллий маданиятлар равнақ топиб ва бир-бирини бойитиб бормоқда. Янги социал ва интернационал бирлик — ягона совет халқининг маданияти шакллана бормоқда. Бу жараён бизда социализм даврига хос тарзда: тенглик, қардошларча ҳамкорлик ва ихтиёрийлик асосида бормоқда. Партия миллий сиёсатнинг ана шу ленинча принципларига қатъий риоя қилинишини қаттиқ назорат қилиб турибди. Биз бу принциплардан ҳеч қачон қайтмаймиз! **(Қарсаклар).**

(Давоми еттинчи бетда).

Ўртоқ Л. И. БРЕЖНЕВ докладининг давоми

2. Социалистик турмуш тарзининг моддий ва маънавий асосларини мустаҳкамлаш, янги инсонни камол топтириш

Ўртоқлар! Ривожланган социализм даврида барча ижтимоий муносабатларни янги тузумга таркибан мансуб бўлган коллективчилик асосларида қайта қуриш тугалланади. Бу қайта қуриш ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатларини, ҳаётимиз бутун укладини ўз ичига олади.

Совет жамияти — **меҳнат** аҳллари жамиятидир. Партия ва давлат инсон меҳнати яна ҳам унумли бўлибгина қолмай, шу билан бирга мазмунли, мароқли, ижодий бўлиши учун ҳам кўп куч-ғайрат сарфлаб келдилар ва сарфламоқдалар. Бинобарин қўл билан бажариладиган, кам малакали ва оғир жисмоний меҳнатни тугатиш бу соҳада ғоят муҳим роль ўйнамоғи лозим. Бизда миллионлаб кишилар ҳамон шундай меҳнат билан банд бўлиб турибди. Бу фақат иқтисодий проблема бўлибгина қолмай, балки жиддий социал проблема ҳамдир. Буни ҳал қилиш — меҳнатни ҳар бир кишининг энг биринчи ҳаётий эҳтиёжига айлантириш йўлидаги муҳим тўсиқларни йўқотиш демакдир. **(Қарсаклар).**

Социализм меҳнатга янгича муносабатни юзага келтиради. Социалистик мусобақа ана шу янгича муносабатнинг ёрқин кўринишларидан бири бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. Унинг ҳаётбахш нафасидан баҳраманд бўлмаган бирорта завод, колхоз, қурилиш йўқ. Бугун юз миллиондан кўпроқ кишини бирлаштириб турган ушбу ватанпарварлик ҳаракатининг кўлами ғоят кенг. Бу ҳаракатда ижтимоий бурчни тушуниш, меҳнатда қаҳрамонлик ва фидокорлик намуналари тобланмоқда. Социалистик мусобақанинг кўпгина ғолиблари, бутун мамлакатга танилган ишлаб чиқариш илғорлари бугун шу ерда, мана шу залда ўтиришибди. **(Давомли қарсаклар).**

Социалистик мусобақа — омманинг ижодидир. Ўзининг моҳият-эътибори билан у одамларнинг юксак онглилигига ва ташаббускорлигига асосланган. Худди ана шу ташаббускорлик ишлаб чиқариш резервларини топишга ва уларни ҳаракатга келтиришга, иш самарадорлиги ва сифатини оширишга ёрдам беради. Аммо амалда эса, — гапнинг лўндаси ҳам шу, — баъзи ҳолларда социалистик мажбуриятлар қуйида ишлаб чиқилмайди, балки юқоридан, юқори ташкилотлардан «ҳавола этилади». Бу нарса меҳнат мусобақасининг руҳига зарар етказади. Бу мусобақа марказида муқобил планлар ва шунга ўхшаган бошқа ташаббуслар «қуйидан юқорига» қараб: меҳнаткаш, бригада, корхона, тармоқ тарзида бўлиши керак. Ана шундан кейингина бундай ташаббусларни давлат плани билан «мувофиқлаштириш» лозим. Бу нарса социалистик мусобақанинг моҳиятига ҳам, экономикамизнинг планли хусусиятига ҳам мос бўлиб тушади.

Шу нарса равшанки, одамлар ўзларининг меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаш тўғрисида доимий ғамхўрлик кўрсатилаётган жойда яхшироқ, астойдил меҳнат қиладилар. Завод, ферма —бу ҳам бир уй бўлиб, одам умрининг камида учдан бир қисмини шу ерда ўтказади. Бинобарин бу ерда ҳамма нарса—иш жойидан тортиб маиший хизмат корхоналари-ю, ошхоналаригача қулай, замонавий бўлиши керак.

Афсуски, бизда бундай масалаларга қандайдир иккинчи даражали,ноасосий масала, деб қарайдиган хўжалик раҳбарлари ҳали ҳам топилиб туради. Бу мутлақо нотўғри, зарарли позициядир. Бинобарин Марказий Комитет Сиёсий бюроси бир неча марта бундай раҳбарларни, шу жумладан министрларни ҳам қаттиқ огоҳлантирди. Корхоналарни, шаҳар ва қишлоқларни социал ривожлантиришга ажратилган маблағлардан ўз ўрнида, тўла ва белгиланган муддатларда фойдаланиш, унинг устидан эса қаттиқ назорат ўрнатиш лозим. Янги саноат объектлари ишга туширилганлиги ҳақида жойлардан олинадиган рапортларда одатда бу ерда ишлайдиган одамлар учун нималар қилинганлиги, қанча уй-жой, болалар боғчалари, кутубхона ва профилакторийлар қурилганлиги ҳақида ҳеч нарса дейилмайди. Келинг, келишиб олайлик, —бундан кейин объектда планда кўзда тутилган уй-жой ва маданий-маиший муассасалар қурилиш программаси ҳам бажарилган тақдирдагина бундай рапортлар ҳақиқий, деб ҳисоблансин. Съезд масаланинг шу тарзда қўйилишини қўллаб-қувватлайди, деб ўйлайман. **(Давомли қарсаклар).**

Ўртоқлар! Партия **тақсимот соҳасига** алоҳида эътибор бериб келди ва эътибор бериб келмоқда. Масалан, қуйидаги фактлар бу соҳада рўй бераётган ўзгаришларнинг йўналишини ва теранлигидан далолат беради. 70-йилларда ҳар бир кишига бир ойда 100 сўмдан кўпроқ даромад тўғри келадиган ишчи, хизматчи ва колхозчи оилаларининг сони қарийб 3 ҳисса кўпайди. Ва аксинча. Ҳар бир кишига бир ойда 50 сўмдан кам даромад тўғри келадиган оилалар сони қарийб шу даражада камайди. Яъни ҳамма табақадаги меҳнаткашларнинг турмуш даражаси ўсибгина қолмай, айни бир пайтда бир-бирига яқинлашмоқда ҳам. Бу тенденция яна ҳам кучаяди,— ҳамма қанчалик самаралироқ меҳнат қилса, у шунчалик тезлашади.

Социализм шароитида фақатгина меҳнат —унинг миқдори ва сифати тақсимотнинг бош мезони бўлиши мумкин. Афсуски, амалда ҳамиша ҳам шундай бўлавермайди. Турли хилдаги текисчилик, ишнинг аниқ натижасига қараб эмас, балки энди қилинмоқчи бўлинган иш учун ойлик тўлаш, асоссиз равишда мукофотлар бериш ҳоллари буларнинг ҳаммаси ишлаб чиқариш кўрсаткичларига ҳам, одамларнинг психологиясига ҳам ғоят зарарли таъсир қилади.

Бизнинг моддий ва маънавий рағбатлантириш тартибимиз ҳар бир кишининг ўз меҳнати билан қўшган ҳиссасига ҳамиша ва ҳар ерда одилона ҳамда объектив баҳо берилишини таъминламоғи даркор. Ҳалол ходимларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, ўзи енгил-елпи ишлаган ҳолда яхши ҳаёт кечирмоқчи бўлган дангасалар ва бракчиларга заррача имкон бермаслик керак. Кимда-ким яхши яшамоқчи бўлса, кўпроқ ва яхшироқ ишлаши лозим. Бу ҳаммага тушунарли, деб ўйлайман. **(Давомли қарсаклар).**

Бизда ишсизлик йўқ. Меҳнат қилиш ҳуқуқи Конституциямизда ёзиб қўйилган ва реал тарзда таъминланган. Бироқ меҳнаткашлардан тушган жуда кўп таклифлар асосида Конституцияда бошқа нарса ҳам ёзиб қўйилган: Ижтимоий фойдали меҳнатдан бўйин товлаш социализм принципларига зиддир. Бунинг маъноси шуки, барча ташкилий, молиявий юридик воситалар ёрдамида текинхўрлик, порахўрлик, чайқовчиликка, меҳнатсиз даромад қиладиганларга, социалистик мулкка кўз олайтиришларга олиб борадиган ҳар қандай йўлларни маҳкам беркитиб ташлаш керак. **(Қарсаклар).**

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети яқинда савдо ва умумий овқатланиш корхоналари ишини яхшилаш, уларни кадрлар билан мустаҳкамлаш, ва моддий базасини кучайтириш, савдо қонун-қоидаларида, озиқ-овқат маҳсулотлари ва молларни тақсимлашда қаттиқ тартиб ўрнатиш тўғрисида қарор қабул қилдилар. Айни вақтда камёб моллар билан савдо қилишдаги кўзбўямачиликни қатъий тугатиш, тегишли давлат органларининг бу соҳадаги суиистеъмолчиликнинг ҳар қандай кўринишларига қарши курашини активлаштириш, ишчи назоратини кучайтириш юзасидан аниқ тадбирлар белгиланди. Ишончим комилки, меҳнаткашлар бу тадбирларни тўла маъқуллайдилар. **(Қарсаклар).**

Совет турмуш тарзининг энг ажойиб хусусиятларидан бири одамларнинг **ижтимоий фондлардан олаётган** неъматлари муттасил ўсиб бораётганлигидир. Беш йиллик ичида у неъматлар тахминан учдан бир хисса кўпайди ва биргина шу йилнинг ўзида 121,5 миллиард сўмни ташкил этади. Бу —жуда катта маблағ. Бу маблағ меҳнаткашларнинг турмуш шароитини яхшилашга, уларнинг сиҳат-саломатлигини муҳофаза этишга, маорифга, болалар тарбиясига, социал таъминот ва маданиятга сарфланмоқда. Бинобарин бу маблағлардан самарали равишда, одамлар учун энг кўп фойда келтирадиган тарзда фойдаланиш керак.

Маълумки, бизнинг социал программамизда **уй-жой** ғоят муҳим ўринни эгаллайди. Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, ўтган беш йилликда уй-жой қурилиши жуда катта кўламда олиб борилди, унинг ҳажми мамлакат бўйича бундан кейин ҳам сақланиб қолади Айни бир пайтда биз ҳали кўплаб оилалар коммунал, ноқулай квартираларда яшаётганини, кўпгина келин-куёвлар йиллаб уй-жой кутаётганини биламиз. Бу проблема ҳозирча долзарб бўлиб турган экан, демак, уй-жой тақсимлашда ҳам алоҳида эътибор, объективлик, бирингки, ҳалоллик талаб этилади. Бу масала ҳамма ерда жамоат ташкилотларининг иштирокида, уларнинг қаттиқ назорати остида ҳал этилмоғи лозим. Кооператив қурилишни ҳам янада кенгайтириш, унинг формаларини такомиллаштириш зарур. Айни бир пайтда уй-жойдан фойдаланиш ва уни асраш масаласига масъулиятсизлик билан қараётган кишиларни янада қаттиқ тергаб туриш керак Ўйлайманки, уй-жой қонунчилигининг асослари бу соҳада тартиб ўрнатишга ёрдам беради. Ҳозир унинг лойиҳаси жамоатчилик томонидан кенг муҳокама этилмоқда.

Партия XXV съездининг **халқ маорифини ривожлантиришга** оид кўрсатмалари ҳисобот даврида умуман муваффақиятли бажарилиб келди.

Муҳим марра эгалланди — Мажбурий умумий ўрта таълимга ўтиш тугалланди. Бугунги асосий вазифа мактабда ўқитиш, меҳнат тарбияси ва ахлоқий тарбия сифатини оширишдан, ўқитувчилар билан ўқувчиларнинг меҳнат самараларини баҳолашда расмиятчиликка барҳам беришдан, таълим билан ҳаётнинг боғланишини амалда мустаҳкамлашдан, мактаб болаларини ижтимоий фойдали меҳнатга тайёрлашни яхшилашдан иборат. Шубҳасиз, ўқитувчи бу соҳада ҳал қилувчи роль ўйнайди. Унинг меҳнатига, турмушига, малакасини оширишга кўпроқ эътибор бериш керак. Лекин ўқитувчининг меҳнатига бўлган талаблар ҳам ошиб бормоқда.

Қолаверса, мактаб программалари ва дарсликларининг сифати ҳам айтарли даражада эмас. Улар ғоят мураккаблаштириб юборилган, деб тўғри айтишади. Бу нарса ўқиш жараёнини қийинлаштиради, ҳеч зарурат бўлмаган ҳолда болаларни толиқтириб қўяди. Маориф министрлиги, педагогика Фанлар академияси дарҳол бу аҳволни тузатишлари лозим

Олий ва ўрта махсус таълим совет системасининг ютуқлари ҳаммага маълум. Кейинги беш йилнинг ўзида у халқ хўжалигига 10 миллион малакали мутахассис етказиб берди.

Шу билан бирга бу системада кўп нарсаларни яхшилаш мумкин ва лозим. Мен дастлаб бу ўринда ўқитиш сифатини, ишлаб чиқариш билан алоқани мустаҳкамлаш масаласини назарда тутмоқдаман. Фан докторлари ва фан кандидатларимизнинг деярли ярмини ўзида бирлаштирган олий ўқув юртларининг илмий имкониятларидан яна ҳам тўлароқ фойдаланиш зарур. Халқ хўжалиги ривожланган сари у ёки бу ихтисосдаги кадрларга бўлган талаб ҳам ўзгариб боради. Демак, олий ўқув юртларида кадрлар тайёрлашни планлаштириш системаси ҳам ана шу ўзгаришларни аниқ-пухта ҳисобга олиб бормоғи лозим.

XXV съезд **совет кишиларининг сиҳат-саломатлиги ҳақида** ғамхўрлик кўрсатишни энг муҳим социал вазифалардан бири, деб атади. КПСС Марказий Комитети ва ҳукумат 1977 йилда халқ соғлиғини сақлашни янада яхшилаш тадбирлари тўғрисида кенг қарор қабул қилдилар. Бу қарорнинг амалга оширилиши ўз натижаларини бермоқда. Эндиликда бизнинг поликлиникаларимиз бир смена давомида бундан беш йил олдингига қараганда ярим миллион кўп гражданларни қабул қила олади. **(Қарсаклар).** Ихтисослаштирилган медицина ёрдами, кардиология хизмати анча ривожланди. Касалликларнинг олдини олиш иши анча самарали бўлиб қолди.

Бироқ ҳали ҳам кўпгина камчиликлар бор. Барча беморларнинг 80 процентини даволайдиган поликлиникалар, диспансерлар, амбулаториялар ишини жиддий яхшилаш лозим. Афсуски, бир қанча жойларда улар медицинанинг имкониятларидан орқада қолган, кадрлар, айниқса, ўрта ва кичик медицина ходимлари етишмайди, асбоб-ускуналар эскирган, замонавий дорилар етишмайди. Касалхона ва шифохоналар қуриш планлари яхши бажарилмаяпти.

Биз врачларимиз, медицина ҳамширалари, соғлиқни сақлаш соҳасидаги бошқа ходимларимизнинг ҳалол, фидокорона меҳнатини юксак қадрлаймиз. Шунинг учун ҳам айрим медицина ходимлари ўзларининг хизмат бурчларини ўташда ножўя ишлар қилаётгани, одамларга эътиборсизлик кўрсатаётгани ҳақида баъзан меҳнаткашлардан келадиган хатлар кишини ранжитади. Соғлиқни сақлаш министрлиги, партия комитетлари, комсомол ва касаба союзлари бундай ҳолларга қарши муросасиз кураш олиб боришлари ва уларни бутунлай йўқотишга эришишлари лозим! Шундай қилиш керакки, токи совет кишиси ҳамиша ва ҳамма жойда ўз вақтида, малакали ва меҳрибон медицина ёрдамини оладиган бўлсин. **(Қарсаклар).**

Кишиларнинг сиҳат-саломатлиги ҳақида ғамхўрлик қилиш, **физкультура ва спортнинг** ривожланиши билан чамбарчас боғланган. Москва олимпиадаси совет спортчиларининг ажойиб муваффақиятларини яққол кўрсатиб берди. Лекин бизни ҳамиша спорт чўққиларининг ўзигина эмас, балки энг аввало физкультура ва спортнинг оммавийлиги қизиқтиради. Бу соҳада эришилган муваффақиятлар равшан кўриниб турибди. Лекин шундай бўлса ҳам кўпчилик учун спорт ҳозирча ёлғиз томоша бўлиб қолмоқда. Бу аҳволни тузатиш керак. Физкультура аҳолининг кенг қатламларини ва айниқса болаларнинг кундалик ҳаётидан кенг ўрин олмоғи лозим.

Ўртоқлар, совет жамиятининг маънавий ҳаёти тобора хилма-хил ва бой бўлиб бораётган экан, бу маданиятимиз арбобларининг, **адабиёт ва санъатимизнинг** шак-шубҳасиз хизматидир.

Ўз соҳаси бўйича фикр айтиш адабий танқидчилар билан санъатшуносларнинг иши. Лекин, назаримда, барча китобхонлар, томошабинлар, тингловчилар сезиб туришибди: Совет санъатида янги тўлқин мавж урмоқда. Кейинги йилларда — айтарли ҳамма республикаларда кўплаб талантли асарлар юзага келди. Бу ҳол адабиёт ва театрга, кино ва музикага, рассомлик ва ҳайкалтарошликка тааллуқлидир.

Санъаткорларимиз ижодида юксак революцион мотивлар ҳамон янграб келмоқда. Маркс, Энгельс, Ленин образлари, кўплаб оташин революционерларнинг образлари, Ватанимизнинг қаҳрамонона тарихи уларни санъатнинг жуда хилма-хил соҳаларида янги-янги қизиқарли асарлар яратишга илҳомлантирмоқда. Ҳарбий мавзуда ижод қилаётган авторларнинг асарлари Ватанга муҳаббат, синовларда матонат руҳида тарбияламоқда.

Замондошларимизнинг ёрқин образларини яратишда ижодий ходимлар шубҳасиз ютуқларга эришдилар. Бу образлар одамларни ҳаяжонлантирмоқда, баҳсларга сабаб бўлмоқда, ҳозир ва келажак ҳақида ўйлаб кўришга ундамоқда. Партия энг яхши асарларга хос бўлган гражданлик пафосини, камчиликларга нисбатан муросасизликни, санъат жамиятимиз ҳаётига оид проблемаларни хал этишга фаол аралашаётганини табриклайди. Эсингизда бўлса керак, Маяковский «Истаймanки, топшириқ бераман деб менга бир йилга, баҳсларда терлаб пишсин ўша Госплан», деб ёзган эди. Бинобарин бизни шу нарса қувонтирадики, кейинги йилларда адабиётда, кино ва театр соҳасида шундай жиддий проблемалар кўтарилдики, буларни ҳал қилиш учун Госплан чиндан ҳам «бир терлаб олса» чакки бўлмасди. Бу гап фақат унга тегишли эмас. **(Қарсаклар).**

Бундай асарларнинг қаҳрамонлари ҳар хил одамлар — қурувчилар бригадири ва колхоз раиси, темир йўл ишчиси ва офицер, учувчи ва йирик олим. Лекин буларнинг ҳар бирида китобхонлар, томошабинлар ўзларининг фикр-ўйлари ва кечинмаларига ҳамоҳанг жиҳатларни кўрадилар, унда совет характерининг энг яхши фазилатлари мужассам топганлигига гувоҳ бўладилар.

Жамиятимиз аҳлоқ масалаларига тобора кўпроқ эътибор бераётганлиги ҳам совет санъатида ўз ифодасини топмай иложи йўқ эди. Одамларнинг ишлаб чиқаришда ва турмушдаги муносабатлари, шахснинг мураккаб ички дунёси, унинг нотинч планетамиздаги ўрни — буларнинг ҳаммаси бадиий изланишлар учун имконияти беҳисоб соҳадир. Бу ерда, албатта, шу нарса муҳимки, хом-хатала, бадиий жиҳатдан бўш асарлар актуал мазмунни ўзига қалқон деб билмаслиги керак. Асар қаҳрамонлари майда-чуйда ишлар атрофида ўралашиб қолмасдан, ўз мамлакатининг ташвиши билан яшамоғи — шижоатли меҳнат билан, адолат ва яхшилик тантанаси учун астойдил курашиш руҳи билан йўғрилган ҳаёт кечирмоқлари лозим.

Аксинча, ғоясизлик кўринишлари, дунёқарашни белгилашдаги лоқайдлик, айрим тарихий воқеаларга ва шахсларга баҳо беришда аниқ синфий позициядан чекинишлик ҳатто истеъдодли кишиларнинг ижодига ҳам зарар етказиши мумкин. Бизнинг танқидчиларимиз, адабий журналларимиз, ижодий союзларимиз ва биринчи навбатда уларнинг партия ташкилотлари у ёки бу томонга тойилиб кетганларни тартибга чақира билишлари лозим. Улар, шубҳасиз, бизнинг совет воқелигимизни бадном қиладиган асарлар пайдо бўлган ҳолларда актив, принципиал фикр билдиришлари керак. Бу масалада биз муросасиз бўлишимиз керак. Партия санъатимизнинг ғоявий йўналишига бефарқ қарамайди ва қараёлмайди ҳам. **(Давомли қарсаклар).**

Яна бир нарса хусусида айтиб ўтмоқчиман. Атрофимиздаги ҳамма нарсалар гўзал, яхши дид билан ишланган бўлиши қанчалик катта аҳамиятга эга эканлигини изоҳлаб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Москвадаги олимпиа объектлари ва айрим уй-жой кварталлари, Ленинграддаги қайта тикланган ноёб ўтмиш обидалари ва янги архитектура ансамбллари, Олмаота, Вильнюс, Навоий ва бошқа шаҳарлардаги янги қурилишлар — булар бизнинг фахримиздир. Лекин шунга қарамай, шаҳар қурилишида умуман зўр бадиий жозибадорлик ва хилма-хиллик етишмай турибди. Шундай қилиш кераки, тақдир ҳазили билан бошқа бир шаҳарга бориб қолиб, бошқа бино, бошқа одамнинг квартирасини ўзиникидан ажратолмай қолган бир фильм қаҳрамонининг саргузаштларига ўхшаш иш бўлмасин. **(Залда жонланиш, Қарсаклар).**

Совет кишилари санъатга жуда ташна. Маълумки, баъзан яхши спектаклга тушиш, бирор қизиқарли китоб сотиб олиш, кўргазмага кириш осон бўлмайди. Лекин санъатга бўлган бу ҳурмат, бу муҳаббат, санъаткор ўз халқи олдида буюк масъулият сезиши лозимлигини ҳам тақозо қилади. Халқ манфаатлари билан яшаш, унинг қувончи ва қайғусига шерик бўлиш, ҳаёт ҳақиқатини, инсонпарвар идеалларимизни қарор топтириш, коммунистик қурилишнинг актив иштирокчиси бўлиш — санъатнинг чинакам халқчиллиги, чинакам партиявийлиги мана шундан иборат.

Маданият соҳасидаги ленинча сиёсатга содиқ бўлган партиямиз бадиий зиёлиларга эҳтиёткорлик ва ҳурмат билан муносабатда бўлади, уларни юксак ижодий вазифаларни ҳал этишга йўналтиради. Бу нарса ижодий кучларни яна ҳам жипслаштиришга, жамиятнинг маънавий ҳаётини юксалтиришга имкон беради. Ҳеч шубҳа йўқки, совет маданият усталари бизни янги бадиий ижодий кашфиётлар билан қувонтирадилар. **(Қарсаклар).**

Ўртоқлар! Совет кишиси — **бу ҳалол меҳнаткаш**, юксак сиёсий маданиятга эга инсон, ватанпарвар ва интернационалистдир. Уни партия, мамлакатимизнинг қаҳрамонона тарихи, бутун тузумимиз тарбиялаб етиштирди. У янги дунё бунёдкори сифатида ғайрат-шижоат билан яшамоқда.

Бу — **янги инсонни шакллантириш билан** боғлиқ бўлган ҳамма масалаларни ҳал этиб бўлдик, деган гап эмас. Олдимизда бу соҳада ҳали кўп вазифалар бор. Социал-иқтисодий сиёсатнинг мустаҳкам негизига асосланган тақдирдагина тарбия муваффақият келтириши мумкин.

Биз шахсни яна ҳам кўпроқ такомиллаштириш учун катта моддий ва маънавий имкониятларга эгамиз, бу имкониятларни бундан кейин ҳам кўпайтираверамиз. Лекин айни бир пайтда шу нарса ҳам муҳимки, ҳар бир киши бу имкониятлардан оқилона фойдалана билиши лозим. Бу нарса эса пировард натижада шахснинг манфаатлари, эҳтиёжлари қандай эканлигига боғлиқ. Мана шунинг учун ҳам партиямиз ана шу манфаат ва эҳтиёжларни бир мақсадга бўйсундирган ҳолда, актив тарзда шакллантиришни социал сиёсатнинг муҳим вазифаларидан бири, деб билади.

Кўпчилик совет кишилари ҳалол сидқидилдан меҳнат қилишади. Улар жамият бераётган жуда хилма-хил неъматлардан ҳақли равишда ва оқилона фойдаланмоқдалар, халқимизнинг бойлигини эҳтиёт қилиб, бойликка-бойлик қўшмоқдалар. Лекин орамизда шундай шахслар ҳам борки, улар озроқ бериб, давлатдан кўпроқ юлиб олиш пайида бўладилар. Худбинлик ва мешчанлик, бойлик орттириш, халқнинг ташвиши ва ишларига бефарқ бўлиш худди шундай психология заминида юзага келади. Ичкиликбозлик жамиятга, оилага катта зарар келтирмоқда Бу нарса, очиғини айтганда, ҳамон жиддий масала бўлиб турибди. Ҳамма меҳнат коллективларининг, ҳамма жамоат ташкилотларининг, ҳамма коммунистларнинг куч-ғайрати ана шу ярамас иллатларга қарши курашга қаратилмоғи лозим.

Кўриниб турибдики, ўртоқлар, биз социалистик турмуш тарзини такомиллаштириш, янги инсонни шакллантиришга ҳалақит берадиган ҳамма нарсаларни таг-томири билан йўқотиш борасида катта ишлар қилишимиз керак. Бу — партия социал сиёсатининг ажралмас таркибий қисмларидан бири бўлиб, ундан кўзланган мақсад— совет кишиларининг фаровонлиги ва бахт-саодатидир.

3. СССР Конституцияси ва совет сиёсий системасини янада ривожлантириш

Ўртоқлар! Совет жамиятининг иқтисодий, социал ва маънавий ҳаётидаги энг муҳим ўзгаришлар, умумхалқ давлатининг чуқур демократизми СССРнинг янги Конституциясида мужассам ифодасини топди. Асосий Қонун лойиҳасининг муҳокама қилинганлиги халқнинг ижодий кучларини, гражданлик активлигини ғоят жўш урдириб юборганлиги ҳаммамизнинг ёдимизда.

СССР Конституциясининг, сўнгра иттифоқдош ва автоном республикалар конституцияларининг қабул қилиниши билан **халқ депутатлари Советларининг** ишида янги босқич бошланди.

Юқори ҳокимият органларининг — СССР Олий Совети ва республикалар Олий Советларининг фаолияти анча жонланди. Олий Советлар қонунчиликни, бошқарувни ва контролни бирга қўшиб, Министрлар Советларининг, министрликлар ва идораларнинг ишини актив йўлга солиб турибдилар. Бу ҳол камчиликларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этишга ёрдам бермоқда, давлат ҳаётининг умумий куч-ғайратини оширмоқда.

Совет қонунчилиги Конституция асосида янгиланаётганлиги жуда яхши самара бермоқда. Янги қонунлар ижтимоий муносабатларнинг турли томонларини синчиклаб, аниқроқ тартибга солиш имконини бермоқда. Қонунчиликни такомиллаштириш иши давом эттирилади. Бу соҳада биринчи навбатда уч йўналишда иш олиб борилади: халқ хўжалигига раҳбарлик қилиш, гражданларнинг ва жамоат ташкилотларининг конституцион ҳуқуқларини амалга ошириш, умумиттифоқ қонунлар мажмуасини нашр қилиб тамомлаш.

Бизда анчагина яхши қонунлар қабул қилинди, ўртоқлар. Энди гап, аввало, уларни аниқ ва оғишмай амалга оширишдадир. Чунки ҳар қандай қонун бажарилсагина — ҳамма томондан ва ҳамма жойда бажарилсагина амалда бўлади.

Маҳаллий Советларнинг фаолиятида кўпгина мароқли, янги жиҳатлар пайдо бўлди. Улар маҳаллий хўжалик, аҳолига хизмат кўрсатиш масалаларига эътиборни сусайтирмаган ҳолда иқтисодий ва социал тараққиётнинг комплекс характерини таъминлашга тобора кўпроқ ҳисса қўшмоқдалар. Советлар ўзларига қарашли территорияда жойлашган корхоналар ва ташкилотларнинг ишини тобора фаолроқ уйғунлаштирмоқдалар ва контроль қилмоқдалар. Бу жуда муҳимдир, ўртоқлар, Шунинг учун КПСС Марказий Комитети маҳаллий Советларнинг фаолиятидаги худди ана шу йўналишни ҳар томонлама қўллаб-қувватламоқда.

Бизда деярли миллионга яқин коммунист—депутатлар бор. Улар Советнинг ҳар бир сессиясини, доимий комиссиянинг ҳар бир мажлисини кишиларнинг ҳақиқий кенгашига, энг тўғри қарорларни кўпчилик бўлиб ишлаб чиқадиган жойга айлантириш учун ўз обрў-эътиборларидан ва тажрибаларидан фойдаланишлари керак.

Умумий ишдан, ишлаб чиқаришни ривожлантиришдан манфаатдорлик, фикрларни таққослаб кўриш, ошкора ва принципиал танқид ва ўз-ўзини танқид, ҳар бир гражданнинг ижтимоий-сиёсий активлигини ошириш — совет демократиясининг, ишлаб амал қилиб турган демократиянинг моҳиятидир.

Бошқарув органларининг ва мансабдор шахсларнинг иши устидан кенг кўламдаги **халқ контроли** — Совет демократиясининг зарур таркибий қисмидир. Биронта бузғунчилик, биронта суиистеъмол, исрофгарчилик, интизомсизлик халқ назоратчиларининг синчков назаридан четда қолмаслиги керак. КПСС Марказий Комитети уларни янада кўпроқ ғайрат билан ишлашга, янада ҳужумкорроқ бўлишга йўлламоқда.

Социалистик қонунчиликни ва ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлашда **юстиция, суд, прокуратура, совет милицияси органларининг** масъулияти жуда каттадир. Бу органларда ишловчи ходимлар профессионал билимларга эга бўлишлари ва айни замонда мард, сотилмайдиган ва адолатли кишилар бўлишлари керак. Шундай кишиларгина ўз зиммаларига юкланган жиддий вазифаларни муносиб даражада бажаришлари мумкин Совет халқи уларнинг иши жуда самарали бўлишини, ҳар бир жиноят тегишли даражада текшириб чиқилишини ва айбдорлар қилмишларига яраша жазога тортилишини талаб қилишга ҳақлидир. Бу ишда ҳуқуқ-тартиботни муҳофаза қилаётган органларни партия, бутун жамоатчилигимиз батамом қўллаб-қувватлайди, бунга шубҳа қилмайман. **(Қарсаклар).**

Халқаро майдондаги кескин синфий кураш **давлат хавфсизлиги органларининг** фаолияти олдига, чекистларимизнинг партиявий чиниқиши, билимлари ва иш усули олдига юксак талаблар қўймоқда. СССР Давлат хавфсизлиги комитети конституция қоидаларига ва совет қонунчилиги нормаларига қатъий амал қилган ҳолда, оператив, юксак профессионал даражада ишламоқда. Чекистлар империалистик разведкаларнинг кирдикорларига кўз-қулоқ бўлиб турибдилар. Улар давлатга қарши, душманларча ҳатти-ҳаракат қилиш йўлига тушаётган, совет кишиларининг ҳуқуқларига, совет жамиятининг манфаатларига кўз олайтираётган кишиларнинг қилмишларига қатъиян чек қўймоқдалар. Чекистларнинг бу ишидан партия, бутун совет халқимиз ғоят миннатдордир. **(Давомли қарсаклар).**

Ҳисобот даврида партия ва давлат **мамлакатнинг мудофаа қудратини, қуролли кучларини мустаҳкамлаш** масалаларини бирор кун ҳам назардан қочирганлари йўқ. Буни биздан халқаро вазият талаб этмоқда.

Совет қуролли кучларининг жанговар қудрати — унинг техника жиҳатидан жуда яхши жиҳозланганлигининг, ҳарбий маҳоратнинг ва енгилмас маънавий руҳнинг мужассамлигидан иборатдир. Ҳозир энди ватан ҳимоячиларининг сафларида Улуғ Ватан уруши қаҳрамонларининг ўғиллари ва неваралари турибдилар. Улар ўз ота ва боболарининг қисматига тушган оғир синовларни бошларидан кечирмаганлар. Шунга қарамай, улар армиямизнинг, халқимизнинг қаҳрамонона анъаналарига содиқдирлар Бинобарин, мамлакат хавфсизлиги, тинчликни ҳимоя қилиш манфаатлари талаб қилган, агрессия қурбонларига ёрдам бериш зарур бўлиб қолган вақтда совет жангчиси бутун дунё олдида ҳар қандай қийинчиликларни енгишга тайёр турган беғараз ва жасур ватанпарвар, интернационалист сифатида намоён бўлади. **(Давомли қарсаклар).**

Шундай бўлдики, Съездимизнинг очилиши Совет Армияси ва Флоти кунига тўғри келиб қолди. Шу муносабат билан барча делегатлар номидан ватанимизнинг шонли ҳимоячиларини қизғин табриклашга рухсат этгайсиз. Партия Марказий Комитети қатъий ишонадики, улар бундан буён ҳам совет халқининг тинч, бунёдкорлик меҳнатини сергак бўлиб қўриқлаб туражаклар! **(Гулдурос давомли қарсаклар).**

Ўртоқлар, СССР Конституцияси демократиямизни ривожлантиришда жамоат ташкилотларининг ўйнайдиган ролини анча юқори кўтарди. Бу ташкилотлар ичидаги энг оммавий ташкилот — **касаба союзларидир.** Касаба союзлари миллионлаб колхозчиларни ўз сафларига қабул қилиб, энди амалда барча меҳнаткашларни қамраб олди. Касаба союз ташкилотларининг вазифалари ва ҳуқуқлари ниҳоят даражада кенгдир, улар меҳнаткашларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш тўғрисида ғамхўрлик қилмоқдалар, хўжалик, социал ва маданий вазифаларни ҳал қилишда қатнашмоқдалар, социалистик мусобақани, ихтирочиликни ва рационализаторликни ривожлантириш йўлида кўп иш қилмоқдалар.

Шунга қарамай, касаба союзларимиз ўзларига берилган кенг ҳуқуқлардан фойдаланишда баъзан етарли даражада ташаббус кўрсатмаётирлар, десам янглишмаган бўламан, деб ўйлайман. Улар коллектив шартномаларни бажариш, меҳнатни муҳофаза қилиш масалаларида ҳамма вақт ҳам талабчанлик кўрсатмаётирлар, меҳнат қонунчилигини бузиш, бюрократизм ва сансалорлик фактларига ҳали ҳам етарли даражада эътибор бермаётирлар.

Бинобарин, бундан буён ҳам касаба союзлар, меҳнат коллективлари кишиларнинг меҳнати, ҳаёти ва турмуш масалаларини қандай ҳал қилаётганларини қаттиқроқ контроль қилиш, уларнинг планлаштиришдаги ва ишлаб чиқаришни бошқаришдаги, кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишдаги, корхоналар ва ташкилотларнинг маблағларидан самарали фойдаланишдаги иштирокини кенгайтириб бориш керак.

Партия касаба союзларини ўзининг омма орасидаги ишончли таянчи, демократияни ривожлантиришнинг, меҳнаткашларни коммунизм қурилишига жалб қилишнинг қудратли воситаси деб билади. «Омма билан, яъни ишчиларнинг (сўнгра эса барча меҳнаткашларнинг) аксар кўпчилиги билан алоқа — касаба союзларининг ҳар қандай ишида муваффақият қозонишининг энг муҳим, энг асосий шартидир»,—деб таълим берган эди Ленин. У касаба союз ходимларидан ишчилар ҳаёти ичида бўлишни, бу ҳаётнинг икир-чикирларигача билишни омманинг кайфиятини, онг даражасини ва ҳақиқий эҳтиёжларини бехато, асло идеаллаштирмай аниқлай олишни, оммага ўртоқларча муносабатда бўлишни, омманинг эҳтиёжларини жонкуярлик қилиб қондириш билан унинг чексиз ишончини қозона билиш керак, деб талаб қилган эди. Бинобарин, ҳар бир касаба союз ходими ҳамма вақт ва ҳамма жойда ўз ишларини Лениннинг ана шу васиятларига мослаб олиб борсин! **(Қарсаклар).**

Ленин комсомоли 40 миллиондан ортиқ йигит ва қизни ўз сафларида бирлаштириб турибди. Биз кўпинча: комсомол— бизнинг ўринбосарларимиз, партиянинг ёрдамчиси деймиз. Бу тўғри, жуда тўғри гап! Ҳозир 18—25 ёшда бўлган ёшлар келажакда жамиятимизнинг ўзагини ташкил этади. Комсомол ишидаги энг муҳим, энг асосий нарса — сиёсий жиҳатдан актив, омилкор, меҳнатсевар, ишбилармон, ўз Ватанини ҳимоя қилишга ҳамма вақт тайёр турувчи авлодни тарбиялаб етиштиришга ёрдам беришдир.

Умуман комсомол бу вазифани уддаламоқда. У мамлакатнинг турли-туман районларидаги ўнлаб ва юзлаб қурилишларда актив қатнашмоқда. Комсомолнинг давлатни бошқаришдаги, бутун ижтимоий ҳаётдаги иштироки ҳам кучайди. Бундан буён ҳам худди шу йўлдан бориш керак.

Лекин мақтовлар билан чекланиш бизнинг одатимиз эмас. Сир эмаски, айрим ёшларимиз маълумотли, ҳамма нарсадан хабардор бўлганлари ҳолда, базан сиёсий жиҳатдан гўллик қиладилар, профессионал тайёргарликлари яхши бўлгани ҳолда, меҳнатга етарли даражада масъулият билан қарамайдилар Бу, кўп жиҳатдан, — комсомол ишидаги камчиликнинг натижасидир.

Демак, тарбия ишини кучайтириб бориш керак. Бунда мен меҳнат тарбиясини ҳам, ахлоқий тарбияни ҳам, ғоявий-сиёсий тарбияни ҳам назарда тутаяпман. Бунда гап ундай ёки бундай «тадбирлар»ни кўпайтириш тўғрисида бораётгани йўқ. Гап ҳар бир комсомол ташкилотида жонли, ижодий муҳит яратиш тўғрисида бормоқда. Ҳақиқат оғзаки айтилган вақтда эмас, балки бошдан кечирилган вақтда мияга мустаҳкам ўрнашиб қоладики, бу азалдан маълум. Шунинг учун комсомол марксча-ленинча назарияни шундай ўрганиши керакки, натижада у комсомолларнинг амалий ишлари билан, ҳаётлари билан узвий қўшилиб кетсин. Бунда коммунистларга, биз билан сизга ҳам жуда кўп нарса боғлиқ, ўртоқлар. Бизда тажриба бор, марксизм-ленинизмнинг тўғрилигига ўн йиллар мобайнида ишонч ҳосил қилганмиз. Ана шу бойликнинг ҳаммасини ёшларга бериш керак. Бу — совет ёшларининг коммунизм байроғини доимо баланд кўтариб боришининг ишончли гаровидир! **(Қарсаклар).**

IV.

ПАРТИЯ—СОВЕТ ХАЛҚИНИНГ АВАНГАРДИ

Ўртоқлар! XXV съездда ривожланган социализм даврида партиянинг жамият ҳаётидаги роли ошиб боради деган хулоса чиқарилган эди. Ўтган беш йиллик бу хулосанинг тамомила тўғри эканлигини кўрсатди. Дарҳақиқат эндиликда, совет халқи эришаётган жозибадор муваффақиятлар туфайли Лениннинг партия давримизнинг ақл-идроки, шон-шарафи ва виждонидир, деган машҳур ибораси янада чуқур маъно касб этмоқда.

Жамиятимиз ривожлана борган, унинг социал-сиёсий ва маданий қиёфаси ўзгара борган сари коммунистлар партияси ўсмоқда, мустаҳкамланмоқда, камол топмоқда.

Ҳисобот даврида умуман КПСС сафи 1,8 миллион кишига кўпайди. Ҳозир партия сафида 17 миллион 480 минг коммунист бор. Шулардан 43,4 процентини ишчилар, 12,8 процентини колхозчилар, 43,8 процентини техника, илмий ва ижодий зиёлилар вакиллари, маориф, соғлиқни сақлаш, маданият, бошқарув аппарати ходимлари, ҳарбий хизматчилар ташкил этади.

Ўтган беш йил мобайнида КПСС сафига ишчилар синфининг энг яхши вакилларидан бир ярим миллиондан кўпроқ киши келиб қўшилди. Бу эса жами партия сафига кирганларнинг 59 процентини ташкил этади. Партияга янги қабул қилинганларнинг 10 процентдан кўпроғи колхозчилардир. Совет зиёлилари вакилларининг партияга кириши давом этди. Шу йиллар мобайнида КПСС сафига кирганларнинг қарийб тўртдан уч қисми Ленин комсомоли аъзоларидир.

Партияга киришни хоҳловчилар сони ўсиб бормоқда. Партияга янги аъзолар қабул қилишга янада талабчанлик билан муносабатда бўлинмоқда. Партияга қабул қилинаётганларнинг сиёсий, амалий ва маънавий фазилатларини текширишдан ўтказишда кандидатлик стажидан яхшироқ фойдаланиладиган бўлиб қолди. Ҳамма ҳам бундай текширишга бардош беравермайди. Беш йил мобайнида 91 минг киши КПСС аъзолигига қабул қилинмади. Бу эса ҳар ҳолда нормал даражада саралашдир.

Юқорида айтиб ўтганимиздек, энг яхши кишилар, совет халқининг илғор вакиллари партия сафига кирмоқда. Аммо, баъзан КПСС сафига тасодифий, номуносиб кишилар кириб қолади. Шундай бир рақамни айтмоқчиман. XXV съезддан кейин ўтган вақт мобайнида коммунист шаънига тўғри келмайдиган хулқ-атвори учун қарийб 300 минг киши партиядан ўчирилди.

Рўй-рост шуни таъкидлаш кераки, ножўя ҳаракатлар қилаётган, партия Уставини ва партиянинг ахлоқ нормаларини бузаётганларга нисбатан биз муросасиз бўлиб келдик ва бундан буён ҳам шундай бўлиб қоламиз. Партиямизнинг шон-шарафи ва обрўси ҳақида, унинг сафларининг поклиги тўғрисида гап борар экан, ҳеч кимга ҳеч қачон ён босилмайди! **(Давомли қарсаклар).**

Худди мана шундай юксак талабчанлик КПССнинг монолит бирлигини, унинг совет жамиятини бошқариш қобилиятини, совет халқини коммунизм йўлидан дадил бошлаб боришини таъминлайди.

(Охири саккизинчи бетда).

Ўртоқ Л. И. БРЕЖНЕВ докладининг охири

1. Партиявий раҳбарлик методларини такомиллаштириш

Ўртоқлар! Партия съездлари КПСС раҳбарлик ролининг олий ифодаси бўлиб, совет жамияти ҳужумкор ҳаракатининг бош йўлини белгилаб беради. Шу билан бирга Марказий Комитет Пленумларининг ҳам роли катта.

Ҳисобот даврида Марказий Комитетнинг ўн битта Пленуми бўлиб ўтди. Пленумлар мунтазам равишда чақирилиб, масалалар ишчанлик билан, ўз-ўзини танқид руҳида муҳокама этилди. Хуллас, биз ленинча нормалар ва анъаналарга амал қилиб келдик.

Илгари айтганимдек, КПСС Марказий Комитетининг Пленумларида ҳар йили хўжалик тараққиётининг асосий тенденциялари таҳлил этиб борилди. Шу билан бирга узоқ муддатли характерга эга бўлган бошқа проблемалар ҳам муҳокама этилди.

СССР Конституцияси лойиҳаси муносабати билан 1977 йилда етук социализм шароитида социалистик давлатни, бутун ижтимоий тузумимизни ривожлантириш масалалари муфассал кўриб чиқилди. 1978 йил июль ойида бўлиб ўтган Марказий Комитет Пленуми партиянинг аграр сиёсатини янада ишлаб чиқишга бағишланди. 1980 йил июнь Пленумида асосий ташқи сиёсат масалаларига Совет Иттифоқининг позицияси, мураккаблашган халқаро вазиятда кескинликни юмшатиш учун кураш соҳасидаги вазифалари аниқлаб олинди.

Ҳисобот даврида **Сиёсий бюро**нинг 236 мажлиси ўтказилди. Сиёсий бюронинг бутун фаолияти КПСС XXV съезди ва Марказий Комитет Пленумлари қарорларини амалда бажаришга, ички ва ташқи сиёсатдаги янги ҳолатларга доир асосий моментларга қаратилди.

Сиёсий бюронинг кўриб чиқиши учун тақдим этилган масалалар олдиндан пухта ишлаб чиқилди. Бундай масалаларнинг кўлами ниҳоятда кенг ва кўп қирралидир. Бу масалалардан кўпининг мураккаблик даражаси муттасил ортиб бормоқда. Баъзи ҳолларда Сиёсий бюро юз бераётган ҳодисаларни ҳар томонлама ўрганиш ва умумлаштириш, шунингдек, оператив тарзда тегишли амалий чоралар кўриш учун махсус комиссиялар тузди.

Сиёсий бюро мажлисларига тайёргарлик кўриш, уларда масалаларни муҳокама этиш давомида хилма-хил фикрлар билдирилганлиги, кўпдан-кўп мулоҳаза ва таклифлар киритилганлиги, тамомила табиийдир. Аммо, ҳамма қарорлар тўла якдиллик билан қабул қилинди. Коллектив раҳбарликнинг кучи мана шу бирликдадир. **(Қарсаклар).**

Сиёсий бюро — кўп миллионли партиямизнинг чинакам жанговар штабидир. Худди шу ерда партиянинг коллектив ақл-идроки тўпланади ва бутун совет жамиятининг барча коммунистлар ва партиясизларнинг манфаатларини ифодаловчи партия сиёсати шаклланади.

Марказий Комитет **Секретариати** шуғулланган асосий проблемалар доираси — кадрлар танлаш, ижрони ташкил этиш ва текшириш партия турмушининг амалдаги бутун жорий масалаларидан иборат бўлди. Ўтган давр ичида Секретариатнинг 250 мажлиси ўтказилди.

Умуман, ўртоқлар, Пленумларнинг, Сиёсий бюронинг, Секретариатнинг иши собитқадам характерга эга бўлиб, юксак уюшқоқлиги билан ажралиб турди. Бу иш марксизм-ленинизмнинг метиндек мустаҳкам пойдевори асосига қурилгандир.

Марказий Комитет Сиёсий бюроси ва Секретариати **республика, ўлка, область, округ, шаҳар ва район партия ташкилотларининг роли ва масъулиятини ошириш тўғрисида** муттасил ғамхўрлик қилиб турди. Жойлардаги ишнинг аҳволи муфассал ўрганилди, кўпгина партия комитетларининг ҳисоботлари кўриб чиқилди. Ҳар томонлама, пухта муҳокама этиш асосида умумпартия аҳамиятига молик хулосалар чиқарилди.

Ҳар бир партия ташкилоти ишида қимматли, ибратли нарсалар оз эмас. Баъзи қизиқарли фактларнигина эслатиб ўтмоқчиман.

Москва ва Ленинград партия ташкилотлари ишлаб чиқариш коллективларининг ижодий активлигини ривожлантириш ва меҳнаткашларни коммунистик руҳда тарбиялашда яхши натижаларга эришдилар. Кўпгина ватанпарварлик ташаббуслари худди шу ерда туғилиб, кейинчалик бутун мамлакатда қўллаб-қувватланди ва кенг ёйилди.

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришига деҳқончилик ва илғор практиканинг илмий системасини жорий этиш соҳасида партия ташкилотлари олиб бораётган ишларнинг кучайганлиги туфайли Қозоғистон ғаллакорлари ва Ўзбекистон пахта далаларининг меҳнаткашлари катта-катта муваффақиятларга эришдилар. Озарбайжон Компартиясининг меҳнаткашларни ўнинчи беш йиллик топшириқларини барвақт бажаришга сафарбар этиш соҳасидаги фаолияти ижобий баҳога сазовордир.

Грузия Компартияси республиканинг иқтисодий ва социал ривожлантириш суръатларини анча оширишга эришди.

Украина ва Белоруссия Компартияларида кадрларни танлаш ва тарбиялаш, конкрет иш соҳасидаги аҳвол учун раҳбарларнинг масъулиятини оширишда кўпгина қизиқарли тажриба юзага келди. Арманистон ва Латвия партия ташкилотлари меҳнат коллективларини бошқарув ва планлаштиришнинг барча бўғинларини саноат маҳсулоти сифатини оширишга йўналтиришга муваффақ бўлдилар. Эстония коммунистлари ишлаб чиқаришни интенсивлаштириш ишларини кучайтириб юбордилар. КПСС Новосибирск ва Свердловск область комитетлари фан билан ишлаб чиқаришнинг алоқасини мустаҳкамлаш соҳасида кўп иш қилдилар.

Марказий Комитет лойиҳадаги қувватларни барвақт ўзлаштириш учун мусобақа бошлаган Дон меҳнаткашларининг, қишлоқ хўжалиги маҳсулоти сифатини яхшилаш ташаббусини кўтариб чиққан Кубань ва Днепропетровск партия ташкилотларининг, металл ҳамда ёқилғи-энергетика ресурсларини иқтисод қилиш юзасидан Урал ва Кузбасс меҳнат коллективларининг иш тажрибасини қўллаб-қувватлади.

Кўпгина партия ташкилотларининг ижодий ташаббуслари умумпартия анжуманимизда муносиб мақтовга сазовордир. Маҳаллий тажриба нечоғли бой, нечоғли хилма-хил бўлса, умуман партиянинг фаолияти шу қадар самарали бўлаверади.

Ҳисобот даврида КПСС Марказий Комитети баъзи партия комитетларининг ишини юз-хотир қилмасдан танқид қилиш ва уларнинг раҳбарларини тартибга чақириб қўйишига тўғри келди. Бу чора ёрдам бермаган тақдирда эса ташкилий хулосалар ҳам чиқаришга тўғри келди.

Тўғри, область ёки район партия ташкилотининг иш натижалари кўпдан-кўп ва хилма-хил ишлар йиғиндисидан иборат. Лекин шундай бўлса ҳам ғайрат ва омилкорлик билан қилинган партиявий раҳбарлик ҳал қилувчи аҳамиятга эгадир. Агар ҳар бир партия ташкилоти ўз участкасида барча резервлардан фойдаланиб, ҳамма ишда тегишлича тартиб ўрнатса, у ҳолда бутун мамлакатнинг иши тағин ҳам юришиб кетади. Шу боисдан область ва район партия комитетларининг ролини ошириш — масъулиятли, жиддий ва айтишим мумкинки, доимий вазифадир.

Коммунистик қурилишнинг катта ва хилма-хил вазифаларини ҳал этишда **бошланғич партия ташкилотлари** роли биринчи даражали аҳамиятга эгадир.

Ҳозир КПССнинг 414 минг бошланғич, 457 минг цех партия ташкилотлари, 618 мингдан зиёд партия группалари бор. Марказий Комитет ушбу бўғинларни мумкин қадар кўпроқ активлаштиришга интилди, маҳаллий партия органларидан уларга ҳамиша эътибор беришни талаб қилди.

Бошланғич партия ташкилотларига маъмурият фаолиятини контрол қилиб туриш ҳуқуқи берилган. Улар бу ҳуқуқдан тўлароқ ва яхшироқ фойдаланишлари муҳимдир. Гап кадрлар тўғрисида борадими, хўжалик планларининг бажарилиши ҳақида борадими ёхуд кишиларнинг меҳнат ва маиший шароитини яхшилаш ҳақида борадими, бундан қатъи назар, партия ташкилотлари принципиаллик кўрсатишлари, маъмурият нотўғри йўл тутганда унинг измига юрмасликлари лозим. Хуллас, партиявий йўлни қатъият билан ўтказиш керак.

Хўжалик вазифаларинигина эмас, бундан бошқа вазифаларни ҳам ҳал этиш йўлида кўпинча маҳкамачилик ёки бюрократик тўсиқлар учраб туради. Министрликлар ва идораларнинг партия комитетлари бу тўсиқларга қарши биринчи навбатда кураш олиб бормаса, ким кураш олиб боради, ахир? Улар умумдавлат манфаатларини янада қатъият билан ва муросасиз туриб қўриқлашлари лозим.

Съезд минбаридан туриб уларга билдирадиган истагим шуки, кўпроқ ташаббускор бўлингиз, кўпроқ принципиаллик кўрсатингиз!

Ўртоқлар! В. И. Ленин такрор-такрор айтганидек, партиявий раҳбарликнинг моҳияти — кишиларни танлаш ва ижрони текширишдан иборат.

Ҳисобот даврида **раҳбар кадрларнинг сифат составини ва жой-жойига қўйилишини** янада **яхшилаш**, уларнинг малакасини ошириш соҳасида анча иш қилинди.

XXV съезд кўрсатмаларига биноан халқ хўжалиги мутахассислари партиявий ишга кўплаб кўтарилди. Ҳозирги вақтда иттифоқдош республикалар Компартиялари Марказий Комитетлари, ўлка ва область партия комитетлари секретарларининг тўртдан уч қисми, шаҳар ва район партия комитетлари секретарларининг учдан икки қисми инженер-техник иқтисодий ёки қишлоқ хўжалик маълумотига эга бўлган кишилардир. Бу жуда соз. Аммо, ишлаб чиқаришдан партия аппаратига ўтган мутахассисларнинг бир қисми етарли сиёсий тажрибага эга эмаслигини, баъзан партия органларига маъмурий хўжалик методларини олиб кираётганлигини ҳисобга олмай бўлмайди.

Бундай ўртоқларнинг сиёсий тайёргарлигини ошириш, уларнинг зарур партиявий иш малакасини ҳосил қилишларига ёрдам бериш керак. Шу билан бирга чинакам партиявий раҳбар бўлиш учун партия мактабида ўқишнинг ўзигина кифоя қилмайди. Шундай қилиш кераккки, раҳбар партия ишига кўтариладиган ўртоқлар меҳнаткаш омма қозонида қайнаши, улар мамлакатимиз ишчилари, деҳқонлари, зиёлилари қандай яшаётганлигини, уларнинг ҳаётини ва талаб эҳтиёжларини, уларнинг қизиқишларини ҳужжатларга қараб эмас, балки ўз шахсий тажрибаларидан билиб олишлари керак. Партия ишига кўтариш учун резерв деб ҳисобланаётган барча коммунистлар қоида тариқасида худди шундай мактабдан, ҳаёт мактабидан, омма орасида амалий иш олиб бориш мактабидан ўтишларига эришиш лозим.

Кадрларнинг мустаҳкам резервини вужудга келтириш муҳим вазифа бўлиб келди ва шундай бўлиб қолмоқда. Шу нуқтаи назардан қараганда халқ хўжалигини бошқариш кадрларини тайёрлайдиган олий партия мактаблари ва ўқув юртлари ишини қайта қуриш жумладан, Ижтимоий фанлар академияси ва Халқ хўжалиги академиясининг тузилганлиги катта аҳамиятга моликдир. Ўтган йиллар мобайнида партия ўқув юртларини 32 минг киши битириб чиқди. Партия, совет ва идеология ходимларидан 240 мингдан зиёд киши курсларда ўқиди.

Хотин-қизларнинг партия, совет, хўжалик ва бошқа раҳбарлик ишларида иштироки тўғрисида алоҳида гапириб ўтиш лозим деб ўйлайман. Шуни тан олиш керакки, хотин-қизларни масъулиятли лавозимларга кўтариш имкониятларидан ҳамон тўлиқ фойдаланилаётгани йўқ. Бундай аҳволни тузатиш керак.

Ҳисобот даврида Марказий Комитет **қабул қилинган қарорларнинг ижросини текширишга ҳам** диққат эътиборни кучайтирди. Биз муайян йўналишдаги ишга шахсан жавобгар бўлган хилма-хил лавозимлардаги раҳбарларнинг ҳисоботини тез-тез эшитиб турадиган бўлиб қолдик. СССР Министрлар Совети министрликлар ва идоралар, республика, ўлка ва областларнинг партия ва совет органлари эътибори ҳам худди ана шунга қаратилди. КПСС Марказий Комитети ҳузуридаги Партия контроли комитети ҳамда маҳаллий партия органларининг партия комиссиялари партия ва давлат интизомини бузишларга қарши курашни кучайтирдилар. Умуман, кўп иш қилиняпти. Аммо шунга қарамай ижрони текшириш кўпгина партия ташкилотлари ишида ҳамон танг жой бўлиб қолмоқда.

Масалан, КПСС Марказий Комитетида бир қатор иттифоқ министрликлари, коммунистларининг иши ҳақидаги масалалар кўриб чиқилганида хўжалик фаолиятидаги кўп камчиликлар контролнинг аниқ системаси йўқлиги, раҳбарликда қоғозбозлик услуби натижаси эканлиги маълум бўлиб қолди.

Афсуски, раҳбарлик санъати бўлар-бўлмасга кўпдан-кўп директив кўрсатмалар бериб ва уларни инъом қилишдан иборат эмас, деган оддий ҳақиқатни ҳануз ҳамма ҳам чуқур фаҳмлаб олмаган. Қарор қабул қилинганидан кейин унинг белгиланган муддатда сўзсиз бажарилишига эришмоқ керак. Контролнинг кучайтирилиши ана шунга ёрдам бериши лозим. Бундай контрол мунтазам ва оператив, айни пайтда юқоридан ҳам, қуйидан ҳам амалга оширилмоғи даркор.

Раҳбарлик услуби ва методлари бутун партия, бутун халқ учун муҳим масаладир. Буни эсда тутиш, ҳамиша ва ҳамма ишда ленинча нормаларга амал қилиш — ҳар бир партия раҳбарининг бевосита бурчидир!

2. Партия ички ҳаёти масалалари

Ўртоқлар! Партиянинг XXVI съездига тайёргарлик бошланиши билан Марказий Комитет барча коммунистларга мурожаат қилиб, **ҳисобот-сайлов кампаниясини** Марказий Комитетнинг съездга лойиҳаси муҳокамасини ижодий тарзда, ўз-ўзини танқид асосида, ҳаётга, коммунистларни тўлқинлантираётган конкрет масалаларга кўпроқ яқинлашган ҳолда ўтказишга чақирди.

Партия аъзолари белгиланган соатларда ўтириб, олдиндан тайинлаб қўйилган нотиқларнинг сўзини эшитиш учунгина йиғилишга келадиган бўлса, партия ташкилотларининг иши чинакам самарали бўлиши мумкин эмас. Ҳар бир партия комитетининг пленуми каби, партия йиғилиши ҳам энг муҳим масалаларнинг ҳаммаси чуқур, жиддий муҳокама қилиниши лозим бўлган жойдир. Съездга худди шундай тайёргарлик кўриш жуда муҳим бўлди, албатта.

Ҳисобот-сайлов кампаниясининг бориши партиямиз аъзолари Марказий Комитет чақириғига катта эътибор бериб, уни қўллаб-қувватлаганлигини кўрсатди. Ҳисобот-сайлов йиғилишларининг кўпчилиги юксак активлик вазиятида ўтди. Бошланғич, цех партия ташкилотларида ва партия группаларида ўтказилган йиғилишларда коммунистларнинг 96 проценти қатнашди. Музокараларда ўн миллионга яқин киши сўзга чиқди.

Ана шу нутқларнинг мазмуни коммунистларнинг ўз иши учун, партияда ва мамлакатда қилинаётган ишларнинг ҳаммаси учун масъулиятни ҳис этаётганлигини кўрсатади. Йиғилишлар, конференциялар ва съездларнинг қатнашчилари сайлаб қўйиладиган партия органларининг фаолиятига талабчанлик билан баҳо бердилар. Улар нуқсон ва камчиликларни танқид қилдилар. Кўпгина қимматли таклифлар айтилди.

Ўртоқлар, буларнинг ҳаммаси партиянинг коллектив ақл-идрокидир. **(Қарсаклар).** Бу — партиянинг ягона иродаси ҳам бўлиб, коммунистлар Марказий Комитет теварагига жипслашганлигини ифода этади. **(Давомли қарсаклар).**

Демократик централизм Коммунистик партия ҳаётининг қатъий нормасидир. Демократик централизм жумладан, марказ билан жойларнинг, партия раҳбар органлари билан партиялилар оммасининг энг яқиндан алоқа боғлашини кўзда тутади. Шу билан бирга бу алоқа икки томонламадир.

Меҳнаткашларнинг хатлари ва таклифлари партиянинг омма билан амалий алоқа боғлаши учун восита сифатида жуда катта аҳамиятга эга. Меҳнаткашлар партияга чексиз ишониб, жамоат ҳаёти, меҳнат ва турмушга оид энг муҳим масалалар юзасидан чин кўнгилдан партияга мурожаат қиладилар, ўз мулоҳазалари ва фикр-ўйларини у билан сидқидилдан баҳам кўрадилар, мавжуд камчиликларни танқид қиладилар. Марказий Комитет хатлар билан ишлашга, хатлар юзасидан ўз вақтида тегишли чоралар кўрилишига катта аҳамият беради. Ҳисобот даврида бу иш анча яхши йўлга қўйилди. Марказий Комитет аппаратида хатлар бўлимининг ташкил этилганлиги бунга кўп жиҳатдан ёрдам берди.

Хатлар тўғрисида фикр юритганда — КПСС Марказий Комитети ҳар куни тахминан бир ярим мингта хат олиб турибди — қуйидаги гапларни айтмай ўта олмайман. Бу хатларнинг кўпи афсуски, жойлардаги жиддий камчиликларни кўрсатади. Меҳнаткашлар илгари сўрайдиган масалаларнинг деярли ҳаммаси корхоналар, район ва шаҳар ташкилотлари раҳбарлари томонидан ҳал этилиши мумкин ва лозим. Партиянинг ҳар бир ходими, ҳар бир раҳбар гражданларнинг хатлари, илтимослари ва шикоятларига эътибор ва сезгирлик билан муносабатда бўлишни ўзининг халқ олдидаги, партия олдидаги бурчи деб қарамоғи лозим. **(Қарсаклар).**

Очиқ кўнгиллик билан, виждонан ёзилган хатларга шундай муносабатда бўлиш керак, деб таъкидлаб ўтаман. Имзосиз ҳар қандай туҳмат хатларга келганда шуни айтиш керакки, партиянинг бу борадаги нуқтаи-назари маълум: бундай хатларга ҳаётимизда ўрин бўлмаслиги керак! **(Қарсаклар).** Ҳаққоний, амалий танқид билан майдонга чиқадиган кишиларнинг ўз қиёфасини яшириб ўтиришга ҳожат йўқ. **(Давомли қарсаклар).**

Партия ички ахбороти партия демократик ҳаётининг ажралмас қисмидир. КПСС Марказий Комитети ички ва ташқи сиёсат ташкилотчилик ва идеология иши масалалари юзасидан маҳаллий партия органларига, коммунистларга кенг ва оператив ахборот бериб келди. Айни вақтда КПСС Марказий Комитети, барча партия комитетлари бошланғич партия ташкилотларининг ахборотидан актив фойдалана бошладилар. Бу ахборот жамоатчилик фикрини эътиборга олиб, жойлардаги ишнинг аҳволи тўғрисида конкрет тасаввур ҳосил қилишга ёрдам беради.

Барча совет гражданларини партия ҳаётидан хабардор қилиб туриш — жуда муҳим ишдир. Партия ташкилотларининг ишида ошкоралик — партиянинг омма билан алоқаларини мустаҳкамлашнинг таъсирчан воситасидир. Бизда бу борада кўп иш қилинмоқда, аммо баъзи ишларни янада яхши йўлга қўйиш мумкин бўлса керак.

КПСС XXV съездининг кўрсатмалари партияда **танқид ва ўз-ўзини танқидни** янада кучайтиришга рағбатлантирди. Ана шу ижобий тенденцияни бундан буён ҳам бутун чоралар билан чуқурлаштириш, барча партия ташкилотларида ўз-ўзини танқид, камчиликларга нисбатан муросасизлик руҳини қарор топтириш лозим.

Танқид учун таъқиб этиш йўлидаги ҳар қандай уринишларга қатъиян зарба бериш зарур. Бизнинг бу масаладаги позициямиз партия Уставида аниқ-равшан қайд этилган. Бу позиция СССР Конституциясида ҳам ўз ифодасини топди. Танқидни бўғувчиларга асло йўл қўймаслик — партия қонунининг ҳам, давлат қонунининг ҳам талабидир! **(Қарсаклар).**

3. Партиянинг идеологик, сиёсий-тарбиявий иши

Ўртоқлар! Ҳаммамиз яшаб ишлаб турган шароитлар кейинги вақтларда анча ўзгарди. Совет кишиси бошқача бўлиб қолди. Унинг билими бойиди, ақл-заковати ўсди, маънавий талаб-эҳтиёжлари анча ортди.

Айни вақтда идеология ходимларимиз ихтиёридаги воситалар хазинаси ҳам кенгайди. 380 миллион нусха босиб чиқарилаётган газета ва журналлар кундалик ахборотнинг мустаҳкам воситасидир. Бизнинг мамлакатимизда ҳар куни 75 миллион телевизион экран ишлаб турибди. Бу эса неча ўн миллионлаб оила ҳар куни партия сиёсатига доир зарур маълумотларни ҳам олиш, янги билимларни ҳам ҳосил қилиш, ақл-идрок ва маънавий жиҳатдан ҳам бойиш имкониятига эга, демакдир.

Иккинчи томондан, синфий душман пропаганда воситаларининг активлиги ошди, унинг совет кишилари онгига заҳарловчи таъсир ўтказиш йўлидаги уринишлари кучайди.

Ана шу янги ҳодисалар ва ҳолатларнинг ҳаммаси тегишинча ҳисобга олинмоқдами? Пропагандамизнинг жуда катта имкониятларидан тўлиқ фойдаланилмоқдами? Бу саволга фақат битта жавоб бериш мумкин: йўқ, ҳали тўлиқ фойдаланилмаётир.

Шунга биноан, партия Марказий Комитети **идеологик, сиёсий-тарбиявий ишни яхшилаш вазифаларини** таърифлаб берди. Бу вазифалар КПСС Марказий Комитетининг 1979 йил 26 апрель қарорида баён этилган. Бу — узоқ муддатга мўлжалланган ҳаракат ҳужжатидир.

Аслини олганда, гап идеология ишининг кўпгина участкалари ва соҳаларини қайта қуриш ҳақида, ҳа, мен янглишганим йўқ, худди шундай қайта қуриш тўғрисида боряпти. Шунга эришмоқ керакки, идеология ишининг мазмуни актуалроқ бўлиб қолсин, бу ишнинг формалари эса совет кишиларининг замонавий талаб-эҳтиёжларига жавоб берсин.

Пропаганда ўткир мавзуларни четлаб ўтмаслиги, қийин деб ҳисобланган масалаларни кўтаришдан қўрқмаслиги жуда муҳимдир. Партиямизнинг сиёсати аниқ-равшан. Биз совет кишилари берадиган ҳар қандай саволларга жавоб қайтаришга тайёрмиз. Биз бу саволларга жавоб бермаганимизда мамлакатимизнинг душманлари социализмга туҳмат қилиш учун бундан фойдаланишга уриниб кўражагини эсда тутиб, доимо шундай дадил ҳаракат қилишимиз керак.

Яна бир хусусда гапириб ўтмоқчиман. Бутун ғоявий-тарбиявий иш сийқаси чиқиб қолган гапларни ишлатмай, тайёр ибораларни кетма-кет келтиравермай, жонли ва қизиқарли қилиб олиб борилиши керак. Совет кишиси — билимдон, маданий кишидир. Совет кишиси билан яхши ўйламай, қуруқ расмий тил билан гаплаша бошласалар, ҳаёт билан, реал фактлар билан конкрет алоқа боғлаш ўрнига умумий гаплар билан чекланиб қоладиган бўлсалар, у телевизор ёки радиони ўчириб қўяди, газетани ҳам бир чеккага йиғиштириб қўяди.

Бизнинг партиямиз совет журналистларининг кўп минг кишилик отрядига зўр ишонч билан қарайди, уларнинг оғир меҳнатини ғоят қадрлайди. Табиийки, оммавий ахборот ва пропаганда воситаларимизнинг ҳамиша партия ва умумхалқ жамоатчилик фикрининг чинакам минбари бўлиб қолишидан ҳаммамиз манфаатдормиз. Газета ёки журналда босиб чиқариладиган ҳар бир мақолани, телевидение ёки радионинг ҳар бир эшиттиришини фактларнинг ҳаққоний ва оператив баён этилишинигина эмас, уларнинг чуқур анализ қилиб берилишини, жиддий умумлаштирмаларни ҳам кутаётган кишилар билан жиддий гап олиб бориш деб қараш керак. Биз совет журналистлари матбуотимизнинг кўп миллионли активлари билан биргаликда партия журналистикасининг ленинча принциплари ва анъаналарига амал қилган ҳолда, ҳамиша юксак даражада ижтимоий активлик кўрсатиб ва масъулиятни сезиб иш кўрадилар, деб умид қиламиз! **(Қарсаклар).**

Партия фикрларини оммага етказиб, унинг сиёсатини тушунтириб бераётган кишилар — коммунистлар ва партиясизларнинг катта отрядидан ҳам миннатдор эканлигимизни изҳор қиламиз. Булар — лекторлар ва пропагандистлар, агитаторлар ва докладчилардир. Улар одатда кўнгилли асосда, бўш вақтлари ҳисобига бу иш билан шуғулланадилар. Улар халқ учун фойдали ва керакли иш қилмоқдалар. Уларга катта раҳмат! **(Қарсаклар).**

Шу билан бирга бу соҳада ҳам ўйлаб кўришга асос бор. Бизда оммавий-сиёсий иш формалари жуда ҳам эскириб қолмадимикин? Кишилар етарли даражада тайёрланмаган, кам маълумотли бўлган даврда аҳвол бошқача эди. Ҳозирги совет кишиси билан муомала қилишга тўғри келганда бошқача йўл тутиш керак. Афтидан, бу тўғрида ўйлаб кўриш ва асосли равишда ўйлаб кўриш керак. Янгиликни ҳис этиш ҳаммадан кўра идеология ходимларига хос хусусият бўлиб қолиши лозим.

Ҳисобот даврида **партия ўқувига** кўп эътибор берилди.

Партия маорифи системасида қарийб 23 миллион киши шуғулланмоқда. Ҳамма жойда ҳафтанинг бир куни сиёсий кун қилиб белгиланди. Кейинги йилларда Москвада, Ленинград ва Киевда, Минск ва Бокуда, Тбилиси ва Челябинскда ўтказилган Бутуниттифоқ илмий-амалий конференциялари тарбия соҳасида илғор тажрибани айирбошлашга, ижодий изланишларга бағишланди. Идеология ходимларининг 1979 йил октябрь ойида ўтказилган Бутуниттифоқ кенгаши бу соҳадаги ҳамма ишларни янада кучайтиришга ёрдам берди.

Бизда, масалан, Москва, Ленинград, Свердловск, Донбассдаги бир қанча ишлаб чиқариш коллективларида партия ўқуви ижодий тарзда уюштирилаётганлигини кўрсатадиган мисоллар бор. Новосибирск илмий марказида ижтимоий ва табиий фанларнинг методологик проблемалари юзасидан семинарлар ўтказиш тажрибаси ҳақли равишда тақдирлашга сазовор бўлди.

Партия маорифида унинг самарадорлиги масаласи, чамаси, асосий масала бўлса керак. Биз нималарга эришмоқни истаймиз? Биз партия сиёсатининг омма фаолияти билан қўшилиб кетишини, партия маорифи кишиларни В. И. Ленин сўзлари билан айтганда «ҳақиқатан коммунизм талаб қилгандай иш қилиш»га ўргатишини истаймиз. **(Қарсаклар).** Бошқача қилиб айтганда, бунда гап партиянинг ғоявий-назарий, сиёсий-тарбиявий, ташкилотчилик ва хўжалик ишларининг бирлигига амалда эришиш тўғрисида боряпти. Бизнинг мақсадимиз шундай. Аммо ҳамма жойда ва ҳамиша ҳам аҳвол шундай деб бўлмайди.

Партия маорифининг кўп мактаб ва семинарларида назарий тайёргарлик кишиларни қизиқтираётган актуал ижтимоий ва ишлаб чиқариш проблемаларини ҳал этиш билан ҳануз етарли даражада боғлаб олиб борилмаётир. Тингловчиларнинг назарий ўқишга бўлган иштиёқини камайтирадиган расмиятчилик ва қироатхонлик кўринишларига ҳам ҳануз барҳам берилган эмас.

Чамаси, семинарлар тингловчиларининг сонини ҳаддан ташқари кўпайтиришга маҳлиё бўлмай, ўқишнинг сифатини, аввало, коммунистлар ўқувининг сифатини қатъиян яхшилаш керак. Пропагандист кадрларимизни танлаш, тайёрлаш ва уларга ўз вақтида ахборот бериб туришга пухта ёндашмай туриб, бу вазифани ҳал этиб бўлмайди.

Ахир, пропагандист — партия ўқуви системасида асосий сиймо-ку. Семинарлар, сиёсий мактаблар, университетларнинг қандай бўлиши: улар кўпинча одамлар зерикиб қоладиган, белгиланган соатларгина «ўтказиладиган» жой бўлиб қоладими, ёки бунинг аксича, ҳамма ерда жонли партия тафаккури, партия сўзининг ҳақиқий марказлари бўлиб қоладими, бу нарса кўп жиҳатдан пропагандистга боғлиқдир. Кишиларнинг партия ўқувига муносабати, аввало, партиянинг идеология, пропаганда активларига боғлиқ бўлади. Кишиларнинг ўзлари партия назария ва сиёсатининг актуал проблемаларини коллектив равишда муҳокама қилиш, ўзларини қизиқтираётган ҳамма масалаларга жавоб олиш, ғоявий-назарий билимларини ошириш учун партия ўқувига интилишлари лозим.

Партиянинг идеология, пропаганда соҳасида иш олиб борувчи активи марксча-ленинча таълимотни янада ривожлантириш ва оммани тарбиялашда, коммунистик қурилиш вазифаларини ҳал этишда, омманинг ижодий ғайрат-шижоатини оширишда биринчи даражали роль ўйнайди.

Ўртоқлар! Марксча-ленинча партия содир бўлаётган воқеаларни билиб олишга, ҳаётдаги янги воқеаларни умумлаштиришга, **марксча-ленинча назарияни ижодий ривожлантиришга** тегишлича эътибор бермаса, ўз ролини бажара олмайди. Биз бу вазифани ҳамиша жуда муҳим вазифа деб ҳисоблаб келдик, ҳисобот даврида ҳам бу вазифани ҳал этишга катта эътибор бердик.

XXV съездан кейин партиянинг назарий хазинаси бир қанча умумлашмалар ва хулосалар билан бойиди. Назария соҳасида қилинган ишлар орасида, аввало ривожланган социализм концепциясининг ишлаб чиқилганлигини кўрсатиб ўтиш керак. Партия шу концепцияга таяниб, программ мақсадларимизни амалга ошириш йўллари ва муддатларини аниқлади ҳамда конкретлаштирди, узоқ тарихий даврга мўлжалланган стратегия ва тактикани белгилади.

Партия ҳужжатларида ва кейинги йилларда бажарилган илмий-тадқиқотларда етук социализмнинг турли жиҳатлари очиқ кўрсатиб берилмоқда. Жаҳон социализмининг тажрибасини анализ қилиб, жаҳон революцион жараёнининг қонуниятларини очиб берадиган асарлар яратилди. Халқаро ишчилар ҳаракатининг тарихи, капитализм умумий кризисининг ҳозирги босқичи ва давлат — монополистик капитализмининг ривожига доир тузук тадқиқотлар бор. Ҳозирги халқаро муносабатларни ўрганиш соҳасида жиддий қадамлар қўйилди.

Хуллас, кўп иш қилинди ва бу иш тақдирлашга сазовордир. Лекин ижтимоий фанлар соҳасида қаноат ҳосил қилиб бўлмайдиган ишлар ҳам бор. Схоластик назариябозлик томон майл қилишга ҳали чек қўйилган эмас. XXV съездда ҳам шу ҳақда гапирилган эди. Файласуфлар ҳаётнинг янги ҳодисалари тўғрисида фикр юритиш ўрнига кўпинча исбот қилинган нарсани тасдиқлаб ўтишни афзал кўрадилар. Социализм сиёсий иқтисодида ҳал этилиши лозим бўлган проблемалар оз эмас. Фан-техника революциясининг социал оқибатлари зўр эътиборни талаб этади. Жамиятнинг сиёсий ҳаётидаги ҳодисаларни чуқур ва дадил анализ қилмоқ керак. Жамоатчилик фикри ҳали суст ўрганилмоқда.

— Бу шуғулланишимиз лозим бўлган масалаларнинг бир қисми, холос.

Ўртоқлар! Марказий Комитет умумпартиявий аҳамиятга молик бўлган яна бир катта масалани съезднинг муҳокамасига қўйиш зарур, деб ҳисоблайди.

Ҳисобот даврида мамлакатда содир бўлган ҳамма ўзгаришлар, жаҳон миқёсидаги ҳамма ишларимиз партиянинг программа йўл-йўриқларига мувофиқ амалга оширилди. КПССнинг ҳозир амалда бўлган Программаси ижтимоий тараққиёт қонуниятларини умуман тўғри акс эттиради. Аммо бу Программа қабул қилинган пайтдан буён йигирма йил ўтди.

Шу давр ичида СССРда социалистик ва коммунистик бунёдкорлик соҳасида кўп тажриба тўпланди. Бу тажриба коммунизм сари олға қараб қилаётган ҳаракатимиз ривожланган социалистик жамият босқичи орқали содир бўлаётганлигини жуда яққол тасдиқлайди. Бу — юқорида таъкидлаб ўтилганидек, коммунистик формацияни қарор топтиришда зарур бўлган қонуниятли ва тарихан узоқ давом этадиган даврдир. Партия кейинги йилларда шундай хулосага келди ва уни ишлаб чиқди. Бу хулосани партия Программасида шубҳасиз, тегишли формада акс эттириш лозим.

Чамаси, Программада экономикамизнинг структурасида рўй берган ўзгаришларни аниқ-равшан кўрсатиб бериш, узоқ вақтга мўлжалланган вазифаларни таъкидлаб ўтиш ва аниқлаш даркор бўлса керак.

Биз бунда Лениннинг Программа асосий принципларнигина белгилаб беради, Программада тафсилотларни олдиндан пайқаб олишнинг иложи йўқ ва бундай қилиш мақбул эмас, деган йўл-йўриқларига албатта амал қилишимиз лозим.

Халқаро майдонда ҳам кўпгина янги, принципиал жиҳатдан муҳим ҳодисалар ва жараёнлар пайдо бўлди.

Социалистик дунёда бу жараён қардош мамлакатларнинг муттасил яқинлашиб боришидан, иқтисодий интеграциянинг ривожланишидан иборат. Социалистик мамлакатлар тараққиёти йўлида учрайдиган қийинчиликлардан ҳам сабоқ чиқариб олиш даркор бўлса керак.

Халқаро ҳаётнинг империализм мустамлакачилик системасининг тугатилиши, неча ўнлаб ёш давлатларнинг жаҳон миқёсидаги сиёсий роли ўсганлиги, бу давлатлардан кўпи социалистик йўналишдан ривожланишни ўз олдига мақсад қилиб қўйганлиги каби принципиал муҳим ҳодисаларини ҳам партия Программасида акс эттириш лозим.

Капитализм дунёсидаги баъзи ҳодисаларни, жумладан, капитализм умумий кризиси ҳозирги босқичининг хусусиятларини, ҳарбий-саноат комплекси, кўп миллатли корпорацияларнинг роли ўсганлигини англаб билиб олиш талаб этилади, албатта.

Бизнинг партиямиз тинчлик учун, халқаро кескинликни юмшатиш учун курашда жуда катта тажриба тўплади. Бунинг натижасида тинч-тотув яшаш назарияси ҳам, практикаси ҳам бойиди.

Афтидан, юқорида айтилган гапларни эътиборга олиб, **амалдаги Программага зарур ўзгариш ва қўшимчалар киритишимиз керак бўлиб қолади. Съезд делегатлари бундай таклифни қўллаб-қувватласалар, Марказий Комитетга янги таҳрирдаги КПСС Программасини тайёрлашни топшириш мумкин бўлур эди. (Давомли қарсаклар).**

* * *

Ўртоқлар! Вақт жуда тез ўтиб боряпти. Биз бу съездда партиянинг планларини, мамлакатнинг ўн биринчи беш йилликдаги планларини муҳокама қилишимиз ва 1990 йилгача бўлган даврга назар солишимиз керак. Аслини олганда, Ватанимизнинг йигирманчи аср охири, учинчи минг йиллик арафасидаги қиёфаси шу кунларда биз ҳал этадиган масалаларга кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади.

Йигирманчи аср ўзидан аввал ўтган ҳар бир юз йилдагидан кўра кўпроқ ўзгариш ясади. Бошқа бирон мамлакат бу ўзгаришларга Улуғ Октябрь Ватани, социализм ғалаба қилган биринчи мамлакат — Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи каби салмоқлироқ ҳисса қўшгани йўқ. **(Гулдурос, давомли қарсаклар).** Мана, еттинчи ўн йилликдирки Лениннинг зафарли байроғи бу Ватанни нурафшон қилиб турибди! **(Давомли қарсаклар).**

Социализм бирон даражада таъсир ўтказмаётган биронта мамлакат ёки мамлакатлар группаси, биронта ҳам ғоявий ёки сиёсий оқим йўқ. Йигирманчи аср охирининг реаллиги ана шундай.

Янги ҳаёт осонлик билан вужудга келмайди. Социал тараққиёт йўли оғир, баъзан эса машаққатли ҳамдир. Лекин шунга қарамай, социалистик жамият катта ва реал муваффақиятларга эришди, бу жамиятнинг бунёдкорлари ва ҳимоячилари зўр жасорат кўрсатишди.

Коммунистик партиямиз, биз, совет коммунистлари ҳаётни социалистик негизда қайта қуришни бошлаб беришдек, шарафли ролни ўз зиммамизга олдик. Тинчликни ҳимоя қилиш, қаттиқ туриб ҳимоя қилиш каби фахрли вазифа бизнинг зиммамизга тушди. **(Давомли қарсаклар).**

Коммунизм — бизнинг улуғ мақсадимиздир. Меҳнатда қўлга киритиладиган ҳар бир муваффақият, қаҳрамонона ишларимизнинг ҳар йили, ҳар бир беш йиллигимиз бизни шу мақсадга яқинлаштиради. Партия янги беш йилликка ҳам шу нуқтаи назардан баҳо беради. Кўп иш қилиш керак. Улкан ва мураккаброқ вазифаларни ҳал этиш керак. Аммо биз бу вазифаларни ҳал этамиз ва албатта ҳал этажакмиз. **(Гулдурос, давомли қарсаклар).**

Дарҳақиқат, совет кишилари эртанги кунга ишонч билан қарамоқдалар. Лекин уларнинг оптимизми тақдир бизни эркалатаверади, деган ишончни билдирмайди. Бизнинг халқимиз ўзи эга бўлган нарсаларнинг ҳаммаси ўз меҳнати билан яратилганлигини, ўз қони билан ҳимоя қилинганлигини билади. Оптимист эканлигимизнинг боиси шуки, биз меҳнатнинг куч-қудратига ишонамиз. Бунинг боиси шуки, биз ўз мамлакатимизга, ўз халқимизга ишонамиз. Оптимист эканлигимизнинг боиси шуки, биз ўз партиямизга ишонамиз, партия кўрсатиб берган йўл бирдан-бир тўғри йўл эканлигини биламиз! **(Давомли қарсаклар).**

Коммунизм қурувчилар партияси — Совет Иттифоқи Коммунистик партиясига шон-шарафлар! **(Давомли қарсаклар).**

Улуғ Ватанимиз — Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи бундан буён ҳам мустаҳкамланиб, яшнайверсин! **(Давомли қарсаклар).**

Яшасин тинчлик! **(Давомли қарсаклар).**

Яшасин коммунизм! **(Залда ҳозир бўлган кишилар ўртоқ Л. И. Брежневнинг якунловчи сўзларини узоқ давом этган, гулдурос қарсаклар билан кутиб оладилар. Ҳамма ўрнидан туради. Съездлар саройининг гумбазлари остида «Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг ленинчи Марказий Комитетига шон-шарафлар!», «Яшасин Совет Иттифоқи Коммунистик партияси!», «Улуғ совет халқига шон-шарафлар!», «Яшасин КПСС билан совет халқининг бузилмас бирлиги» сўзлари зўр куч билан янграйди).**

Редактор Н. НАСИМОВ.

Р. 01814. ИНДЕКС 64683. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси, Тошкент шаҳри. В. 1548. 7